

1307

KUKULJE,
VIC.

Magyar-
ország

madárvé-
delmének
története.

K

113

OEE Könyvtár
Áll.Ell. 2018

MAGYARORSZÁG MADÁRVÉDELME NEK TÖRTÉNETE FEJLŐDÉSE ÉS JELENLEGI ÁLLAPOTA

FÜGGELÉK ÜL:

UTMUTATÁS A GYAKORLATI MADÁRVÉDELEMRE

IRTA

KUKULJEVIČ JÓZSEF

M. KIR. ÁLLATORVOS

ELŐSZÓVAL ELLÁTTA

HERMAN OTTÓ

A MAGYAR ORNITHOLOGIAI KÖZPONT FŐNÖKE.

27 ábrával, 3 grafikai táblával

1
A. k. 2576.

14/3/1

J.

BUDAPEST

KIADJA AZ ORSZÁGOS ÁLLATVÉDŐ EGYESÜLET
(Grimm Gusztáv bizománya)

1906

"Pátria" r.-t. nyomása Budapest IX. Ullői-út 25.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
ELŐSZÓ	V.
BEVEZETÉS	XI.
I. <i>Történelem</i>	1
II. <i>A gyakorlati madárvédelem keletkezése</i>	20
Herman Ottó előterjesztése „Madarak és fák napja“ tárgyában	21
A kőszegi fiókegyesület indítványa, madárvédelem tárgyában	29
Hasznos vadak külföldre szállítása	31
Az O. Á. V. E. előterjesztése az olaszországi madárvédelem tárgyában	33
III. <i>Madárvédelem gyakorlati kivitele. (Egyesületek keletkezése)</i> ...	36
A B. Á. V. E. keletkezése	36
A kőszegi Állatvédő E. megalakulásának előzményei	45
A kőszegi A. V. E. megalakulása	49
Az ujonnan létesült egyesület első alapítói	51
Szent-Gotthárd és vidéke A. V. E. keletkezésének története	57
IV. <i>Madárvédelem terjesztésének eszközeiről</i>	60
V. <i>A mesterséges fészekodú-minták és etető készülékek fejlődésének története</i>	69
VI. <i>Elért eredmények</i>	88
Madárvédelmi adatgyűjtő-ív	90
VII. <i>Beszámoló</i>	92
Fészekodvak	92
Tanulság	93

	Oldal
Téli etetés	93
Végeredmény.....	94
VIII. Irodalom-vázlat	95

Függelék.

UTMUTATÁS A MADARVÉDELEM GYAKORLATI KIVITELÉRE.

I. <i>Mesterséges fészekodvak alkalmazásáról</i>	105
II. <i>Téli etetésről</i>	109
III. <i>Madárvédelmi ültetvények</i>	110
VÉGSZÓ	112
Mellékelve 3 grafikai táblázat	

1851

/1866/

ELŐSZÓ.

Az ángolok nemcsak mint hatalom, hanem mint társadalom is szeretik azt, a mit Lord Salisbury így fejezett ki: „splendid isolation“, tehát a fényes elkülönülést. Nem lehet tagadni, hogy van hozzávaló erejük, így nem igen szorulnak másra.

Ezt a különállást foglalták el az állat- és madárvédelem terén is; és el kell ismerni intézményeik mintaszerűségét.

De a kis füstifecske, a kunyhóeresz és kürtő húségrese, megtörte azt a büszke különállást; nem ostrommal, hanem avval, hogy Angolországban is számlátomást fogyni kezdett. Már pedig ott is szeretik ezt a kedves, ragaszkodó szárnyast.

Mr. *F. E. Lemon*, a londoni Madárvédő-Társulat titkára, ezért felhívást bocsátott ki, elküldte mindenfelé, kérdést intézve, hogy hol vették még észre az apadást és mit tudnak a fecskéket irtó elfogásokról? Erre, csupán Angliára szorítkozva, nem kaphatott volna feleletet.

Az a büszke elkülönülés tehát csak most keresi azt, a mit mi már régen tudunk, hogy az Európa délszakán dívó tömeges fecskefogás felemelte hálóját

és valószínűleg megint több völgyületet rekesztett el, hogy minél több fecskét besózhasson, ha olajban nem konzerválja.

A mi *Forgách Károly* grófunk rég' leírta a *Crao* köves síkon gyakorolt hálózást, mely millió és millió fecskét juttat végveszedelembé. És most is évről-évre jelenti a Magyar Ornithologiai Központnak, hogy Ghymesen a füstifecske fogyva-fogy. Kimaradoz bizony a Chernel-ek kőszegi ősi kúriájának kapualjából is, hol emberöltők óta állott a fészke! Ugyanezt jelenti *Csató János*, kinek háza és gyűjteménye „Erdély hiteles helye“ a „*locus credibilis*“. *Tschusi* lovag, a palae-arcticus madárvilágnak messze földön híres kutatója, azt írja Halleinből, hogy ősi házán és táján a havasi füstfarkú madár időtlen-idők óta, évről-évre és számosan fészkel — egyszerre csak kimaradt!

Mi is hiába vártuk ezidén lillafüredi viskónkban a szobánkba bejáró vörösbegyeket. Akár úgy képzelheti az ember, hogy az egész törzs egyszerre egy csapdába került és egyszerre tálalták fel, mint „apró madarakat hagymával“ — az olaszok „ucelleti con cipolla“ kedvelt ételét — valami ínycenznek. Mert ezek az olaszok mindig avval érvelnek, hogy az apró madár is a narancsok hazájában *néptáplálék* . . .

Az is igaz, hogy azon a híres lakomán, a melyet a világ leggazdagabb ornithologusa, Honourable W. Rothschild Angliában, Tringben, a világ minden részéből felgyülekezett ornithologusoknak és köztük *madárvédőknek* felajánlott, a második fogás „*fiatal fürjek*“ polentával volt; 1905. június 15-én, tehát nyilván délibb tájakon törbe ejtett áldozatok!

Mert ilyen az ember: madárvédelmet prédikál és fióka fürjet eszik akkor is, a mikor nem kellene. És ilyen a világ legkegyetlenebb egoistája, az emberi *gyomor*, mert nemcsak önös, hanem irgalmatlan, mihelyt jó falatról van szó.

Akalapokrafeltűzöttmadármúmiákról ezúttal hallgatok.

De már arról nem hallgathatok, a mi hosszú évek óta foglalkoztat: hogy a madárvédelem szükségét ne bizonyítsam, azt újból és újból ne ajánljam.

A legtöbb ember a madarat jelentősége szerint nem ítéli meg helyesen, mert nem ismeri szerepét a természet háztartásában; különösen pedig nem ismeri azokat a milliónyi milliókat, a melyek madárvonulás képében tavaszkor és őszkor az egyik égtájból a másikba és vissza áthelyezkednek.

Ezek nemcsak madártömegek, hanem *munkástömegek is, a melyek a természetben oly nélkülözhetetlen munkát végeznek, a melyet alkotásuknál fogva csak ők végezhetnek.*

Szóval: a madárvédelem kérdése nem érinti csupán az érzelmet, nem csupán esztétikai kérdés, hanem legelső sorban *egy magaslatos természeti törvény felismerése és tiszteletben tartása.*

Azután következik a többi.

Hogy a madármunka felismerése és megtartása az ember anyagi érdeke is, ez oly igazság, mint az, hogy természetények nélkül, a melyek a madár védőmunkájára reászorúlnak, az ember fenn nem állhat; a bizonyítékot egy veteményes kertbe vetett egyetlen pillantás szolgáltatja annak, a ki elfogulatlanul szemlél és higadtan ítél.

De hát mit kell csinálnunk, a mikor a madárirítás délszakon folyton folyik?

Gazdasági átalakulásunk közepette, melynek menete sokszorosán elvonta, feldúlta leghasznosabb és nem is rendesen vonuló madaraink tanyáit és fészkelő alkalmatosságait, azon kell lennünk, hogy ezt a veszteséget mindenképpen pótoljuk *állandó madarainkat helyhez kössük és azokat is ide édesgessük, a melyek más tájakról kiszorultak.*

Mivel érjük ezt el?

Bokrozatok meghagyásával, ültetésével, mesterséges fészkelő odvak alkalmazásával és terjesztésével, téli etetéssel. — Igen! ezekkel.

A terjesztés! ennek roppant jelentősége szállja meg a jók lelkét!

Mert ha csak egy ponton, vagy itt-ott intézkedünk, ennek eredménye nem lehet. Altalánossá, vagy legalább nagy körre kiterjedővé kell tenni az intézkedést: csak ez hozhat közhasznot, csak ez védhet igazán és csak ez javíthat sok, a sivárságtól érintett, de alapjában jó szíven, a mire oly nagy szükségünk van.

Lelkem visszaszáll a multba, a midőn egynehány jó emberrel megmozdítottam az állatvédelem, benne a madarak védelmének egyszer már elhanyaglott ügyét, sok hitetlenkedő, kicsinylő vélemény daczára. De én bíztam, mert a jók-java velem tartott. A ma már nagyon megritkult sor, a melyet igazi nagy polgárok alkottak, java része szerint velem tartott. Velem volt Királyi Pál, Röck Szilárd, Wahrmann Mór, Etlényi Lajos; a város nagy tisztviselői: Kamermayer Károly, Toldy László; azután a még ma is élő Kléh István, Werther

Alvin és mások. Azonnal csatlakoztak azok a „kicsinyek“ is, a kik önkénytesen magukra vették a szervezéssel járó munkát: Gammel Alajos, Schwiedland és Szallenbach Imre; és ott voltak teljes szívvel és lélekkel a *nők*, kik példátlan hűséggel tartottak ki az eszme mellett és sohasem hiányoztak, a mikor tanácskozni, tenni kellett; ezek között De Caux Mari, Etlényiné, Montecucculi grófnő stb.

Azóta az ügy erőt nyert. A központból sarjakat bocsátott a vidék felé is — erőseket is; külön kinövi magát az észszerű madárvédelem; majd elmondja a könyv szövege.

Nekem egy nagy megnyugvásom van, az, hogy a központból gyakorolt nyomással távol tudtuk tartani az idegen szellem benyomulását; hogy madártani irodalmunkat céltudatosan kiépítettük és így a magyar nemzeti jelleget, tudományos és gazdasági téren, reményilem, minden időkre biztosítottuk Ez *Darányi Ignác* belátásának gyümölcse.

Igénytelen, de bensőmből eredő szóval és jó kívánnattal segítem szárnya szabadjára e kis könyvet, melyet ifjú erő buzgósága szerzett.

Budapesten, 1905 november 20.

Herman Ottó.

BEVEZETÉS.

Még 1903 decemberében történt, hogy a kőszegi állatvédő-egyesület választmánya egy, a hazai madárvédelem fejlődését tárgyaló munka összeállításával bízott meg.

Munkám eleinte nem terveztem oly terjedelemre, mint a hogy az most napvilágot látott, elkészítése is soká húzódott, mert igen nagy nehézségekbe ütközött az anyag összegyűjtése is, mert a hazai madárvédelemre vonatkozó adatok szét-szórva csak egyes napilapokban és folyóiratokban voltak feltalálhatók.

Eddigi ismereteim- és tanulmányaimnak a zoologiai tudomány és a vele kapcsolatos tudományágaknak az egyetemen való kibővítése céljából visszakíváncoltam a fővárosba.

Ez év január havában, öt évi távollét után, szülővárosomba visszakérülve, itt, miután a számos könyvtár nagyban megkönnyítette az adatok összegyűjtését, fokozottabb buzgalommal fogtam hozzá az eddigi tapasztalatok feldolgozásához.

Ekkor határoztam el, hogy felölelem az egész hazai madárvédelemre vonatkozó ismereteket, azokat összegyűjtöm, mind.

Az Országos Állatvédő-Egyesület átlátva intencziómat, szíves örömet nyújtott segédkezet e törekvésemben és az tette lehetővé, hogy immár a lehetőségig az egész hazai madárvédelmet tárgyaló ezen munkám megjelenhetett.

Tudom, hogy, bár minden tőlem telhetőt elkövettem, hogy munkám mennél tökéletesebb legyen, az mégis héza-

gos; de szolgáljon mentségemül a jóakarát, a cél. És most már munkám átadom a nyilvánosságnak azon hő óhajjal, bárha sikerülne mindenkit meggyőzőnöm a madárvédelem nemzet- és közgazdasági fontosságáról, bár sikerülne ezen nemes ügynek mennél több hívót és pártfogót szerezni és ezzel hasznos énekeseink számát édes hazánk és gazdasága javára elszaporítani.

Öröm fogja eltölteni lelkem, ha sikerült a feladatot megoldani és a megbízatásnak, melyet a kőszegi egyesület adott, megfelelni.

Budapest, 1905 november 22.

A szerző.

I.

Történelem.

Szeretett hazánk madárvédelve az 1901-iki évvel veszi kezdetét, midőn dr. *Darányi Ignác*z nagynevű volt földművelésügyi minisztere mély belátással *Herman Ottó* sürgetésére meghozta 1901-ben a magyar madárvédelmi [törvényt, melyet a Magyar ornithologiai központ szerelt fel.

Herman Ottó hosszú éveken át nyomós érvekkel — melyeket a kiváló német ornithologus báró *Berlepsch*, mint megdönthetetlen tényeket ismer el, — sürgette a hazai madárvédelem törvényes alapon való fejlesztését és törvénybe iktatását. Ennek folyományaképp az 1902-ik év február 2-ik napján *Kőszegen*, — a természet által szépségekkel áldott vidék e kies városában, — *chernelházi Chernel István* felvetette a madárvédelem gyakorlati kivitelének eszméjét, csatlakozva *Herman Ottó* felfogásához, magáévá téve az általa hirdetett igazságokat. Itt hívta fel tette a nemesen érzőket e humánus ügy megvalósítására, terjesztésére; letette e nagy horderejű és a gazdaságra oly nagyfontossággal bíró eszme alapkövét.

»Az állatok és különösen hasznos madaraink védelméről« *) tartott és bizonyára a kőszegi egyesület alakuló közgyűlésén jelen volt minden hallgatójának még élénk emlékezetében lévő nagy, a gyakorlati élet terén szerzett, a humanitás és teljes meggyőződés által összegyűjtött tapasztalatokkal bővelkedő felolvasással, mely mint egy hívó szózat, mint egy disciplina hangzott el, mely megadta az irányt, mint kell az

---

*) Megszerezhető a kőszegi állatvédő-egyesületnél.

emberiség javára dolgozni, mint kell a természetadta adományokat az emberiség javára fordítani, ebből hasznot húzni, de egyszersmind jót, humanusát cselekedni.

Midőn ez eszme csak a hamuban elrejtett szikraként mutatkozott, vagy hogy az ügghöz mért teljes hasonlatossággal élhessünk, midőn arról volt szó, hogy az apró-cseprő kis jószág világrajövetelét, tollasodását, fejlődését elősegítsük, hogy teljes kifejlődése után, teljes tollazatában, kifejlődött szárnyakkal a magasba törhessen — bizony igen nagy kétkedéssel fogadták, sőt akadtak mosolygók, kik csak kicsinyléssel beszéltek e kísérletről, e tervről és ezt már eleve holt szüleménynek tekintették. Meg kell azonban adni, hogy csak kevesen voltak a kétkedők és annál többen az eszme pártolói és itt mindjárt elmondhatjuk azt, hogy akik eleinte csak egyszerűen pártfogolták, többen közülük az idő multával lelkes apostolaivá váltak az ügynek és karöltve működtek a kezdeményezőkkel azon, hogy ez az ügy, a célul kitűzött eszme mennél nagyobb mérvben terjedjen, mennél nagyobb tért hódítson.

Hogy ez az ügy ma oly fokon áll hogy az ország jelentékeny részében ismerik, sőt az állam is pártfogásába vette, ez *Herman Ottó* és nagyrészt *Chernel István*, a kőszegi egyesület elnökének, szaktekintélyének és az ő nagy tudásának érdeme. Ezt azon tények fogják igazolni, melyeket jelenlegi, úgyszólván egyszersmind beszámolómmal alkalmával alkalmam lesz felsorolhatni.

Az ezidén lefolyt közgyűléssel záródott le azon cyklus, a melyre a kőszegi állatvédő-egyesület 1902-ik év február 2-iki közgyűlése megtisztelő bizalmából megbízatást kaptunk. Belénk helyeztetett a bizalom, hogy az előbb említett felolvasásban, — mely egyszersmind alapkötétel volt — foglalt törekvéseket, célokat a tőlünk telhető szellemi erővel megvalósítsuk. Hogy mint feleltünk meg e bizalomnak, mint használtuk fel a rendelkezésünkre álló eszközöket és méltók voltunk-e a bizalomra, azt a már jelzett és a későbbiekben felsorolandó tények fogják megvilágítani.

Ezen egyszersmind beszámoló is, nemcsak felmentésünket célozza, mert ez kizárólag személyi kérdés volna csak, de kell, hogy a közgyűlésen elhangzott jelentés és az ezen munkában felsorolandó tények döntő befolyásuak legyenek azon ügyre, melyet pusztán a nemes és fontos célú tartva szem előtt szolgáltunk. Ezen beszámolónak meg kell szilárdítani azon alapot, a melyre a művet emeltük, el kell dölnie annak, hogy az alapon letett eszmék elvont dolgok-e? vagy tényleg az életben a közjó céljaira kivihetők, fejlesztendők-e? Hogy e kép teljes és tökéletes legyen, engedje meg az olvasó, hogy ez alkalommal épen az előbb említettek figyelembe vételével, ne csak e 3 év működésével foglalkozzam, hanem kitérjek a hazai madárvédelem történetére és fejlődésére is.

Magyarország madárvédelme történetének leírásakor nagy időkre nem mehetünk vissza. Kapcsolatban az általános állatvédelemmel foglalkozott vele az az Állatvédő Egyesület, mely még az ébredés korában alakult Budapesten s melynek védnöke *Erzsébet* királyi Nagyasszonyunk volt, a mikor költőházikók kiakasztásával is történtek kísérletek; de az egyesület nem bírt gyökeret verni s utóbb elsorvadt. Iratainak hollétét nem ismerjük.

1655—1888-ig több irodalmi termékkel találkozunk, a melyek kizárólag a madárvilággal foglalkoznak, ezekben azonban kizárólag madárvédelmi eszméket keveset találunk. Az ezen időszakba eső irodalmat kőszegi egyesületünk elnöke „*Bibliographia ornithologica Hungarica*“ című művében (*Magyar Könyvszemle 1889. XIII. 9—51. lap*) gyűjtötte össze.

Az első határozott madárvédelmi nyomokat megtaláljuk a Szt-István társulat kiadásában megjelenő *Házikönyvtár XVII. „Hasznos és kártékony állatainkról“* című munkában, melyet 1874-ben gróf Lázár Kálmán írt.

Ezen, a mezei gazdák, erdőtulajdonosok és kertészek számára írt munkában 3 fejezet van, emlősök, madarak, hüllők címén felsorolja az egyes csoportokba tartozó azon állatokat, melyek részben vagy igen nagy hasznára, vagy igen

nagy kárára vannak a gazdaközönségnek. Ezen kis munkában magyar és latin nyelven vannak megnevezve az egyes állatok és ábrák útján ismerteti meg az olvasóval a főbbeket. Ezen munka határozottan gazdasági szempontból tárgyalja az egészet, nem foglalkozik azonban speciálisan madárvédelemmel.

Egy esztendővel később, azaz, 1875-ből találunk egy munkát „*Gazdasági Táblák hasznos és nem hasznos madarak XXX.*” címen, a melyet *Schleicher—Soós M.* szerkesztettek, a mely Bécsben jelent meg és a melyet a magyar vallás- és közoktatásügyi miniszterium megbízásából *Hartinger Antal és fia* bécsi könyvnyomda és műintézet tulajdonos adott ki. Ezen munka nem egyéb, mint egy nagy színes tábla, melyen 49 színes ábrán a főbb hasznos és nem hasznos madarak vannak ábrázolva, azonkívül a ma már teljesen használaton kívül lévő fészkelők ábrái. Ezen táblázat szegélyét szöveg-magyarázat képezi. Ezen munka határozottan gazdasági szempontból bírálja el a kérdést, de célzata már a gyakorlati madárvédelem alapját megvetni.

Népszerű nyelven utasításokat ad a költőládikákra vonatkozólag, de tekintve, hogy ma már egész más tapasztalatokkal rendelkezünk, azok már ma nem lehetnek mérvadók. Mindenesetre azonban már nagy haladás az akkori korban és amellet bizonyít, hogy e kérdés fontosságát már az illetékes körök is felfogták, már a cél megvolt és felismerték azt, hogy e téren tenni kell.

Sporzon Pál gazd. akad. tanár és *Ébner Sándor* gazdatiszt 1878-ban szintén magukévá tették ez ügyet és *Dr. Gloger L. W. C.* német munkája nyomán *Falusi könyvtár 25.* „*A gazda, kertész és erdész leghasznosabb barátai az állatok között*” — címen terjesztették az állat- és madárvédelemre vonatkozó eszméket, de elsősorban a madarakat tárgyalva. Ezen szerzők is útbaigazítást, oktatást nyújtanak, fejlesztve az eszmét gazdasági és etikai szempontból, gyakorlati tapasztalatokkal erősítve állításait.

Bornemisza Zoltán fatenyésztési vándortanár „*A hasznos*

madarak védelméről“ című munkája látott napvilágot 1889-ben. Ő külföldi tudósok és *Herman Ottó* elszórta jelent cikkei nyomán foglalkozik kizárólag a madárvédelemmel és gyakorlati tapasztalatok alapján egyenesen tanítási célzattal fejtegeti és azt gazdasági és etikai szempontból bírálta el.

Az említett írókon kívül a madárvédelmet kizárólag gyakorlati és tapasztalati tények alapján *Herman Ottó*, karolta fel és szóval, tollal szállt síkra az eszme megvalósításáért 1878—81. időtájban, midőn is számos madárvédelmi cikke jelent meg a Budapesti Hirlapban; de ezen törekvését folytatta és ma is teljes odaadással a madárvédelem gyakorlati megvalósításán és terjesztésén fáradozik. Az említett időben *Királyi Pál*, *Kammermayer Károly*, *Wahrman Mór* és *Werther Alvin* is ezen eszme szolgálatába szegődtek.

Mindezen említettem munkák sokkal kisebb keretben mozgottak, mintsem hogy a kívánt célt elérhették volna és nincs is nyoma sehol, hogy a gyakorlati madárvédelem megvalósult volna.

Fáradhatatlan harciosa maradt továbbra is ez eszmének *Herman Ottó*, aki mindig arra törekedett és azt tűzte célul, hogy e nemzetgazdasági és közgazdasági eszme testet öltjön. Fáradozását siker koronázta, mert az ő előterjesztésére és az ő intentiója alapján dr. *Darányi Ignác* mély belátásából kelve látott napvilágot egy nagyszabású munka, melyet a kőszegi egyesület nagynevű elnöke a földművelésügyi m. kir. miniszter 1896. évi 69799/IV. 4. sz. alatti magas rendelete alapján „*Magyarország madarai különös tekintettel gazdasági jelentőségükre*“ címen megírt.

Mért volt e munkára szükség, mikor már voltak madárvédelmi munkák, arra e helyen, mert igen eltérítene a tárgytól, nem terjeszkedhetem ki. Erre a kérdésre mindenki megtalálja a feleletet a fentebb jelzett mű bevezetőjében, melyben *Herman Ottó* következőkben körvonalozza a vezérelvet: „*Ha az állam tilt vagy megenged, ismertesse meg azt, a mit tilt vagy megenged.*“ Hogy mi predesztinálta elnökünket e mű meg-

írására, arra ő maga adja meg a feleletet a mű szerzői megnyitójában és abból csak azt a részt idézem:

„Nagyatyám és atyám örökségeként már a bölcsőmben hoztam magammal a madárvilág iránt való szeretetet is.

Minél inkább beláttam közművelődésünk hézagát s minél tisztábban domborodtak ki a tátongó rés betöltésére szükséges teendők: annál hatalmasabban ragadta meg egész lényemet a lelkesedés, hogy erőmet összpontosítva, reávessem magamat e megoldatlan feladat teljesítésére s a madártant nem csupán magáért a tudományért, még kevésbé saját kedvtöltésem kielégítéseért műveljem, hanem azért, hogy a nemzeti közművelődést és gyakorlati életünk javát is megszolgáljam. Így gondoltam legjobban teljesíthetni azt a kötelességet, melyet az édes haza tőlem is megkövetel.“

Mint jeleztem, *Herman Ottó* fáradozásának megvolt a gyümölcse, megvolt az a nagy mű, melyen azután építeni lehetett. Úgyszólván egy egész férfiélet tapasztalatai mind össze voltak gyűjtve, lerakva azok számára, kik e nemes eszmét gyakorlatilag megvalósítani akarták. Ha e műbe foglaltakat tovább részletezném, úgy bírálatot gyakorolnék önkénytelenül is, erre sem hivatottságot nem érzek, sem szükségét nem látom. A mű és szerző már maga bírálat. Az eddig felsoroltakkal sem ez volt szándékom, pusztán a történeti hűség kedvéért kellett e művel behatóbban foglalkoznom, mert a magyarországi madárvédelemnek ez a tulajdonképeni alapja, iránytűje és csak e mű létesülése óta beszélhetünk tulajdonképen magyarországi madárvédelemről.

Ezen alapvető művet nyomon követte 1901-ben *Herman Ottó* „*Madarak hasznáról és káráról*“ szóló munkája, melyet a földművelésügyi miniszter adott ki, melyet tanítóknak,

lelkészeknek stb. küld meg, mely már egynehány kiadást ért el. Ennek függeléke a földmív. miniszt. 24,655 VII/1901. sz. körrendelete „*A mezőgazdaságra hasznos madarak és emlős állatok oltalmazása érdekében.*“ Ebben betűsoros rendben fel vannak sorolva a védendő és nem védendő madarak, ebben foglaltatnak a madarak fogását és szállítását szabályozó intézkedések, melyek hatósági engedélyt involváltnak.

Ezen rendelet szövege a következő:

1. §. Védelemben részesítendőek a következő állatok:

I. *Emlősök*: 1. Denevér, népies néven szárnyas egér, púp denevér, púp egér stb. minden fajai minden időben.

2. Vakondok, kivéve a virágos veteményes kerteket és csemeteültetvényeket, hol pusztíthatók.

3. Cziczkányok fajai, kivéve a vízi cziczkányt, mely a halászatra káros.

4. Sün, népies néven sündisznó, töviskes disznó, tövis-dísznó töviskes kutya, szördisznó stb.

II. *Madarak*:

Álmos madár (Vasm.), *Kecskefejő*.

Álomfilkó (Fehérm.), *Kecskefejő*.

Aranyáruló (Zalam.), *Czitrom-sármány*.

Aranymáj (Szilágym.), *Sárga rigó*.

Aranymál (Szilágym.), *Sárga rigó*.

Aranymálé (Vasm.), *Sárga rigó*.

Aranymálingó (Pestm.), *Sárga rigó*.

Aranymálíró (Pestm. dunántúl),

Sárga rigó.

Ásó fecske, *Parti fecske*.

— parti fecske, *Parti fecske*.

Babutka, *Búbos banka*.

Bagoly.

— gyöngyös, *Gyöngybagoly*.

— mezei b., *Réti fülesbagoly*.

— nádi b., *Réti fülesbagoly*.

— réti b. (Alföld), *Reti fülesbagoly*.

Bagolyfecske (Dunánt.), *Kecskefejő*.
Banka.

— búbos b.

— büdös b., *Búbos banka*.

Barát-poszáta, *Barátka-poszáta*.

Barázda-billegető.

Bébicz (Dunántúl), *Bibicz*.

Bibicz (Biharban), *Libucz*.

Bibocz, *Bibicz*.

Billegető.

— barázda b.

— fehér b., *Barázda-billegető*.

— füstfarkú b., *Kerti rozsdafarkú*.

Billegető hegyi b.

— kucsmás b.

— mezei b.

— sárga b.

— szürke b., *Barázda billegető*.

Billegető, *Billegető*.

Borpintyőke (Baja), *Erdei pinty*.

Bugyboka *Búbos banka.*
 Butykás kató (Szilágym.) *Búbos pacsirta.*
 Czerkó (Tiszamente), *Kormos szerkő.*
 Czincze, *Nádi czinege.*
 Czinege.
 — barát cz.
 — bobás cz. (Erd. r.) *Búbos czinege.*
 — búbos cz.
 — búzavirág cz., *Lazur czinege.*
 — fenyves cz.
 — függő cz.
 — gyászos cz.
 — kék cz.
 — kontyos cz., *Búbos czinege.*
 — lazur cz.
 — mocsári cz., *Barát czinege.*
 — szakállas cz.
 — molnár cz. (Vasm.), *Kék czinege.*
 — nádi cz. (Fehérm.), *Szakállas czinege.*
 — szén cz.
 — szövő cz., *Függő czinege.*
 Czinegető, *Nádi czinege, Szakállas czinege.*
 — szakállas cz., *Szakállas czinege.*
 Czinke.
 — barát cz., *Barát czinege.*
 — barkós cz., *Szakállas czinege.*
 — bóbitás cz., *Búbos czinege.*
 — búbos czinege.
 — dorongfarkú cz., (Dunántúl), *Őszapó.*
 — farkos cz., *Őszapó.*
 — fekete cz., *Fenyves czinege.*
 — fenyves cz., *Fenyves czinege.*
 — függő cz., *Függő czinege.*
 — hosszúfarkú cz., *Őszapó.*
 — kék cz., *Kék czinege.*
 — kékfajú cz., *Kék czinege.*
 — lazur cz., *Lazur czinege.*
 — nádi cz., *Nádi czinege.*

Czinke, rudas cz., *Őszapó.*
 — szakállas cz., *Szakállas czinege.*
 — szén cz., *Szén czinege.*
 Csacska madár, *Pásztormadár.*
 Csádészó (Dunántúl), *Ökörszem.*
 Csaláncsúcs.
 — cigány cs.
 — rozsdás cs.
 Csaláncsattogató. *Czigány csaláncsúcs.*
 Csélla, *Szerkő.*
 Csér.
 — cigány cs., *Kormos szerkő.*
 Csér.
 — fekete cs. (Tiszamente), *Kormos szerkő.*
 Csicsimé madár (Baranyamegye), *Erdei pinty.*
 Csicsiri (Dunántúl), *Sordély.*
 Csicsörke.
 — kerti cs., *Csicsörke.*
 — nyíri cs., (Sopronmegye), *Nyíri zszese.*
 Csízik (Alföld), *Csíz.*
 Csóka.
 — kék cs., (Tiszántúl és Erd. rész), *Szalakóta.*
 Csovánka (Diós-Jenő), *Mezei poszáta.*
 Cszuszka.
 — tömzsi cs., *Cszuszka.*
 Csuk. *Ökörszem.*
 Csuvik.
 — gatyás cs.
 Csücsörgő (Csallóköz), *Mezei pacsirta.*
 Dalos poszáta.
 Danka sirály (Szabolcsmegye).
 Doromboló madár (Fejérm.), *Nádi tücsökmadár.*
 Dorongos őszapó. *Őszapó.*
 Dunai halászmadár (Dunántúl), *Danka sirály.*

Dutka, *Búbos banka*.
 Énekes rigó.
 Éneklő rigó, *Énekes rigó*.
 Erdei fülemile, *Kis fülemile*.
 Erdei pacsirta.
 Erdei pinty.
 Erdei pipis.
 Erdei pityér, *Erdei pipis*.
 Erdei szürkebegy, *Közönséges szürkebegy*.
 Európai kecskefejő, *Kecskefejő*.
 Fakopáncs
 — fehérhátú f.
 — kis f.
 — közép f.
 — nagy f.
 Fakopogtató, *Fakopáncs*.
 Fakó poszáta, *Karvaly poszáta*.
 Fakúsz.
 — közönséges f.
 Falmászó.
 — kőszáli f., *Sziklamászó*.
 Fatetű (Baja, Dunántúl stb.), *Fakúsz*.
 Fattyú fülemile, Geze.
 Fattyú szerkő.
 Favágó, *Fakopáncs*.
 — kurta f., *Czuszka*.
 Fecske.
 — ásó f., *Parti fecske*.
 — fekete f. *Sarlós fecske*.
 — gatyás f., (Bia, Abaújmegye) *Házi fecske*.
 — hanyi f. (Fertő), *Sarlós fecske*.
 — házi f.
 — kőfali fecske., *Sarlós fecske*.
 — kőszáli f., (Erd. r.), *Sarlós fecske*.
 — lábatlan f., *Sarlós fecske*.
 — lármas f. (Hontm.), *Házi fecske*.
 — parti f. (Abaúj, Borsodm.).
 — pelyhes lábú f., *Házi fecske*.
 — tarka f. (Székelyföld), *Füstí fecske*.

Fecske, visitó f. (Erd. rész), *Sarlós fecske*.
 Fehérhátú kopáncs, *Fehérhátú fakopáncs*.
 Fehérmellű házi fecske, *Házi fecske*.
 Fehérszárnyú halászká, *Fehérszárnyú szerkő*.
 Fehérszárnyú pacsirta.
 Fehérszárnyú szerkő.
 Fejér billegető, *Barázda billegető*.
 Feketefejű légykapó, *Kormos légykapó*.
 Feketefolt (Kolozsvár), *Barátka poszáta*.
 Fekete fülemile, *Magyar fülemile*.
 Fekete halászká, *Kormos szerkő*.
 Fekete harkály.
 Feketelábú juhászká, *Széki lile*.
 Feketelábú lile, *Széki lile*.
 Fekete rigó.
 Fekete stiglicz (Baja), *Czigány csaláncsúcs*.
 Fenyves czinege.
 Fenyves cinke, *Fenyves czinege*.
 Figemadár, *Függő czinege*.
 Findzsa (Miskolcz vidéke), *Hantmadár*.
 Foltos mocsári poszáta, *Foltos sitke*.
 Foltos sitke.
 Föcske.
 — parti f. (Dunamente, Dunántúl)
 Földi kalapács (Keszthely), *Hantmadár*.
 Földi szarka, *Hantmadár*.
 Függő czinege.
 Függő cinke, *Függő czinege*.
 Fülemile, *Kis fülemile*.
 — barna f., *Magyar fülemile*.
 — erdei f., *Kis fülemile*.
 — kerti f., *Karvaly poszáta*.
 — kis f.

Fülemile, ligeti f., *Magyar fülemile*.
 — magyar f.
 Fülemile.
 — nagy f., *Magyar fülemile*.
 — pap f., *Barátka poszáta*.
 — svéd f., *Kékbegy*.
 Foltos sitke.
 Fülemile sitke.
 Fülepacsirta.
 — havasi f.
 Fülebagoly.
 — apró f., *Füleskuvik*.
 — nádi f., *Réti fülesbagoly*.
 — réti f.
 Füleskuvik.
 — kis f., *Füleskuvik*.
 Füstfark, *Rozsdafarkú*.
 — házi f., *Házi rozsdafarkú*
 — kerti f., *Kerti rozsdafarkú*.
 — közönséges f., *Házi rozsdafarkú*.
 Füstfarkú billegető, *Kerti rozsdafarkú*.
 Füstfarkú madár, *Rozsdafarkú*.
 Füsti fecske, *Villásfecske*.
 — közönséges fecske, *Füsti fecske*.
 — villás f., *Füsti fecske*.
 Füsti villásfecske, *Füsti fecske*.
 Füzikék fajai.
 Gatyás csuvik.
 Gatyás fecske.
 Geze.
 Girlicz pinty, *Csicsörke*.
 Gyagya (Baja), *Nyiri zezse*.
 Gyászos czinege.
 Gyászos légykapó, *Kormos légykapó*.
 Gyöngybagoly.
 Gyöngyös bagoly, *Gyöngybagoly*.
 Hajnalmadár. *Sziklamászó*.
 Halálbagoly, *Kuvik*.
 Halálmadár, *Kuvik*.
 Halászká, *Szerkő*.

Halászká, fehérszárnyú h., *Fehérszárnyú szerkő*.
 — fekete h., *Kormos szerkő*.
 Halászmadar.
 Halászmadar dunai. (Dunántúl), *Danka sirály*.
 — nagy h. (Dunántúl), *Danka sirály*.
 — kis fekete h. (Dunántúl), *Kormos szerkő*.
 Halkapó, nagy (Borsodmegye), *Danka sirály*.
 Hantmadár.
 Harkály.
 — czifra h. (Vasm.), *Fakopáncs*.
 — csonka h., *Hőcsik*.
 — háromujjú h., *Háromujjú hőcsik*.
 — kis h., *Kis fakopáncs*.
 — közép h., *Közép fakopáncs*.
 — nagy h., *Nagy fakopáncs*.
 — szürke h., *Szürke küllő*.
 — vas h. (Máramarosm.), *Fekete harkály*.
 — zöld h., *Zöld küllő*.
 Háromujjú hőcsik.
 Havasi fülespacsirta.
 Havasi hőcsik, *Háromujjú hőcsik*.
 Havasi lile.
 Havasi pacsirta. *Havasi füles pacsirta*.
 Havasi pinty.
 Havasi pipis.
 Havasi pityér, *Havasi pipis*.
 Házi fecske (Tiszántúl, Erdély), *Közönséges házifecske*.
 Házi füstfark, *Házi rozsdafarkú*.
 Hegyi billegető.
 Hegyi pinty, *Fenyő pinty*.
 Helvét lile, *Ujjas lile*.
 Hógalamb (Csallóköz), *Danka sirály*.
 Hontmadár, *Hantmadár*.

Hópinty, *Havasi pinty*.
 Hószármány.
 Hosszúfarkú czinke, *Ószapó*.
 Hőcs (Dunántúl), *Csuszka*.
 Hőcsök (Dunántúl), *Csuszka*.
 Hőcsik.
 Hőcsik (Vasm.), *Kis fakopáncs*.
 Judás madár (Drávafok), *Danka sirály*.
 Juhászka, *Lile*.
 — kis j., *Kis lile*.
 — nagy j. (Velence), *Parti lile*.
 Juhászka lile. *Parti lile*.
 Kaczagó sirály, *Danka sirály*,
 Kakuk, közönséges (Biharban :
 kukukk).
 Kalangya varjú (Erd. r.), *Szalakóta*.
 Kanakucz, *Törpe kuvik*.
 Kazári fecske. *Sarlós fecske*.
 Kazári sarlós fecske. *Sarlós fecske*.
 Kecskefejő.
 — európai k.
 Kecskeszopó (Alföld), *Kecskefejő*.
 Kékbegy.
 Kék czinege (Vas megye).
 Kék czinke, *Kék czinege*.
 Kék csóka (Erd. részek és Tiszán-
 túl), *Szalakóta*.
 Kékfejű czinke, *Kék czinege*.
 Kék külü (Erd. rész.), *Csuszka*.
 Kék rigó, *Kék kövirigó*.
 Kék szalakóta, *Szalakóta*.
 Kék varnyú (Pestm.), *Szalakóta*.
 Kémény fecske (Székelyföld), *Füsti fecske*.
 Kendelicze (Abauj-, Borsodmegye),
Kenderike.
 Kendericze (Vasm.), *Kenderike*.
 Kenderike.
 Kenderike zsezse, *Kenderike*.
 Kendermagos rigó (Székelyföld),
Léprigó.
 Kerti csicsörke, *Csicsörke*.

Kerti füstfark, *Kerti rozsdafarkú*.
 Kerti szármány.
 Királyka.
 — búbos k., *Sárgafejű királyka*.
 — sárgafejű k.
 — tüzesfejű k.
 — tűzfejű k., *Tüzesfejű királyka*.
 — zizike k., *Sárgafejű királyka*.
 Kis lile.
 Kisebb tarka harkály. *Kis fakopáncs*.
 Kis harkály. *Kis fakopáncs*.
 Kis füleskuvik, *Füleskuvik*.
 Kis legyész, *Kis légykapó*.
 Kis légykapó.
 Kis légyvadász. *Kis légykapó*.
 Kis zsezse, *Nyíri zsezse*.
 Konyos czinege, *Búbos czinege*.
 Kontyos madárka (Székelyföld),
Búbos pacsirta.
 Kopács, kurta, *Csuszka*.
 Kopáncs, *Fakopáncs*.
 — kis k., *Kis fakopáncs*.
 — közép k., *Közép fakopáncs*.
 — nagyobb k., *Nagy fakopáncs*.
 Kormos légykapó.
 Kormos légyvadász, *Kormos légykapó*.
 Kormos szerkő.
 Kotró fecske.
 Kölesí szármány, *Sordély*.
 Kölesmadár (Felső-Magyarország),
Sordély.
 Kőmászó, *Sziklamászó*.
 Köröztös veréb (Veszprémmegye),
Kövi rigó.
 Kövi rigó.
 Kövi szármány. *Bajszos szármány*.
 Közép harkály, *Közép fakopáncs*.
 Közép tarka harkály. *Közép fakopáncs*.
 Közönséges füstfark. *Közönséges rozsdafarkú*.

Közönséges füstifecske.
 Közönséges lappantyú, *Kecskefejő*.
 Közönséges libucz, *Bibicz*.
 Közönséges nyaktekeres, *Nyaktekeres*.
 Közönséges szürkebegy.
 Közönséges ökörsem.
 Közönséges sármány, *Czitromsármány*.
 Közönséges sirály, *Danka sirály*.
 Közönséges vörösbegy.
 Kucsmás billegető.
 Kucsmás legyész, *Kormos légykapó*.
 Kurta kalapács (Pestm.), *Csuszka*.
 Küllő (Dunáninnen, Dunántúl, Erd. r.)
 — szürke k.
 — zöld k.
 Kuvik.
 Lángbagoly, *Gyöngybagoly*.
 Lappantyú, *Kecskefejő*.
 — közönséges l., *Kecskefejő*.
 Lazur czinege.
 Lazur czinke, *Lazur czinege*.
 Leányka madár (Székelyföld), *Barázdabillegető*.
 Legyész, *Légykapó*.
 — kis l., *Kis légykapó*.
 — kucsmás l., *Kormos légykapó*.
 — örvös l., *Örvös légykapó*.
 — szürke l., *Szürke légykapó*.
 — vörösbegyű l., *Kis légykapó*.
 Légyfogó, *Légykapó*.
 Légyfogó madár (Vasm.), *Szürke légykapó*.
 Légykapó.
 — kis l.
 — kormos l.
 — örvös l.
 — szürke l.
 Légyvadász, *Légykapó*.
 — kis l., *Kis légykapó*.

Légyvadász, kormos l., *Kormos légykapó*.
 — örvös l., *Örvös légykapó*.
 — szürke l., *Szürke légykapó*.
 Libocz, *Bibicz*.
 Libucz, közönséges lib., *Bibicz*.
 Lile.
 — apró l., *Kis lile*.
 — arany l., *Pettyes lile*.
 — havasi l.
 — helvét l., *Ujjas lile*.
 — kis l.
 — libucz l., *Ujjas lile*.
 — mocsári l., *Széki lile*.
 — morinell l., *Havasi lile*.
 — parti l.
 — pettyes l.
 — reznek l., *Ugartyúk*.
 — sárga l., *Havasi lile*.
 — széki l.
 — szürke l., *Ujjas lile*.
 — vizi l., *Parti lile*.
 Lipinka madár (Székelyföld), *Billegető*.
 Lőrike, Zöldike.
 Magyar fülemile.
 Málíngó, Arany málíngó (Pest-megye) *Arany málíngó*.
 Málíngó, Arany málíngó = Sárga rigó.
 — sár m., *Arany málíngó*.
 Máringó, Arany máringó (Pest-megye és Dunántúl), *Arany málíngó, Sárga rigó*.
 Málíngó, *Fülesbagoly*.
 Marti fecske (Erd. r.), *Parti fecske*.
 Mezei bagoly (Alföld), *Réti fülesbagoly*.
 Mezei billegető.
 Mezei pacsirta.
 Mezei pipis, *Parlagi pipis*.
 Mezei pityér, *Parlagi pipis*.
 Mocsárbagoly, *Réti fülesbagoly*.

Mocsári czinege, *Barát czinege*.
 Mocsári lile, *Széki lile*.
 Mocsári poszáta, *Sítke*.
 Molnár czinege (Vasm.), *Kék czinege*.
 Molnár fecske, *Közönséges házi-fecske*.
 Morinell lile, *Havasi lile*.
 Nádi bagoly, *Réti fülesbagoly*.
 Nádi czinege, (Fejérm.), *Szakállas czinege*.
 Nádi czinke, *Szakállas czinege*.
 Nagy fülemile, *Magyar fülemile*.
 Nádi fülesbagoly, *Réti fülesbagoly*.
 Nádi poszáták.
 — cserregő nádi p.
 — énekes n.
 — hangos n., *Cserregő n. poszáta*.
 — nagy n. — Nádi rigó.
 Nádi rigó — Nagy nádi poszáta.
 Nádi sármány.
 Nádi szarvasbagoly, *Réti fülesbagoly*.
 Nádi veréb (Tiszántúl, Erd. r.), *Nádi sármány*.
 Nádi veréb (Dunántúl), *Sitkék, Mocsári poszáták*.
 Nagy halkapó, *Danka sirály*.
 Nagy harkály, *Nagy fakópáncs*.
 Nagyobb tarka harkály, *Nagy fakópáncs*.
 Narancsmadár, *Sárgafejű királyka*.
 Narancs zizike, *Sárgafejű királyka*.
 Nevető sirály, *Danka sirály*.
 Nikovicz (Vasm.), *Fenyő pinty*.
 Nyaktekercs.
 Nyaktekerő, *Nyaktekercs*.
 Nyári rigó, *Énekes rigó*.
 Nyiri csíz (Sopronmegye), *Nyiri zsezse*.
 Nyiri zsezse.
 Ostoba sármány (Erd. részek), *Bajszos sármány*.

Ökörszem.
 Örvös legyész, *Örvös légykapó*.
 Örvös légykapó.
 Örvös légyvadász, *Örvös légykapó*.
 Őszapó.
 Pacsirták.
 — búbos p.
 — erdei p.
 — füles p.
 — havasi p., *Füles pacsirta*.
 — mezei p.
 — szántóka p., *Mezei pacsirta*.
 — szibériai p., *Fehérszárnyú pacsirta*.
 Papfilemile (Zalam.), *Barátka poszáta*.
 Parlagi pipis.
 Parti fecske.
 Parti li e.
 Pásztormadár.
 Pettyes lile.
 Pinty.
 — árva p., *Erdei pinty*.
 — havasi p.
 — síró p., *Erdei pinty*.
 — szemeti p. (Erd. r.), *Erdei pinty*.
 — taka p. (Udvarhelym.), *Tengelicz*.
 Pintyőke (Dunánt.), *Erdei pinty*.
 — bor p., (Baja), *Erdei pinty*.
 Pipis (Bodroghöz).
 — bor p. (Baja), *Erdei pinty*.
 — erdei p.
 — havasi p.
 — mezei p., *Parlagi pipis*.
 — réti p.
 — roszdástorkú p.
 Pipiske (Alföld), *Búbos pacsirta*.
 Pipőke, *Királyka*.
 — sárgafejű p., *Sárgafejű királyka*.
 — tűzfejű p., *Tűzfejű királyka*.

Pirregő, *Tücsökmadár*.
 — berki p., *Berki tücsökmadár*.
 — nádi p., *Nádi tücsökmadár*.
 — réti p., *Réti tücsökmadár*.
 Pityer (Vas megye), *Pipis*.
 — búbos p., *Búbos pacsirta*.
 Pityér, *Pipis*.
 — erdei p., *Erdei pipis*.
 — havasi p., *Havasi pipis*.
 — mezei p., *Parlagi pipis*.
 — réti p., *Réti pipis*.
 Poszáta.
 — barát p., *Barátka poszáta*.
 — mocsári p., *Sitke*.
 — nádi p.
 Püsetek, *Fülespacsirta*.
 Remete rigó, *Kövi rigó*.
 Remete veréb, *Kövi rigó*.
 Réti bagoly (Alföld), *Réti fülesbagoly*.
 Réti fülesbagoly.
 Réti pipis.
 Réti pirregő, *Réti tücsökmadár*.
 Réti pityér, *Réti pipis*.
 Rigó.
 — csi egő r., *Szőlő rigó*.
 — énekes r.
 — éneklő r., *Énekes rigó*.
 — kendermagos r. (Székelyföld), *Léprigó*.
 — kövi r. (Erdélyi részek).
 — léprigó.
 — nádi r., *Nádi poszáta*.
 — nyári r., *Énekes rigó*.
 — örves r.
 — sárga r., *Aranymálinkó*.
 — szőke r. (Erd. r.), *Léprigó*.
 — szőlő r.
 — tekerményes r. (Háromszék-megye), *Énekes rigó*.
 Rózsaszínű sáskamadár, *Pásztor-
 madár*.

Rózsaszínű seregély, *Pásztor-
 madár*.
 Rozsdafarkú.
 — házi r.
 — kerti r.
 Rozsdás csaláncsúcs.
 Rozsdástorkú pipis.
 Rudas czinke (Drávafok), *Őszapó*.
 Rüttyü (Tiszamente), *Zöldike*.
 Sárga billegető.
 Sárgafejű királyka.
 Sárgafejű zizike, *Sárgafejű
 királyka*.
 Sárgafejű pipőke, *Sárgafejű
 királyka*.
 Sárga lile, *Havasi lile*.
 Sárga lile, *Arany málinkó*.
 Sárga velyhe, *Arany málinkó*,
Sárga rigó.
 Sárgyóka, *Sárga billegető*.
 Sarlós fecske.
 Sármadár (Velence), *Kis lile*.
 Sár málinkó, *Sárga rigó*.
 Sármány (Dunántúl).
 — bajszos s.
 — citrom s.
 — kerti s.
 — kölesí s., *Sordély*.
 — kövi s., *Bajszos sármány*.
 — közöns s., *Citrom sármány*.
 — nádi s.
 — ostoba s. (Erd. r.), *Bajszos
 sármány*.
 — sarkantyús s.
 Sármánytyú (Székelyf.), *Citrom
 sármány*.
 Sáskamadár, rózsaszínű, *Pásztor-
 madár*.
 Seregi (Tiszántúl), *Seregély*.
 — rózsaszínű s., *Pásztor-
 madár*.
 Seregény (Somogym.), *Seregély*.
 Sirály.
 — danka s. (Szabolcs megye).

Sirály, kaczagó s., *Danka sirály*.
 — közönséges s., *Danka sirály*.
 — nevető s., *Danka sirály*.
 Síró pinty, *Erdei pinty*.
 Sitke.
 Sitke csíkosfejű s.
 — foltos s.
 — fülemile s.
 Sordéj (Dunáninnen, Dunántúl, Tiszáninnen, Tiszántúl, Erdélyi részek), *Sordély*.
 Sordély.
 Sorja (Dunántúl), *Kormos szerkő*.
 Sörje (Dunántúl), *Kormos szerkő*.
 Stiglincz (Baja), *Tengelicz*.
 Surgyé (Tiszántúl), *Sordéj*.
 Süvöltő.
 Süvöltő madár, *Süvöltő*.
 Süvöltő, *Süvöltő*.
 Süvötyű, *Süvöltő*.
 Svéd fülemile, *Kékbegy*.
 Szakállas czinege.
 Szakállas cinke, *Szakállas czinege*.
 Szakállas nádi czinege, *Szakállas czinege*.
 Szalakóta.
 — kék sz., *Szalakóta*.
 Szántóka (Székelyföld), *Mezei pacsirta*.
 Szántóka pacsirta, *Mezei pacsirta*.
 Szarvasbagoly, *Fülesbagoly*.
 Széki csér.
 Széki lile.
 Szemeti pinty (Erd. r.), *Erdei pinty*.
 Szén czinege.
 Szén cinke, *Szén czinege*.
 Szerkő.
 — cigány sz. *Kormos szerkő*.
 — kormos sz.
 — tarka sz., *Fehérszárnyú szerkő*.
 Szibériai pacsirta, *Fehérszárnyú pacsirta*.
 Sziki csire (Alföld), *Széki csér*.

Sziki csirke (Debreczen), *Széki csér*.
 Sziklamászó, *Hajnal madár*.
 Sziklarigó (Veszprémm.), *Kövi rigó*.
 Szotty (Udvarhelym.), *Csuszka*.
 Szőke rigó (Székelyföld, Szilágym.)
Léprigó.
 Szövözcinege, *Függő czinege*.
 Szürkebegy.
 — erdei sz., *Közönséges szürkebegy*.
 — közönséges sz.
 Szürke billegető, *Barázda-billegető*.
 Szürke harkály, *Szürke küllő*.
 Szürke küllő.
 Szürke legyész, *Szürke légykapó*.
 Szürke légykapó.
 Szürkelégyvadász, *Szürkelégykapó*.
 Szürke lile, *Ujjas lile*.
 Tarka harkály, *Fakopáncs*.
 — közép t., *Közép fakopáncs*.
 — nagyobb t., *Nagy fakopáncs*.
 Tarka pinty (Udvarhelymegye), *Tengelicz*.
 Tarka szerkő, *Fehérszárnyú szerkő*.
 Tekerményes rigó (Háromszék-megye), *Énekes rigó*.
 Tekerincs (Sopronm.) *Nyaktekerics*.
 Tekermény (Székelyföld), *Nyaktekerics*.
 Tengelicz.
 — tarka t.
 Tiglincz (Abaujm.), *Tengelicz*.
 Töklincz (Palóczság), *Tengelicz*.
 Tömzsi csuszka, *Csuszka*.
 Tücsök madár.
 — berki t.
 — nádi t.
 — réti t.
 Tüskebujkáló (Dunántúl), *Ökör-szem*.
 Tüzesfejű királyka.

Tüzesfejű pipőke, *Tüzesfejű királyka.*
 Tüzesfejű zizike, *Tüzesfejű királyka*
 Tűzfejű királyka, *Tüzesfejű királyka.*
 Tűzfejű pipőke, *Tüzesfejű királyka.*
 Ujjas lile.
 Varnyiskék (Pestm.), *Szalakóta.*
 Vasharkály (Máramarosm.), *Fekete harkály.*
 Vasvarjú (Kecskemét), *Szalakóta.*
 Velyhe : sárga v., Sárga rigó. *Sár málinkó.*
 Villás fecske, *Füsti fecske.*
 Villás füsti fecske. *Füsti fecske.*
 Vizi galamb (Velencez), *Danka sirály.*

Vizi lile. *Parti lile.*
 Vizi rigó.*)
 Vívikk (Biharm.), *Bibicz.*
 Vörösbecy (Csongrádm.), *Süvöltő.*
 Vörösbecgyű.
 Vörösbecgyű legyész, *Kis légykapó.*
 Zizike, *Királyka.*
 Zöld harkály. *Zöld küllő.*
 Zöldike.
 Zöldike rütyü, *Zöldike.*
 Zöldkánya (Dunántúl), *Szalakóta.*
 Zöld küllő.
 Zsezse, *Nyiri zsezse.*
 — barna zsezse, *Nyiri zsezse.*
 — kis zsezse, *Nyiri zsezse.*
 — nyiri zs.
 Zsolna (Borsodm.), *Zöld küllő.*

2. §. Aki az 1. §-ban felsorolt emlős állatokat és madarakat pusztítja, a madarak fészkeit és tojásait, fiait elszedi vagy azokat hatósági engedély nélkül forgalomba hozza, az 1894 : XII. t.-cz. 95. §. a) pontjába**) ütköző kihágást követ el és 100 (száz) koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntethető.

3. §. A jelen rendelet 1. §-ában felsorolt állatokat élve elfogni vagy megölni, a madarak fészket vagy tojásait elszedni csakis tudományos célra és hatósági engedélyvel szabad.

Csakis hatósági engedélyvel eszközölhető az 1. §-ban felsorolt madarak fészkeinek és tojásainak, nemkülönben az ott felsorolt állatoknak élő vagy holt állapotban való szállítása is.

4. §. Aki az 1. §-ban felsorolt állatoknak fogására, madár-fészkek vagy tojások elszedésére, vagy mindezeknek szállíthatására engedélyt óhajt kapni, annak valamely hazai tudományos intézet, szaktudós vagy természettudományokkal

*) Az 1904. év szeptember második felében a törvényhozás elé terjesztett javaslat védendőnek minősíti.

**) Az 1894 : XII. t.-cz. 95. §. a) pont : „aki a hasznos madarakat pusztítja, azoknak fészkeit és tojásait, fiait elszedi vagy azokat hatósági engedély nélkül forgalomba hozza.“

igazoltan foglalkozó egyéntől, írásban való megbízást vagy megrendelést kell felmutatni.

Ezen engedélyek megadására az 1894. évi XII. törvény-czikk 102. §-ában felsorolt elsőfokú hatóságok illetékesek.*)

5. §. Hatósági engedély azonban a 4. §-ban foglalt korlátozások mellett is csak legfeljebb 10 darab állat fogására vagy 10 darab madárfészkek és tojás elszedésére adható; s ez a mennyiség is csak annyiban, amennyiben az az illető állatra nézve pusztítás jellegével nem bír.

6. §. Az 1. §-ban felsorolt állatok fogására, madárfészkek, és tojások szedésére az engedély a következő minta szerint állítandó ki:

ENGEDÉLY

Alulirott hatóság.....i lakosnak
aki.....(tudományos intézet, iskola
stb természettudományokkal foglalkozó szakember neve)
.....tól.....darab.....(állatfajta, madárfészkek,
tojás megnevezése) szállítására megrendelést kapott, a mai
naptól számítandó két hét tartamára, tehát.....évi
.....hó.....napjáig terjedő hatálylyal meg-
engedem, hogy.....darab.....(állat, madárfészkek,
tojás megnevezése) elfoghasson vagy elszedhessen s nevezett
állatokat élő vagy holt állapotban birtokában tarthassa.

Kelt.....

.....
aláírás.

.....
pecsét.

7. §. Az 1. §-ban felsorolt állatoknak, madarak fészkeinek, tojásainak bármily módon való szállítására az engedély a következő minta szerinti úrlapon adatik.

*) A székesfővárosban a kerületi előljáró, rendezett tanácsú városokban a polgármester, törvényhatósági joggal bíró városokban a tanács, kis és nagy községekben a járási főszolgabíró.

SZÁLLÍTÁSI ENGEDÉLY.

Alólírott hatóság.....(állatoknak, madarak fészkei-
nek, tojásainak megnevezése) ^{elfogására} ^{elszedésére} szabályszerű hatósági
engedély felmutatása alapján.....i lakosnak meg-
engedi, hogy a fent megnevezett ^{állatokat} ^{fészkeket} ^{tojásokat} vasuton, hajón, pos-
tán vagy kézben.....ra szállíthassa.

Kelt.....

.....
pecsét.

.....
aláírás.

8. §. A 6. §.-ban említett engedély csak 14 napig érvényes.

A szállítási engedély, ha a szállítás vasuton, hajón vagy postán történik, az illető szállító vállalat által átveendő és visszatartandó.

A kézben vagy szekéren való szállításra adott engedély is csak 14 napig tartó érvénnyel adható ki.

Úgy a 6., mint a 7. §-ban említett engedély csupán az abban megnevezett számú és fajú állatok, fészkek és tojások szállítására jogosít, s csak egyszer használható.

9. §. Jelen rendelet valamennyi községben a szokásos módon kihirdetendő, annak határozmányaira a mezőőri személyzet külön kioktatandó s a határozmányok megtartásának ellenőrzése az erdőőri és útfentartási személyzetnek is kötelességévé teendő.

Amint a bevezetőből olvasható, ez egyenesen a gazdaközönségnek van szánva, rövid vonásokban ismertette mindazt, ami a gyakorlati madárvédelemhez szükséges.

A rendelkezésemre álló adatokból a történelmi részt csak érintve így állíthattam össze. Sok helyütt részletekre lehetett volna kitérnem, de az igen eltérített volna a tárgytól.

Az előadottakból látható, hogy a hazai madárvédelem eszméje a mult század közepe felé kezdett felszínre jutni, nagyobb arányokat a mult század 80—90 évei között öltött és azóta napjainkig mindinkább tért hódít. Láthatjuk, hogy

mindenkoron, ha elvéte is, csak akadtak harcosai ez eszmének, de láthatjuk azt is, hogy jobban és jobban tért hódított azon felfogás, hogy a madárvédelem közgazdasági, nemzetgazdasági és országos érdek és azt művelni, mindinkább a tökéletesség legnagyobb fokára kell emelni, hogy e téren még igen, de igen sok feladat vár reánk.

Mindedig csak azt tudjuk, hogy kik mikor és mily irányban foglalkoztak e kérdéssel, de nem látjuk nyomát annak, hogy az gyakorlatilag is testet öltött.

1851

/ 1866 /

II.

A gyakorlati madárvédelem keletkezése.

Herman Ottó és *Chernel István* művei adták meg az alapot és az ő működéseikkel veszi kezdetét a gyakorlati madárvédelem hazánkban.

A madárvédelem szolgálatára *Chernel István* művét megelőzőleg, sőt annak kútforrásaként 1894-ben gróf *Csáky Albin* akkori vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter létesítette a *Magyar Ornithologiai Központot*, mely ma is fennáll, élén *Herman Ottóval*.

Eredetileg a II. nemzetk. ornith. kongresszus alkalmából tisztán tudományos ornithologia, kivált a madárvonulás kérdésének tanulmányozása céljából alakult; pár év múlva azonban programjába vette a gazdasági madártant is s mint gyakorlati, mezőgazdasági irányban munkálkodó intézet lépett át a földmiv. miniszterium kötelékébe. Egyik főcélja ma is a gyakorlati madárvédelmet létesíteni, illetve terjeszteni, sőt beavatkozással mindenkit a helyszínén szaktanácsokkal ellátni és a madárvédelem talaját megvetni. A részletekbe itt nem bocsátkozhatom.

A madárvédelem szolgálatára, ha nem is közvetlenül, de közvetve segédkezet nyújtottak a *M. kir. Rovartani Állomás* és *M. kir. Magvizsgáló Állomás*.

Az állam is segédkezet akart nyújtani a madárvédelemnek, midőn az 1883-ik évi »Vadászatról« szóló XX. t.-cz. kiegészítésekép meghozta az 1894. évi XII. »Mezőrendőrségről és mezőgazdaságról szóló törvényt. E törvény 57. és 58. §-ai kiegészítéseképp kiadta országunk hervadatlan érdemű, nagy-

nevű volt földművelésügyi minisztere *Darányi Ignác* 24,655/901 VII/1. számú rendeletét.

Ebben tiszta képet találunk itt már törvényes intézkedések alakjában, megtaláljuk az útbaigazítást a gyakorlati madárvédelemre, a legutóbb idézett rendeletben betűrendes sorban fel vannak sorolva azon állatok, melyek védendőek és melyek nem védendőek. Ezen törvény módot nyújt a madárvédelmet észszerűen felkarolhatni, sőt kötelességévé teszi kivétel nélkül mindenkinek azt, hogy ami hasznos az emberiségre, illetve gazdaságra stb., kellő védelemben részesítse. Ezen törvény, illetve annak szövege összeállításánál figyelemmel voltak magára a földművelő népre és ennek folyománya az, hogy az előbb említett jegyzékben az állatok népszerű nevükön is meg vannak nevezve, sőt egyeseknél a megye neve is. Ezen törvény létesítése mondhatnánk volt a legnagyobb alapköve a hazai gyakorlati madárvédelemnek. Ezen törvény kiválóságánál fogva a *külföld tetszését is megnyerte es az ezen törvényben letett elvek érvényesültek az 1902. évi párisi nemzetközi ornithologiai kongresszuson*, mely utóbbinak határozatai szintén a gyakorlati madárvédelem érdekében hazánkban 1904. év szeptember második felében törvényhozás elé terjesztettek beiktatás céljából.

Herman Ottó mindezekon kívül a gyakorlati madárvédelmet a tudományok csarnokába a legfogékonyabb szivekbe is be akarta vinni és így az 1900. évi febr. 25-én tartott közgyűlésen, az egész terjedelmében e helyütt közölt indoklás kapcsán előterjesztést tett az Országos Állatvédő Egyesületnek: foglalkoznék a »*Madarak és Fák napja*« (Arbor day), (Birds day) eszméjével és hasson oda, hogy ezen eszme a gyakorlatban mennél szélesebb rétegben megvalósuljon.*)

---

*) *Herman Ottó* ezen előterjesztését azért adtam közre egész terjedelmében, hogy mennél jobban legyen letéve a jövőben lehetőleg az egész országban fejlesztendő intézmény alapja.

Mélyen tisztelt közgyűlés!

Az ember kebelében lakozó legtisztább, legnemesebb és éppen azért valóban szent érzelem, a könyörületesség nevében emelem föl szavamat e nemes egyesület közgyűlésének kegyes színe előtt, hogy külön is fölhívjam a madarak védelmére; védelmére azoknak a kedves teremtéseknek, amelyeket a népszellem szeretete az „égi“ jelzővel ruházott föl.

Amidőn pedig e fölhívást itt megteszem, ne vegye a mélyen tisztelt közgyűlés szerénytelenségnek, ha önmagamból indulok ki; reá utal erre az egész helyzetem, állapotom.

Akadhat ebben a lelki sivárságra, önzésre és rideg anyagi-ságra nagyon is hajló korban valaki, aki, a midőn a madarat énekeért szeretem és védem, így szól hozzám: mi hasznod vagy élvezeted lehet teneked a madár énekében, neked, aki azt nem is hallod?

Tehát érdek, haszon, ez legyen az egyetlen rugó, amely cselekvésre bírjon, amely e cselekvést megokolja!? Hozzá a kérdés nem is alapos és nem is igazságos, mert én — s ez való igaz — süketen is tisztán hallom a madár dalát, annak minden hangját.

Hogyan?

Hallom feleségem szemén és szívéen át. A szem a pacsirta repeső énekére fellángol; a szív, az földobog. Ezeket látom és érzem, és akkor a pacsirta dalának minden hangocskája, trillája visszazeng emlékezetemből, mely régesrég, amikor még hallottam, a legkisebb hangot is fölszívta magába, hűségesen őrzi s elzengi bensőmben, valahányszor a szántóka madár rezgő szárnyával ég felé kél.

Az a lelki sivárság nem tudja azt, hogy a süket ember szeme élesebb, figyelőbb; hogy a legcsekélyebb rezdülést is észreveszi és jobban átérzi, mint az, aki hallásában bizva, fölszínesen tekintget.

Én látom a kis fitiszmadar surranását az ősbükkök koronájában: a királyka bujkálását a fenyvek tömött ágazatában...

Igy is tehát meg van okolva fölszólalásom.

Ami pedig külön is késztet és feljogosít, ez az, hogy mind ritkábban látom kelni égfelé a pacsirtát; leghűségesebb barátunk, a füsti fecske mindinkább elmaradoz fészketől; a kert, az erdő és liget fáinak, bokrainak sűrűjében nincs mozgás; azokat évről-évre több káros bogárság lepi el. És feljajdul a kertész, a gazda, mert elpusztítja termését a féreg,

amely ellen emberi módjával, erejével hiába védekezik. Igen! mert ritkul az égi madár . . .

Amidőn a pusztulás okának földerítéséhez hozzáfognék, meghódolok néhány perczre a modern sivárság előtt, mely nem törődik a szív hangjával, hanem számszerű, eltagadhatatlan bizonyítékot követel tőlem és mindenkitől. Álljanak tehát itt számok, bizonyítsanak és vádoljanak.

Hivatalos kimutatás szerint Friaulban csak egyetlen esztendőben, a madárvonulás idejében 206,832 madár került konyhai czélokra piacra, tényleg pedig kitett a szám 620,496 darabot!

Azt hiszik, hogy talán valami vérengző kerecsenek, vándorsólymok vagy sasok? Oh dehogy! Csupa szemünk gyönyörűsége; erdő, mező ékessége, a gazda, a kertész legjobb barátja: vörösbegyek, hantmadarak, pintyőkék, búbospacsirták és hasonló kedvességek — telelésre vonulva hálóba, kelepcebé kerültek.

Bresciában — mely előttünk magyarok előtt mindég egy bizonyos hyéna emlékét idézi fel — tehát egyetlen város piaczn, egyetlen vonulási időszak alatt, hivatalos kimutatás szerint 423,792 ártatlan, hasznos kis madár került olasz ínyenczek konyhájára, gyomrába.

Montegrado szorosában három vadász, három nap alatt 14,000 füsti fecskét hálózott össze; áldozatul ínyenczek gyomra és a divat ördöge számára.

Signor Salvadori a legridegebb pontossággal kimutatja, hogy egyetlen madárfogó roccolója 20 év alatt 135,485 apró madárnak került életébe.

A divat, szellemesség és finomság világra szóló közép-pontja, Páris, hivatalos kimutatás szerint egyetlen évad alatt 32,000 rigót, 114,000 pacsirtát emésztett föl.

Igen, pacsirtát! És csak ennyit. Mert volt idő, amikor a divat ördöge a pacsirtaszárnyat tétette a női kalapra és ekkor a divat metropolisának egyetlen üzletébe 400,000 pár pacsirtaszárny érkezett Finnországból . . .

Hát a fűrj! ez a madár csupa kedvesség, csupa haszon; szavával bejutott a nép költészetébe s a magyar klasszikusokéba is. Néha 12—16 apró pelyhes sűrög a fűrjanyó körül, szedi a bogárságot . . . Tömegei télire elvonulnak Afrikába, hol újabb időben már készen várja őket a hálókból alkotott útvesztő. Három esztendő alatt csak Egyiptomból, hivatalos kimutatás szerint, két millió hatszáznyolczvanötezer fűrj indult mint eleven hajórakomány. Hová? Talán a zulu-

kafferekhez? Dehogy! Elindult a legműveltebb nyugot leg-élén járó fővárosaiba, különösen Londonba s ez a rettenetes könyörtelenség ott találkozik avval a betegségig menő állatvédelemmel, mely a czellengő kutyáknak, macskáknak menedékházat épít s egy leszúrt borjú láttára görcsökben rángatódzik.

De a fürj, a finom „saisonszerű“ nyalánkság, az más! Egy-egy hajón kilenczven, százezer van alacsony kaliczkába betömve; 25⁰/₀ el is pusztul útközben; de a többi 75⁰/₀ mégis csak bejut azokba az érzékeny gyomrokba, amelyeknek vágya hatalmasabb minden nemes indulatnál.

Nem is két-, hanem százmilliókról van szó azokon a területeken, amelyekre a holtra fáradt fürjmadár pihenőre száll, hogy vesztét találja. A mi tájainkon pedig elhallgat a „pitypalaty“ s ha Arany János élne, csak elvétele hallhatná meg a kis párok szerelmi vallomását, melyet kevés sorban oly mesterileg leírt volt.

Az, amit Európa déli országainak madárevő népei kis madarakban elpusztítanak és amit a divat ördöge elnyel, nem százezrekre, hanem milliárdokra megyen; a számot pedig a modern közlekedés folytonosan szaporítja, mert ez a könyörtelenség „kereskedelmi czikk“.

Amikor Brazília kolibri madarai, az élő természet e valódi drágakövei és ártatlan szemefényei jöttek volt divatba, kimutathatólag hat milliárd, vagyis hatezerszer egy millió kis madár lakolt ezért életével!

Igen, mert a divat és a gyomor irtóztató hatalom. Mi, akik közelebb állunk a közügyekhez, ez egyesület elnökével együtt részesei vagyunk annak a szívós küzdelemnek, amely nem is gátat vagy korlátot akar vetni annak a könyörtelenségnek, mely oktalanság is — csak enyhítésére törekszünk nemzetközi viszonylatban — máig is hiába!

E nemes gyülekezet hölgytagjai talán nem is sejtik, mily gondolat czikázik át agyamon, amidőn szememmel végig tekintek rajtok? Remény kél bennem, hogy egy felvetendő eszme jó talajra akad; a nő érző szívére, mely megőrzi érzelme nemességét és tisztaságát a divat ördöge kísértésének ellenében is.

Látom, hogy önök nem tartoznak ama modern delnők sorába, amelyek, — különösen napjainkban — mindig eszembe juttatják James Fenimore Cooper indián regényeinek törzsfőnökeit. Valamint e vadak, úgy delnőink is rettenetesen megcsonkított madártetemekkel rakják meg fejüket,

nyakukon pedig vadállatok lenyúzott bőrét, fejestül, minde-
nestül viselik.

Hogyan fordulhatnék én ezekhez a kis kékczinke érdeké-
ben, melynek egyetlen családja huszonnégy millió káros
rovárnak vesztét jelenti; mely apróka társaival szövetkezve,
megvédi a kertet a mezőt, az erdőt és a ligetet a pusztu-
lástól; oly szorgalommal és szemességgel, aminő az ember-
nek és eljárásának nem adatott, mert lehetetlen!? Hát ezek-
hez hiába fordulnék!

De önökhöz és az Országos Állatvédő-Egyesület egyete-
méhez bizodalommal fordulok, mert tudom és érzem, hogy
itt szavam nem lesz a pusztá kiáltó szava.

Azonban egy perczig sem ámitom magamat és a tisztelt
közgyűlést avval, hogy bármi mozgalommal eldöntjük a
madárvédelemnek nemzetközi feladatait, amelyeknek meg-
oldásán a nemzetközi diplomácia legfinomabb elméi egy
negyedszázad óta hiába fáradoznak.

Nem; erre mi mint egyesület — sőt mint kis számú
nemzet — eszközrel és hatalommal nem birunk.

De ez még sem jelentheti azt, hogy a madárvédelemről
lemondjunk — semmiképpen sem.

Mi meg fogjuk védeni a hasznos madarat az igazság és
könyörületesség szent nevében, legjobb érzületünkből indulva,
saját hatáskörünkben és nem kérdezve: mit csinálnak
mások?

Evvél pedig előttünk áll a kérdés: mivel és hogyan fog-
junk a védelem berendezéséhez.

Amidőn a feleletet keresem, felötlik emlékezetemben egy
lánczolat, mely néhány évvel ezelőtt mélyen meghatott.

Spanyolország ismét vonaglott. Barcelona anarchistái
tömeges gyilkolásra vetemedtek; a kormány elnökét hitvese
oldalán terítette le a gyilkos golyója; Cuba szigetén a leg-
kegyetlenebb polgárháború rombolt, a tömeg pedig a vértől
csepegő bikaviadalban kereste gyönyörét.

Es ekkor valami váratlan, meglepő dolog történt, mi úgy
jelent meg a véres dulakodás közepett, mint valami földön-
túli engesztelő látomány.

Donna Christina régensnő saját és kiskorú fia Don Alfonso
— a király — nevében törvényt szerzett és bocsátott ki,
mely a kismadaraknak és fészüknek védelmét rendeli el,
amely azt is meghagyja, hogy minden iskola ajtajára táb-
lácska szegezendő, amely a madár és fészke védelmét a
gyermek jóságára bizza!

Mélyen tisztelt közgyűlés! Ez a kulcs, amelylyel megnyíthatjuk a jobb jövőt! Ez, vagy semmi!

Balgatag vállalkozás tőlem és bárkitől azokhoz fordulni, kiknek szíve éppen csak egy hatalmas izom, amely a vérkeringést intézi; amely izom lüktetésére már nem gyakorol érezhető, élő hatást az, amit az értelem szépnek, nemesnek, rútnak vagy bűnnek tart és bizonyít; de egy érzés igenis: a rideg önzés, mely nem ismeri felebarátját, embertársát, csak saját hasznát és egyebet semmit; mely ezért a haszonért megtagad minden nemesebb érzést és képtelen az áldozásig, a könyörületességig fölemelkedni.

Hát hogyan emelhetnék szót a könyörtelenekkel szemben a kismadarak védelme érdekében?

De e nemes gyűlés előtt fölemelem szavamat, mert hiszen az állatok védelme az a kapocs, mely a testületet egybefűzi, cselekvésre és áldozatra, önmehtagadásra és fáradozásra serkenti.

Nekünk cselekvésünk legjavával mindent el kell követnünk, hogy a madárvédelem eszméjét bevigyük az iskolába s ott valami állandó intézmény alakjában iparkodjunk reáhatni a még romlatlan, alakítható gyermek lelkiületére. Egyedül ebben látom én egy jobb, ethikai tartalma szerint nemesebb jövő biztosítékát.

Valamennyi intézmény között, amelyet ismerek s amelyet a magyar szemlélődés sajátosságával egybevetettem, reám az Északamerikai Egyesült-Államoknak két remek és folyton fejlődő intézménye meggyőző erővel hatott.

Az egyik a „*Madarak napja*” — Birds day, — a másik a „*Fák napja*” — Arbor day — intézménye, melynek értelme ime ez.

Az Egyesült-Államok minden iskolájában évenként egy nap kizárólagosan a madaraknak van szentelve akként, hogy a tanító azon a napon, tanítványainak felfogásához mérten, szép és beható előadást tart a madarak életéről, jelentőségéről a természet háztartásában, az ember gazdaságában; de lelkiületében is.

Önök velem együtt jól tudják és érzik, hogy a kép, amelyet az eresz alatt fészkelő füsti fecske családi élete nyújt, a jó oktatónak biztos eszköz arra, hogy növendékeiben a legnemesebb ösztönöket érintse, fakaszsa s így irányt adjon a gyermek föleszmélésének abban a zsenge korban, amidőn a családi élet bensőségének hatása alatt áll, vagy ennek befogadására legfogékonyabb.

És ugyancsak minden iskolában az évnek egy bizonyos napja a fáknek van szentelve. E napon az oktató a fák jelentőségét fejtegeti, a súly azonban arra van fektetve, hogy minden gyermek valamely alkalmas, kopár helyen egy pár csemetét ültet el, mely azután magával a gyermekkel növekszik, így a gyermek lényéhez fűződik.

Nekünk tudnunk kell azt, hogy gazdálkodási rendszerünk átalakulásával járt egy fa- és bokorirtó korszak, amelynek következménye az volt, hogy számos hasznos madár elvesztette a fészkelésre való alkalmat s ekkor elmaradt. A madarak és fák napja behozásának szép intézménye egymást egészítene ki a madárvédelem és szaporítás javára.

És gondoljunk csak falvaink nagyrészének dísztelenségére, parlagon heverő helyeire, melyek mérges maszlagos szírommal, *Datura stramonium*, embert, állatot kínozó szerb tövissel — *Xanthium spinosum* — vannak borítva, s melyek annyira eléktelenítők. Gondoljunk e dudvások helyén vígan növekedő facsemetékre, melyeknek gondozása azokra a gyermekekre van bízva, amelyek a „Fák napján“ ültették azokat és előttünk áll az intézmény egész nemességével, nevelő hatásával.

Legyen immár szabad, mélyen tisztelt közgyűlés, hogy előadásomnak kifejtett tanúságaiból két indítványt meríthessek s annak elfogadását kérjem.

Az egyik indítvány célzata az, hogy azoknak, akik a madárvédelem ügyét az ország különböző pontjain felkarolni hajlandók, legyünk annyiban segítségökre, hogy nekik az erők egyesítéséhez szükséges alapszabály-tervezetet nyújthassunk, amelyet tehát ki kell dolgoznunk.

A másik indítvány azt célozza, hogy a „Madarak“-és a „Fák napjá“-ra vonatkozólag dolgozzunk ki egy alapos emlékiratot, amelyet illetékes helyen bemutat-hassunk és az eszme megvalósítását kérhessük.

Jól tudom én, hogy ily fontos eszméknek dekretálása lehetetlen ott, ahol életök föltételei ninesenek biztosítva. A memorandumon túl nagy munka vár reánk, mert nem minden oktató alkalmas arra, hogy saját tudásából merítse a vonzó, különösen pedig a gyermek felfogásához mért előadást. Majd azon kell lennünk, hogy a két kedves napra szánt alkalmas előadásokat kiteremtsük, elterjeszszük s így könnyítsünk a tanítón és biztosítsuk az eredményt.

Ez ma már lehetséges is, mert látjuk, hogy vannak kormányférfiaink, akik ily eszméket táplálnak, azoknak feltételeiről gondoskodnak.

Előttünk van az Erzsébet királyné emlékére ültetett fákkal elért eredmény és az az ékes könyv, mely Magyarország madarait ismertetve, kiterjed azoknak védelmére is.

Az Országos Állatvédő-Egyesület tagjai tudják, hogy én az általam fölvetett eszmék szolgálatában állok, van akaratom és bátorságom, ha kell az előítélettel szembe szállani és szeretem a munkát . . .

Szívből köszönöm kegyes türelmüket.

A közgyűlés a határozati javaslatot nagy lelkesedéssel egyhangúlag magáévá teszi, Herman Ottó úrnak köszönetet mond s a bizottságot a következőkép alakítja meg.

7-es bizottság: Máday Izidor, Herman Ottó, Fülei Sz. Lajos, K. Nagy Sándor, Parthay Géza, Temple Rezső, Tewrek Árpád.

21-es bizottság: Máday Izidor, Herman Ottó, Bauer Antal, dr. Csillag Gyula, Eckert Antal, dr. Ötvös József, Fein Dávid, Fülei Sz. Lajos, Grimm Gusztáv, dr. König Henrik, Kurcz Samu, K. Nagy Sándor, Nagy Jenő, Parthay Géza, Schiler Izsó, dr. Stern Adolf, Temple Rezső, Thewrek Árpád dr, Verédy Károly, Weixelgärtner Vincze, Zarka Miklós.

Jól tudta *Herman Ottó*, hol kell ily nagy mű alapját megvetni rendkívüli éleslátásával és nemes érzésével helyesen választotta meg az alapot, a zsenge gyermeki szívet, a romlatlan lelkű tanulóifjúságot, tudta jól, hogy az azon legalkalmasabb talaj, amelybe ha jó kertész ügyesen veti el a magvat, kellő ápolással terebélyes fává nő, mely hatalmas lombjaival a szélrózsa minden iránya felé biztos oltalmat nyújt a földművelő gazdának. Hogy ezen kísérlete talált hívőre és ezt jól felfogva megvalósították, azt egy más helyen fogom ismertetni.

Miként *Herman Ottó* az éppen említett módon óhajtotta a madárvédelmet gyakorlati alapra helyezni, úgy nyilvánult meg e törekvés *Chernel István* és *Kukuljevič József* által a

köszegi állatvédő-egyesület nevében az 1902. évi április 6-án tartott Országos Állatvédő-Egyesület közgyűléséhez beadott indítványban, ahol arra hívják fel az anyaegyesületet, hogy keresse egy bizottság útján a módozatot, mint lehetne társadalmi úton a hazai madárvédelmet létesíteni.

A köszegi flók-egyesület indítványa, madárvédelem tárgyában.

Mélyen tisztelt közgyűlés!

Örömmel és meglelégedéssel tölthetnek el mindnyájunkat azok a mozgalmak, melyek hazánkban a madárvédelem ügyét végrevalahára már-már véglegesen rendezték.

Eljutottunk immár odáig, hogy e kiválóan közgazdasági kérdést törvényhozásunk, és a törvényt betetőzve a földművelésügyi miniszter úr ő nagyméltóságának 1901. VII/1. 24.655. sz. körrendelete a maga részéről megoldotta. Ezzel párhuzamban az irodalom is megtermette a „Magyarország madarai, különös tekintettel gazdasági jelentőségükre“ című nagyszabású és a kisgazdáknak szánt népszerű „A madarak hasznáról és káráról“ című munkákat, úgy, hogy közönségünknek minden rétege egyaránt tájékozódhatik az idevágó tudnivalókról.

A törvény parancsoló és tiltó szava, az irodalom serkentő és oktató hatása azonban addig igazában nem lendíthetnek madárvédelmünk ügyén, míg azt a társadalmi tevékenység is kellően fel nem karolja és merőben gyakorlati térre nem viszi.

Jól tudjuk, hogy nem az emberi beavatkozás, hanem főleg a kultúra terjeszkedése leggonoszabb ellensége hasznos madarainknak, mert tartózkodásuk helyeit, fészkelő tanyáikat megsemmisíti s így életfeltételeiktől fosztja meg őket. Ez a legmeggondolandóbb tényezője a madárvédelem kérdésének. A megoldás egyszerű és társadalmi úton rendszeresen eljárva dűlőre is vihető: pótoljuk mesterséges úton, amit a kultúrával már eddig lerontottunk s a madaraktól elvontunk. Így azután nemcsak biztosítjuk a meglévők megélhetését, hanem tenyésztve, céljainknak megfelelően öregbítjük is ingyen

szárnyas munkásaink számát. Eljárásunknak rövidre fogva két szempontot kell betartania:

1. etessük őket, mikor szükséget szenvednek;

2. szerezzünk nekik alkalmas tanyázó-helyeket, hol azután fészkeiket is megrakhatják és bántatlanul szaporodhatnak.

Ezekből kiindulva, a kőszegi fiókegyesület nevében következő indítványnyal járulunk a mélyen tisztelt közgyűlés elé:

„Míthogy leghasznosabb madaraink életfeltételeit és szaporodásukat legcélszerűbben úgy mozdíthatjuk elő, ha egyrészt télen rendszeresen etetjük őket, másrészt meg, ha a kultúra nyomán pusztuló természetes fészkelő helyeiket mesterségesekkel pótoljuk; s míthogy erre nézve törvény és rendelet nem intézkedik s csakis társadalmi úton érhetünk célzt, ragadjon meg az Országos Állatvédő-Egyesület a maga hatáskörében minden eszközt, hogy e két kérdés ország-szerte megoldassék; küldjön ki kebeléből egy 5 tagú bizottságot, mely érintkezésbe lépve vidéki állatvédő-egyesületekkel, a megoldás módját illetőleg megfelelő, részletes javaslatot nyújtson be a választmánynak!“

Kiváló tisztelettel a Kőszegi Állatvédő - Fiókegyesület nevében:

Kukuljevič József
titkár.

Chernel István
elnök.

A madárvédelem támogatását célzó törvényes intézkedések közül meg kell még említenem a kereskedelemügyi m. kir. miniszternek 1904 július hó 8-án kelt 36.722. sz. rendeletét, melynek intentiója, mint ahogy azt a szöveg is mutatja, madárfogdosás, fészekrablás, a hasznos madarak üzleti célokra való felhasználásának meggátlása volt.

E rendelet szövege a következő:

„A m. kir. posta- és távirida rendeletek tára 33. sz. 1904. VIII/27, melyben a madárvédelmet érintő intézkedések a II. rész, 2. §. *c)*, *d)* és 3. §-ban foglaltatnak. — Postai tarifák és posta-üzleti szabályzat. II. rész, 9. oldal.

A *c)* és *d)* alatt nevezett állatokat erős szerkezetű és kellőleg zárt

kosarakban, ketreczekben vagy más, a *levegőnek szabad behatást engedő* tartályokban, a baglyokat pedig csakis erős fatartályokban, melyek *szellőztető nyílásai sűrű sodrony- vagy erős farácsozattal vannak ellátva, kell elhelyezni*, és pedig oly módon, hogy az állat útközben ki ne szabadulhasson. Eme tartályok méretei az 50 centimétert bármely irányban csak az esetre haladhatják meg, ha a küldemény kizárólag vasúton szállítatik. *Szükséges továbbá, hogy a tartályok az állatok számára útközben szükséges eleségnek és víznek alkalmas és tartósan oda erősített edényekkel legyenek ellátva.* A víztartóba czélszerű akkora szivacsot tenni, mely az egész tartót betölti, hogy a víz ki ne ömöljön. A feladó annyi eleséget tegyen a tartályba, hogy az állatok szállítás közben el ne hulljanak. Ezen küldemények csakis tekintettel a rendelkezésre levő szállítási eszközökre és csak akkor vehetők fel, ha felvételük által a többi egyidejűleg elszállítandó küldemények megrongálásától tartani nem kell. A házi nyulakon kívül egyéb kisebb emlős állatokra nézve a felvevő postahivatal illetékes annak megállapítására, vajjon azok szállítása a postai üzemmel összefér-e vagy sem. A felvett ily postaküldemények akadálytalanul továbbítandók. Ily küldeményeket bérmentve vagy bérmentetlenül, utánvéttel, vagy a nélkül lehet feladni. Az express kézbesítés kikötése a feladó tetszésére van bízva.

A feladó köteles, az élő állatot tartalmazó küldeményre és a szállítólevélre felírni azt, hogy mit tegyen a kézbesítő postahivatal, ha a küldeményt 24 óra alatt (poste restante 48 óra alatt) nem kézbesítheti; pl. ily szavakkal: „Ha azonnal nem kézbesíthető vissza“, vagy „eladandó“, vagy „távirati értesítés költségemre“ (l. „P. T. Sz. Gy.“ III. rész 624. f. sz.).

A posta az élő állatok szállításáért semmiféle jótállást nem vállal, elhullásáért nem szavatol s kárpótlást nem ad.

3. Az 1894. évi XII. t.-cz. értelmében védelemben részesítendő hasznos állatok holt állapotban, valamint a hasznos madarak fészkei és tojásai legfeljebb 10 drb mennyiségben csak az idézett t.-cz. értelmében illetékes hatóság részéről esetenként kiállítandó szállítási engedély alapján szállíthatók (l. fentebb a 2. pontot).

Hasznos vadak külföldre szállítása.

Hasznos vadaknak elevenen s a hasznos szárnyas vadak tojásainak külföldre szállítása tárgyában a m. kir. földművelésügyi miniszter 1903. évi december 18-án 105.921. sz. a. egyetértőleg a m. kir. belügyi, igazságügyi és kereskedelmi miniszterekkel, a következő rendeletet adta ki:

„1. Élő hasznos vadat, hasznos szárnyas vad tojását külföldre (beleértve Ausztriát és a megszállott tartományokat is) szállítani csak hatósági engedéllyel szabad.

2. Az engedély iránt a kérvényt közvetlenül a földművelésügyi miniszterhez kell beadni.

Az engedélyt kérő, ha nem tulajdonosa a vadászatnak, igazolni köteles

azt, hogy a vadbefogás^t, tojásszedést a vadászat tulajdonosa a szerződésben nem tilalmazta.

Az engedélyt a m. kir. földművelésügyi miniszter adja meg.

Az engedély alapján a törvényhatóság első tisztviselője szállítási igazolványt állít ki, mely a szállítmánnyal együtt a vasúti, hajózási, illetve postai felvételi hivatalnak átadandó.

Ha élő hasznos vad vagy hasznos szárnyas vad tojása külföldre való szállítás végett ilyen szállítási igazolvány nélkül a vasúti, hajózási, illetve postafelvételi hivatalnál továbbítás végett feladatni czéloztatnék, azoknak felvétele megtagadandó s ha mégis tévedésből ilyenek felvételnek, akkor azok visszatartandók, a községi előljárásnak átadandók s erről a község illetékes első rendőri hatósága azonnal, esetleg távirat útján is értesítendő.

3. Aki élő hasznos vadat és hasznos szárnyas vad tojását az 1. pontban meghatározott engedély nélkül külföldre szállít, kihágást követ el s az 1880. évi 38.547. számú belügyminiszteri körrendelettel kiadott eljárási szabályok 8. §-ában megjelölt hatóságok által 200 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő s nemcsak az eljárási költségekben, hanem a vadak etetési, kezelési költségeiben is elmarasztalandó.

A lefoglalt vadak és tojások a lehető legrövidebb idő alatt még a kihágási ítélet meghozatala előtt az eljárásra illetékes elsőfokú rendőrhatalóság által elkobzandók és nyilvános árverés útján eladandók. Tilalmi időben az árverésben csak a vadászterület tulajdonosa vagy bérlője, illetve ezeknek megbízottjai, nem tilalmi időben pedig mások is részt vehetnek. A kihágást elkövető az árverésben részt nem vehet.

Ha jogosult árverelő nem jelentkezik, a vadak azon község határában bocsátandók szabadon, ahol azok lefoglaltattak, a tojások pedig haladéktalanul az országos vadászati felügyelő (Budapest, V., földművelésügyi miniszterium) rendelkezésére bocsátandók.

Az árverésen befolyt összeg az 1901 : XX. t.-cz. 23. §-ában megjelölt célokra fordítandó. Ha az árverési, etetési és kezelési költségek a kihágást elkövetőtől nem hajthatók be, azok az árverésen befolyt összegből levonandók.

4. E rendelet 1904. évi január hó 1-én lép életbe."

Városban a rendőrkapitány, vidéken a főzigabiró ítélkezik.

Az 1901 : XX. t.-cz. 23. §-a a közigazgatási hatóságok által hozott kihágási ítéletek alapján befolyó összes büntetéspénzeknek, valamint az elkobozott és gazdátlan jószágok értékesítéséből befolyó összegeknek fele része a községet illeti, másik fele része pedig a pénzügyminiszter kezelése alá tartozik. A véderő kihágási büntetéspénzek fele része az illetőségi községet, a többi kihágási büntetéspénzek, valamint az elkobzott és gazdátlan jószágok értékesítéséből befolyó összegek fele része pedig azt a községet illeti, melynek területén a kihágás elkövetett vagy gazdátlan jószág találtatott. A községet illető összegek a községek szegényügyi céljaira fordítandók."

Hogy hazánk nagynevű volt földművelésügyi minisztere *Darányi Ignác* minden módon e nemes ügy szolgálatába állt és azt teljes odaadással mindinkább tökéletesíteni kívánta, azt fényesen bizonyítja $\frac{2820/\text{eln.}^*)}{901/\text{III}/1. \text{ sz.}}$ alatt a m. kir. állatorvosokhoz intézett rendelete.

Bár ezen rendelkezés nem vonatkozik kizárólag madárvédelemre, de miután ez épp úgy állatvédelem, mint háziállataink védelme, mégis ily alakban is nagy szolgálatot tett ez ügynek. Hogy csak egy példát említsek e rendelet kifejtésére a mai virágzó és országosan, sőt merem állítani, a külföldön is jól ismert *kőszegi állatvédő-egyesület* létesülése és virágzása, mely ma úgyszólván kizárólag *madárvédelemmel* foglalkozik, és ezzel kapcsolatosan a madárvédelem csaknem országos fellendülése is ennek folyománya.

Az Országos Állatvédő-Egyesület is sorompóba lépett, ha nem is közvetlenül, de közvetve a hazai madárvédelmet is szem előtt tartva, 1904. év december havában, midőn a berlini állatvédő-egyesület megkeresése folytán állást foglalt az új olasz vadászati törvényjavaslat ellen és egy a magyar kir. földművelésügyi miniszterhez terjesztett, alább közlendő memorandumban annak módosítását kérelmezte.

Nagyméltóságú Miniszter Ur!

A „Berliner Tierschutzverein“ folyó évi november 30-án kelt és Németország, Ausztria, Magyarország és a Schweiz valamennyi állatvédő-egyesületéhez intézett körlevelében figyelmezteti egyesületünket arra, hogy az olasz kormány legközelebb egy vadászati törvényjavaslatot készül a parlament elé terjeszteni, mely más vad híján jobbra a madarak vadászatára vonatkozik és melyben állítólag a rovaréó hasznos madarak védelméről, a tömeges fogás és pusztítás tilalmáról stb. gondoskodva nincs.

---

*) Lásd Fokányi Állategészségügyi rendeletek gyűjteménye 684. oldal 2820/1901. elnöki szám.

A Berliner Tierschutzverein, hivatkozva az olaszországi állatvédőegyesületeknek azon kérelmére, hogy a külföldi egyesületek őket támogassák, a társjegyleteket arra kéri fel, hogy tiltakozó beadványaikkal közvetlen az olasz földművelési miniszterhez forduljanak és a rendelkezésükre álló lapokban is az ügy érdekében felszólaljanak és az illető lappéldányokat szintén a nevezett miniszteriumhoz juttassák. Az országos magyar állatvédő-egyesület alakilag helyesebbnek, de az ügyre nézve üdvösebbnek és célravezetőbbnek is véli, ha nem az olasz kormányhoz, hanem Nagyméltóságodhoz fordul kérelmével. Hogy a mező- és erdőgazdaságra nézve hasznos madarak nemcsak nálunk, de Olaszországban is a lehető védelemben részesüljenek, az a mi földművelésünknek is egyik legfontosabb érdeke.

Az említett hasznos madarak túlnyomó része vándormadár lévén, Európaszerte általánossá vált annak a szükségnek érzete, hogy a védelemnek nemzetközileg kell biztosítva lennie.

Ezen nyomon jött létre sok évi tárgyalások után 1902-ben Párisban a hasznos madarak védelméről szóló egyezmény. Ebből az egyezményből azonban az ügy legnagyobb kárára Olaszország kimaradt.

Azonban, miután az egyezményt megelőző tárgyalások közben 1876-ban Ausztria-Magyarország és Olaszország között a hasznos madarak védelmére egy külön egyezmény (nyilatkozat, Declaration) jött létre, melyben mind a három állam magát a hasznos madarak védelme tekintetében bizonyos fokig kötelezte, mély tisztelettel bátorkodunk Nagyméltóságodat, mint földművelési érdekeink erélyes védőjét és őrét felkérni arra, hogy abban az esetben, ha a „Berliner Tierschutzverein“ információja megfelel a valóságnak, méltóztassék az említett külön egyezmény alapján az olasz kormánynál mielőbb erélyes lépéseket tenni oly irányban, hogy az egyezményben elvállalt kötelezettsége a tervezett új törvényjavaslatban teljes mértékben érvényre jusson.

Az említett egyezmény (declaration) szövege szerint Olaszország kötelezte magát arra, hogy törvényes intézkedéssel

biztosítja a hasznos madarak védelmét és pedig legalább annyira, hogy a fészkeket, madárfiókokat és tojásokat ki-szedni stb. tilos, hogy a madarakra szeptember 1-től február végéig lehet csak vadászni, hogy tömeges madárfogásra alkalmas és az egyezményben körülírt hálók használata tilos legyen stb.

Ha Nagyméltóságod kegyes lesz kérésünket magas figyelemre méltatni és ha teendő lépéseit az óhajtott siker fogja követni, Nagyméltóságod nemcsak földművelésünknek teend egy újabb becses szolgálatot, de az 1902. évben Párisban kötött nemzetközi egyezménybe lépett összes államok, illetőleg azok gazdaközönségének elismerését fogja aratni azért, hogy az egyezményből kimaradt Olaszországot a hasznos madarak védelme tekintetében mégis némi enged-ményre bírta.

Mély tisztelettel maradtunk Budapest, 1904. december 12.
Nagyméltóságú Miniszter Úr alázatos szolgálói

Grimm Gusztáv, s. k.   *Marosi Máday Izidor*, s. k.

Ezen felterjesztésnek a miniszterium eleget is tett az eredményről értesítette az egyesületet, jelezve egyben, hogy az olasz király is élénken érdeklődik az ügy iránt.

Mindezen felsoroltakkal még csak az alap volt letéve a gyakorlati madárvédelem kivitelére, meg voltak ezzel adva az eszközök, melyek segítségével ezen magasztos mű meg-építéséhez lehetett fogni.

III.

Madárvédelem gyakorlati kivitele.

(Egyesületek keletkezése.)

A madárvédelem gyakorlati kivitelének az említettem törvényes intézkedések képezték egyik eszközét.

Hogy az alap helyesen volt letéve, hogy azon kiindulni és építeni lehetett, ezt bizonyítja legjobban az, hogy most már igazán testet öltött az eszme és létesült a most már fontosabb rész: a gyakorlati kivitel.

A vezérelv, mely a kiindulási pontot képezte, abban állt, terjeszteni mennél szélesebb körben az ismereteket és ennek révén a madarak és az ügy iránt a szeretetet felkelteni.

Ha figyelemmel kísérjük a fejlődés fonalát, úgy azt látjuk, hogy mindjárt *Chernel István* alapvető munkájának megjelenése idejében 1898-ban talál az eszme gyakorlati megvalósulásra. Téves volna azonban azon állítás, hogy addig egyáltalán nem történt semmi.

A madárvédelemnek ezen időt megelőzőleg is voltak hívői, ápolói, sőt kiemelendő az, hogy olyanok foglalkoztak vele, akik minden szabad idejüket a lég teremtményeinek: a madarak tanulmányozására fordították, óra számra töltve el idejüket *Kőszeg* erdeiben, ahol erre a tanulmányra a természet által adott legjobb hely és alkalom volt. Az erre vonatkozó részleteket itt nem ismertetem, azokat megírta a legilletékesebb ez ügyben, *Chernel István* maga, melyekre a kőszegi állatvédő-egyesület történetének ismertetésénél fogok rátérni. Az utóbb említett madárvédelmi munkálkodást csak

egyesek folytatták a madárvilág iránti szeretetből, azért is, hogy vidékükön kertjükbe — mert mindannyian gyümölcsésszettel is foglalkoztak, — olyan madarakat telepítsenek, illetve édesgessenek, melyek a nyujtott jó fejében készségesen fogják a gyümölcsösök hernyóit megdézsmálni.

A madárvédelem illetén ápolása tehát csak igen kis helyre és körre szorítkozott. A legelső nagyobb, a nyilvánosságot is magában foglaló mozgalmat megtaláljuk *1898-ban Sopronban*, ahol az eszme megpendítője az állatvédő, (de főleg madárvédelmi célzattal,) egyesület megalapítója, fáradhatatlan harczosa, jelenleg is titkára, *Krump Miklós* m. kir. posta- és távirdafőtiszt, az országos állatvédőegyesület tiszteletbeli tagja volt, kit akkoriban a közbizalom az egyesület élére is állított és aki ma is annak élén áll.

Érdeklődtem, hogy mi volt az egyesület alapítására az impulzus és hogy mennyire szükség volt erre, idézem az ezen kérdésre *Krump Miklós* által sajátkezüleg irt felvilágosítást, amely legjobban magyaráz meg mindent és megerősíti *Chernel Istvánnak*, ez ügyben ismertetett nézeteit és egyben beigazolja, hogy a madárvédelem ma már nem tekinthető sportnak, kedvtelésnek és mulatságnak, hanem az egy nemzetgazdasági szükséglet, ezt előbbre vinni mindenkinek, ki hazánk felvirágzását gazdasági irányban óhajtja, erkölcsi kötelessége.

A soproni egyesület keletkezésének szükségét és az elért eredményt *Krump* így jellemzi:

„Az egyület alapítására impulzust adott első sorban azon körülmény, hogy szép erdőinkben hosszas utakat lehetett megtenni anélkül, hogy az ember több, mint itt-ott egy madárkának hangját hallhatta volna, később pedig az állatvédő-egyesületté való alakulásra az itteni gazdapolgárok egy részének és a kocsisoknak durva, kegyetlen bánása az állatokkal szemben.“

Ezen soproni egyesület a gráci madárvédő-egyesület

nyomán, mint annak fiókja, hatósági engedélylyel létesült. *Krump Miklós* megalapítónak a kezdet nehézségeinek leküzdésében segédkezett nyújtottak; *Sopron város tanácsa*, dr. *Nessel Károly* vár. rendőrőfkapitány, *Blaschek János* vár. főkertész, *Jeckel Konrád* kereskedő, *Kellner György* vár. erdőmester, *Lunyák Leó* vár. főerdész, *Muck Endre* vár. erdőgondnok, *Szemes Zoltán* győrvasuti osztályfőnök, *Schaffer József*, *Schwarz Károly* (kereskedők) és *Wachtl Frigyes* fő elemi iskolai tanító, kik lelkes és soha nem lankadó buzgalommal szolgálták e nemes ügyet.

Mint választmányi tagok különösen felkarolták és támogatták az egyesület törekvéseit *Fleischhacker József* ny. adóárnok, *Gyengő Pál* cukrász, *Pilovics János* telekkönyvvezető, *Rippka Károly* főmérnök, *Schaffer Józsefné*, *Véghelyi Gyula* posta és táv. főtiszt és *Wrchovszky Henrik* nyug. alzredes.

Ezen kis egyesület megalakulása után 2 évvel tapasztalhatta, hogy a kitűzött cél felé helyes irányban haladt. Hogy siker koronázhatta működését, azt nagyrészt az ottani lakosság intelligenciájának, nemesebb érzésének és az ügy iránti meleg érdeklődésnek köszönhető, mert mindjárt megalakulásakor 125 tagja volt. Ezen egyesületnél mindjárt szembe ötlött, hogy nemes eszközökkel kíván a kitűzött cél szolgálatába állani és eltérőleg egyéb egyesületektől, a legszükségesebb költségek fedezésére csak évi 40 fillér tagdíjat szedett, tehát oly csekély összeget, amit a legszegényebb ember is áldozhatott.

Szűknek is bizonyult a keret, amelyben mozgott és ezt belátva az egyesület oly támaszt keresett, melynek segítségével a kitűzött célt még jobban megvalósíthatta.

Igy lett azután a kisdud egyesület *1900-ban* az Országos Állatvédő-Egyesület fiókja.

Később már mindinkább azon tudatra ébredtek, hogy immár elég erősek, hogy a maguk erejéből vigyék e nemes ügyet előbbre és így lett azután ezen fiók *Monostori Károly állatorvos főiskolai tanár kezdeményezésére önálló egyletté*,

mely ma nemcsak Sopronmegyére, hanem az ország más vidékeire is kiterjeszti munkálkodását. Ezen egyesületnek elnöke kőszegi *Fangh Dezső* lett, míg a titkári tisztséget *Krump Miklós* vállalta el. Ezen egyesület két fő irányt tűzött ki működéseül.

a) Az állatokat mindenféle kínzás és zaklatás ellen a fennálló törvények keretén belül mozgó eszközökkel megvédelmezni, tehát az általános állatvédelmet.

b) A hasznos hazai és vándormadarak lődözésének, fogásának, fogva tartásának és fészkeik kirablásának megakadályozása (tehát az általános madárvédelmet).

Amint azt egy későbbi fejezetben is látni fogjuk, nem elégedett meg kizárólag az alapszabályokban letett alappal, hanem azt úgyszólván megtoldotta egy harmadikkal és elmondhatjuk azt is, hogy ezen toldás képezi ma legerősebb bázisát a soproni egyesületnek. Önkénytelenül a helyzet kényszerúsége folytán nemcsak szószeros védelmet gyakorolt, hanem életbe léptette a Chernel művében felsorolt eszméket és országunkban elsőnek valósította meg a gyakorlati madárvédelmet.

A soproni egyesület volt az első, melynek keretében létesült a gyakorlati madárvédelem, az karolta fel legelőször a nyilvánosságot is belevonva a madarak mesterséges szaporítását, ily úton azok védelmét. Ebben úttörő *Krump Miklós* volt.

Hogy az egyesület ezen, már erőteljes szervezéssel sem elégedett meg, azt láthatjuk abból, hogy eszméjének törekedett mindenkit megnyerni és hogy ez sikerült, bizonyítják legjobban az alább felsorolt tények, amelyek egyszersmind arról is tanuságot tesznek, hogy az alap, melyből kiindultak, helyesen meg volt választva, de bizonyítja azt is, hogy Sopron és vidéke közönsége megértette mit kell jól felfogott érdekében tennie, mely eszközök azok, amelyekkel a köznek, a gazdaságnak használhatnak.

Az új egyesület tisztikarában a következőket találjuk:

Elnök: kőszeghi Fangh Dezső, m. kir. sőtárnok.

Alelnök: Dr. Mika Károly tanár. († 1902. I. 6-án.)

I. titkár: Krump Miklós, posta- és távirdafőtiszt.

II. titkár: Wallner Ignác, m. gazd. egyes. titkár.

Ügyész: Dr. Kováts István, ügyvéd.

Pénztáros: Schaffer József, kereskedő.

1900. december hó 22-én Ő Főméltósága Dr. Esterházy Miklósné Herczegasszony a védnökséget elvállalni méltóztatott.

Az egyesület küldöttségét (elnök, I. titkár, II. titkár és Szemes Zoltán válaszm. tag) ekkor elővezette és annak kérését előadta: Főtisztelendő Várits Károly, kismartonfelső-hegyi prépost-plébános ur.

Tagja volt az egyesületnek: 1900-ban 131 rendes és 3 alapító. 1901-ben: 229 rendes és 7 alapító.

A kifejtett működést nagy siker koronázta, midőn 1901-ben a soproni gazdasági kiállítás alkalmával az egyesület elismerő-oklevéllel lett kitüntetve.

1902-ben az egyesületet súlyos csapás érte, alelnöke Dr. Mika K. elhunytával; helyébe alelnökül a közgyűlés megválasztotta Hatvan Ferencz urat.

(1902-ben volt az egyesületnek: 226 rendes és 8 alapító tagja.)

Az egyesület mennél jobban erősödött, annál jobban érezte szükségét annak, hogy ügykörét a közérdek céljából bővítsé és így 1903-ban az I-ső titkár indítványozása folytán az alapszabályok meg lettek változtatva.

Az ezek szerinti célja az egyesületnek: *a)* és *b)* az eddigiék

c) a kanárimadár-tenyésztés emelése, azért, mert tény, hogy a szobamadarak tartása, ha azok jó bánásmódban részesülnek, léleknemesítő hatással bír; más hasznos madár fogvatartását azonban az egyesület meg akarja akadályozni. A kanáritenyésztés emelése nemzetgazdasági szempontból is kívánatos.

d) Az ifjúságot az egyesület céljainak megnyerni (fiúk és leányok születésük 18. évéig, mint díjtalan tagok léphetnek be).

Létesítettett az új alapszabályok szerint egy második alelnöki tisztség és egy külön (12 tagból álló) hölgyválasztmány.

A választások alkalmával az eddigi tisztikar újból lett megválasztva; mint második alelnök pedig Gecsányi Gusztáv tanár úr, most az ev. főgymnasium igazgatója.

A hölgyválasztmány Schaffer Józsefné úrnőt választotta meg, mint annak elnöknőjét.

A budapesti országos állatvédő-egyesület az 1903. évi közgyűlése alkalmával a soproni egyesület I-ső titkárát, Krump Miklós urat, megválasztotta tiszteletbeli tagjául.

(1903-ban volt az egyesületnek rendes tagja 258 és alapító tagja 8.)

Az egyesületet számosan segélyekben is részesítették, így többek között:

Ő Főméltósága Dr. Esterházy Miklós herczeg úr 100 koronát (1902).

Chernelházi Chernel István úr (Kőszeg) két nagy fali táblát, amelyen 107 drb madár életnagyságban van lefestve, adományoztak.

A Magyar Ornithologiai Központ (ellátva ezen megjegyzéssel: az intézet iránt tanúsított tevékenység némi viszonzásául) Herman Ottó „A madarak hasznáról és káráról” című művét, díszkötésben.

Grimm Gusztáv úr (Budapest) 200 koronát (1902).

Monostori Károly úr (Budapest) 20 koronát (1901).

Özv. Zwickl Katalin úrnő 50 koronát (1901).

Buttler Stubenberg Anna grófnő (Grác) 50 koronát (1904).

Az egyesület I-ső titkára Krump Miklós úr pedig a neki szánt tiszteletdíjakat.

Az országos állatvédő-egyesület az egyes évkönyveinkben kimutatott könyvek és nyomtatványok ajándékozásával támogatta évenként az egyesületet.

Ezen egyesület volt az első, mely a fészekodvakat előbb csak Sopronban, később az egész országban terjesztette, még pedig szép eredménnyel, amit a grafikai táblázat mutat legjobban. (Lásd grafikai táblázat 1, 2, 3.) Ezen fészkelőket *Chernel István* közbenjárásával, az ő általa ismertetett minta szerint házilag készítették, nem gyárilag, mint a külföldön. A fészkelőknél hiányok mutatkoztak, amelyeket a tapasztalat alapján szerzett ismeretek felhasználásával kijavítottak. Sőt ezen egyesület annyira lelkiismeretesen vette a dolgot, annyira szívén viselte a siker elérését, hogy azon tulajdonosoknak, kik fészkelők hiányairól jelentést tettek, újakat adott.

Készítettet ezen egyesület népszerű utbaigazítást is, melyet *Krump Miklós* írt és ezeket is megküldötte minden érdeklődőnek.

Krump az eredményről így számol be:

„Most öröm sétálni erdeinkben, télen-nyáron; mindenütt vidám madarak éneke, füttyje kíséri a sétálót“ majd így folytatja:

„Czinkék előbb csak mint téli vendégek fordultak meg az itteni kertekben, épp úgy más hasznos üregfészkelők is; most már több év óta fészkelnek az ott kiakasztott odokban és szépen szaporodnak is.

Állatkínzások nem fordulnak elő oly gyakran, lettek is már elegen feljelentve és részben nagyon érzékenyen megbüntetve.

Ifjusági tagunk úgy Sopronban, mint megyénk vidékén is már szép számban van, körülbelül *négyezer felé*.

Ez a legutolsó számadat bizonyítja azt, hogy nemes ügynek mindég van talaja, de teljesen beigazolja azon megdönthetetlen igazságot is, hogy minden nemes ügynek legjobb talaja az ifjúság lelke. Ez az eredmény már maga felbátoríthat a jövőben a munkálkodás intenzívebb fejlesztésére, de megadja az irányt is, mily téren és mily eszközökkel érünk célra. *Krump* a soproni egyesület fáradságtalan munkása volt és az a jelenben is. Ő írta meg az összes felhívásokat, ő küldötte szét több ízben az egész megye közönségének,

iskolaigazgatóknak, tanítóknak. Hogy ő ezen munkálkodásától mily eredményt vár, ismét csak idézem szavait: „Megyénk minden egyes községe kell, hogy most már meg legyen győződve a madarak hasznáról és az összes állatok megvédésének fontosságáról“.

Az egyesület ezen működése közben megjelent irodalom is már tekintélyesnek mondható, annak jegyzékét más helyütt fogom ismertetni. A soproniakhoz hasonló okok képezték alapját az 1902. évi február hó 2-án Kőszegen megalakult egyesületnek.

Ezen egyesület nevéhez fűződik a madárvédelem szélesebb körű fellendülése és virágzása és így az előzményekről, történetéről csak akkor nyerünk tiszta képet, ha az erre legilletékesebb férfi, *Chernel István* ismertetését olvassuk; azért hadd álljanak itt szó szerint az általa a kőszegi egyesület I. évkönyvében irt erre vonatkozó adatok, melyek talán, ha előítéletekben nem is hiszünk, mégis a sors különös véletlene folytán, hazánk történetében örökké emlékezetes és az idők végtelenségeig kitörölhetetlen emlékü napján, márczius idusán íródtak meg, szintén mintegy hívó szózat hangozva el a nemes ügy érdekében.

Amint azt a következőkben látni fogjuk, a hívó szózat nem maradt mint a pusztában kiáltó szava, hanem az a szivekbe vésődött és azonnal testett öltött. *Chernel István* bevezetőjében a következőket olvashatjuk:

„Mikor a madárfészek csicsergő, beszédes aprósága felcseperedett, kitollasodott: mozgolódni kezd. Érzi, hogy szükké vált a bölcső. Kivágyik a gyermekszoba melegséges öléből a ragyogó napfényre, a nagy világba . . .

Még haboznak, tétováznak ugyan a kicsikék, mert az önállóságra, szabadságra nógató anyjuk hívogató szózata ellenére a megszokott kis tanya is marasztalja őket s talán feltámad kicsi szívükben a kétség érzete is: vajjon lesz-e elég erejük arra, hogy odakünn, az élet csetlős-botlós, göröngyös útján a létért való küzdelem kemény megpróbáltatásait elviselhessék? és képesek lesznek-e a lépten-nyomon reájuk

leső ellenségekkel szemben védekezni, mikor hűséges szülőik körültekintő, feláldozó gondoskodásában többé nem bízhatnak?

Dobogó szívvel bontják ki szárnyukat, hogy megtegyék az első kísérletet — és megteszik. Indulnak a bizonytalan jövődőbe, ki a levegőég korlátlan birodalmába.

Mint a fiókmadár, úgy bontjuk ki mi is először szárnyainkat. Gyarapodtunk, tollasodtunk, érezzük, hogy elég erősek vagyunk már az első szárnycsapásra, kievezhetünk a szabadba, bemutatkozhatunk a nagy nyilvánosság előtt.

Megalapítottuk egyesületünket, hogy elsősorban a madarak védelmének ügyét hazánkban a gyakorlatban is megoldjuk, mert érezzük, hogy elméletileg a talaj immár kellően meg van munkálva. Az állatvédelem körében éppen a gyakorlati madárvédelem részesült eddig nálunk a legmostohább elbánásban, pedig szerintünk már csak azért is kiváló hely illeti meg, mert nem csupán etikai és esztetikai, hanem anyagi érdekek is fűződnek hozzá. Hiszen akinek szivevágya gazdaságának gyarapodása — s kinek ne volna az? — s a kinek szeméit nem pókhálózza be a csökönyös maradiság, hanem a közvetlen hatások szűk körén túl a közvetett hatásokat is meglátja és észbe veszi, az bizonyára velünk tart és elismeri, hogy nem játék és hiú ábránd a mi törekvésünk, mely legderekből és legolcsóbb pusztítóit a káros rovaroknak, a hasznos madarakat igyekszik megvédeni. És nemcsak védeni, hanem számukat sokasítani, szaporítani.

A mostanság ismeretes legtökéletesebb eszközökkel, szakavatott tapasztaláson sarkaló eljárással lépünk síkra érdekükben s ezzel megvetjük nem csupán vidékünkön, hanem egész hazánkban a madarak védelmének biztos alapját.

Támogassa igaz jó ügyünket mindenki, akinek szíve van, ki küzködése és a napi foglalkozás fáradságai után pihenése közben enyhülést keres a természet ölében, hol a madárdal az élet egyik leggyönyörűsebb megnyilatkozása; és támogassa a ridegebb keblű is, ki gazdaságában a káros rovarokkal való kemény harcot eredménynyel óhajtja megvívni.

Lelketlen és balga ember nem látja csak be, micsoda nemzetgazdasági kincs megszemélyesítői, micsoda gyönyörkeltői az ezerszavú szárnyasok. Az „égi madarak“ mondja a biblia s valósággal az ég ajándéka ők. Nélkülök — egyenesen kimondjuk — az emberiség létezése válnék kérdésessé, mert a káros rovarok milliónyi milliója erdőt, mezőt, tönkre

silányítana. A madárság fékező munkássága híján nem volna se termés, se pénz, nem volna betevő falatunk.

Szerény anyagi viszonyok között, de annál nagyobb lelkesedéssel küzdöttünk és törtük az utat. Tükrözze vissza egyesületünk első életévét az évkönyvecske és szolgáljon buzdításul. És tegyen tanuságot arról is, hogy kötelességünket, amennyire lehetséges volt, teljesítettük. A közönség belátásától, jóakarától függ, hogy működésünk köre gyarapodjék, csapásunk szélesbedjék.

Csak saját jól felfogott érdekében cselekszik a gazda s minden nemeskeblű ember, ha eszméink megvalósítására kezet fog velünk.

Előre kell törtetnünk minden vonalon, a megállapodás bárhol, mindig a pusztulás csírája.

Kelt Kőszegen, 1903. márczius 15-én.

Chernel István.

A Kőszegi Állatvédő-Egyesület megalakulásának előzményei.

Hasznos madaraink szemmel látható, évről-évre való fogyása már régebben arra indított, hogy a „Kőszeg és Vidéke“ cz. helyi lap hasábjain védelmük érdekében síkra szálljak. Némi eredménye volt is felszólalásaimnak, mert akadtak nemes állatbarátok, kik — úgy mint kertünkben magam és előttem már nagyatyám és atyám is — ápolták, gondozták és telente rendszeresen etették a szükségét szenvedő szárnyasokat. Szomszédaim: Beke Lajos, Piers ny. cs. és k. őrnagy, Somogyi Miklós főszolgabíró és Kayszrál Károly ny. erdőmester voltak azok, kik a múlt század utolsó éveiben nap-nap után asztalt terítettek télvíz idején a madarak részére s így a régi várárok egész hosszában rendes etetőkkal volt ellátva. Később Vörös Zsigmond árvaházi gondnok és a katonai alreáliskola parancsnoka Gerbert cs. és kir. őrnagy is követték a jó példát s etetőket rendeztek be.

Évtizedekkel előbb már fészkelő házikókat is függesztett ki egy lelkes madárbarát, Dax János s kertjében ily módon számos madárnak biztosított fészkelő helyet. Az ő útmutatása nyomán azután magam is — akkor még gyermek —

néhány fészkelő ládikát alkalmaztam kertünkben, majd később szőlőmben is s évenként szaporítottam számukat. Markovics József ügyvéd szintén kísérletet tett fészkelőkkel gyümölcsösében.

1900 tavaszán figyelmeztetésemre Széchenyi Rezső gróf szintén 10 fészkelő ládikát függesztett ki kertjében, Gerbert őrnagy pedig 15 dbot a katonai alreáliskola parkjában, magam pedig 13 dbot a két Gyöngyös között elnyúló „Széchenyi-téren“.

A madarak készségesen fogadták a ládikákat és úgyszólván pár nap múlva elfoglalták.

Éreztem, hogy vidékünknek csak úgy válnék igazán hasznára az etetés meg a fészkelő ládikák alkalmazása is, ha az egész város területén, a megfelelő pontokon mindenütt volnának etetők és mesterséges oduk és éreztem, hogy az állatvédelemnek egyébként is akad itt tere, mert népünk alsóbb rétege tagadhatatlanul durva és nyers. Lépten-nyomon bántalmazza az állatokat és szedi a madárfészkeket — ellenőrző közegeink mindezt nem akadályozhatják meg. Hát bizony kellene valamit tenni!

1901. december havában ugyanaz a gondolat fakadt meg Kukuljevič József m. kir. állatorvosban is, ki azután az „Országos Állatvédő-Egyesület“ és városi tanács jóindulatából 9 etető állomást — etető házikókat — állíttatott fel a város területén (L. „Kőszeg és Vidéke“ XXI. évf. 52. szám decz. 29.).

Nem sokkal később az állomásokat szaporította és helybeli mesteremberekkel 10 fészkelő ládikát is készíttetett, melyeket kertjében függesztett ki. Egyidejűleg hozzám fordult, hogy tennék lépéseket egy helyben megalakítandó állatvédő egyesület ügyében, mely az országos egyesület fiókjaként működhetnék.

Erre a következő felhívást*) írtam a város közönségéhez:

---

*) Megjelent „Kőszeg és Vidéke“ XXII. évf., 4. szám, január 26-án és „Günzer Anzeiger“ XXIX. évf., 4. szám, január 25-én.

„Az a szinte önként kibuggyant nemes buzgalom, melyel városunk néhány melegen érző és emberiesen gondolkozó lakója, minden külső ösztökéléstől menten, egyedül belső sugalatát követve, az állatok védelmét már évek óta felkarolta s merőben egyénileg, a maga szűk körében, részben hasznos madaraink téli etetésével, részben költésüknek előmozdításával s végre a még lépten-nyomon felütődő, állatokkal való durva bánásmód és megbotránkoztató kínzás ellen szót emelve törekedett e jó ügyet szolgálni: azt a meggyőződést érlelték meg bennem, hogy egy Kőszegen alakítandó állatvédő-egyesület kellően előkészített talajra talál s immár elérkezett az ideje, hogy azok, kik ez eszmétől nem idegenkednek, összefogjanak s vállalva igyekezzenek a köz javát e téren is előmozdítani.

Hiszem, hogy e születendő egyesület népünk alsóbb rétegeinek sok tekintetben eldurvult lelkületére határozottan némi hatással lenne s oktatta, nevelve vagy a törvény rendeleteihez képest szigorral közbelépve meglágyítaná és elejét venné a sűrűn ismétlődő, nagyrészt tudatlanságból, pajzanságból fakadó embertelen viselkedésüknek az állatokkal szemben s így az erkölcsöket és érzelmeket általában szelídítené és pallérozná. De eltekintve minden ethikai és talán eszményi vonásoktól, tagadhatatlanul gazdasági életünk is megérezné az egyesület áldásos működését vagy más szóval: gyakorlati életrevalósága is kétségtelenné válnék.

Igaz, hogy törvényhozásunk és állami kormányzatunk gondoskodott bizonyos tekintetben az állatok védelméről, de a kérdés lényegét ismerve, tapasztalatból tudom és állíthatom, hogy mindeme rendelkezések a társadalom támogató tevékenységét nélkülözve, az irott malaszt keretén alig emelkednek felül. Mert a törvény és rendelet csak tiltó intézkedéseket foglalhat magában, de nem terjeszkedhetik annyira, hogy pl. vadon élő hasznos állatainknak a kultúra révén támadó számbeli megfogyatkozásának is elejét vehetné. Csupán hasznos madarainkra tekintve, azt tapasztalhatjuk, hogy az odvas fák gyérülésével, a bokrok és erdők irtásá-

val számuk észrevehetően megcsappan, szükségét szenvednek alkalmas fészkelő helyekben, ami szaporodásukat gátolja és soraikat sokkalta inkább ritkítja, mint emberek és ragadozó állatok részéről való üldözésük.

Kőszeg városa első sorban gyümölcsstermelő vidék s lesz a jövőben még inkább; ha tehát nem iparkodunk folytonfogyó hasznos madaraink számát mesterségesen emelni, mindjobban nélkülözni fogjuk azt a hatalmas ingyen munkás szárnyas hadat, melynek javunkra való működése egyenesen felbecsülhetetlen, pótolhatatlan. És megfosztjuk magunkat attól is, hogy a madarak virgoncz életében sétáink közben gyönyörködhessünk.

Nagy ideje hát, hogy követve a külföld példáját a magunk javára abban ami jó, szerény eszközeinkkel törekedjünk azt a csorbát helyreütni, mit kulturánkkal a természet egészének ősi tiszta összhangján ejtettünk.

Csekély áldozattal szép sikereket érhetünk el.

Állatvédő egyesületünk az „Országos Állatvédő-Egyesület“ fiók-egyesületeként fogna alakulni s hogy különféle egyesületekkel bővelkedő közönségünkre e révén számbavehető terhek nem súlyosodnának, ide iktatjuk, hogy:

Az alapító tagok egyszer s mindenkorra...	40 K
A rendes tagok évenként ...	2 „
Családok évenként ...	4 „

díjat fizetnek.

Az aláírás 3 évre kötelező.

Adjuk tehát példáját egy nemes eszme iránt való fogékonyságunknak és szegődjünk a jó ügy szolgálatába.

Kelt Kőszegen, 1902 január 20-án.

A tagok gyűjtését is megkezdjük. Pár nap folyamán mintegy 60 tagot sikerült megnyernünk, úgy, hogy a létesítendő egyesület alakuló közgyűlését 1902. február 2-ára a város-háza tanácstermébe összehivattuk.

A kőszegi állatvédő-egyesület I. évkönyvében a közgyűlés-

ről szóló jegyzőkönyv nyitja meg egyesületünk történetét, mely azonban hiányos maradna, ha az előzmények képét is legalább vázlatosan, meg nem rajzolnám — pro memoria.

Ch. I.

A kőszegi állatvédő-egyesület megalakulása.

Az előkészületek megtörténte után az alakuló közgyűlés órája is elérkezett. Bevezetőképen *Chernel István* felolvasott „Az állatok és különösen hasznos madaraink védelméről“, melyet a közgyűlésre egybegyűlt közönség mindvégig nagy érdeklődéssel és figyelemmel, helyenként élénk tetszésnyilvánítással hallgatott, mely felolvasásban le volt téve mindjárt az alapkö, melyre egyesületünk építettet.

A kőszegi egyesület alakuló közgyűlésén megtartott felolvasás a szivekre hatott és megtörte a maga teljességében azon előítéletet, melyben a nemes cél bőven részesült a megalakítást megelőzőleg. *Chernel István* egyénisége, nagy tudása, a személye iránt táplált rokonszenv és tisztelet összehozta Kőszeg város társadalmának minden rétegét és így történt meg, hogy a fenséges, humanus eszméktől végesvéig bővelkedő felolvasás hatása alatt mindazok, akik jelen voltak, azonnal a legnagyobb lelkesedéssel ez ügy apostolaivá szegődtek, hozzájárultak ahhoz, hogy az előmunkálatokat tető alá is lehetett juttatni, bár ez ügy fontosságáról, horderejéről és céljáról előbb alig-alig hallhattak a jelenvoltak. Az alább megnevezettek voltak jelen Kőszegen a ma országos nevű egyesület megalakításánál:

Özv. Chernel Kálmánné, Chernel Istvánné, özv. báró Babarczy Sándorné, báró Babarczy Ilona, Gyömöreý Miczi, és Amália, Nykodem Julia, gróf Schmidegg Jánosné, báró Miske Kálmánné, Kukuljevič Józsefné, Fekete Gizella, Stranzky úrnő, dr. Hegedüs Jánosné, dr. Kovács Istvánné, dr. Török Sándorné, Hanély Flóra, Stettner Henriette és Elsa, Chernel István, dr. Sissovíts Miklós, gróf Schmidegg János, Kukuljevič József, Markovits József, dr. Hegedüs János, dr. Dreiszker József, dr. Thomas Lajos, Freyler Lajos, Michaelis Izidor,

Czeke Gusztáv, Kőszegi József, ifj. Seper László, Hanély Antal, Schultz Imre, dr. Mázy Engelbert, dr. Kemény Ignác, Kukuljevič Gyula, ifj. Gratzl János, id. Gratzl János, Bajcs Mihály, Benedek Ernő, Törzs István, Csapody Kálmán, Vörös Balduin, Simon Tádé, Kiss Szerafin, Hőgyész Amand, Paller András, Huszár Mihály, Tolnay János, Feigl Adolf, Feigl Gyula, Uhlig Károly, Lauringer Ferencz, Stiasny Gyula, Popper Elek, Waisbecker Ede, Wölfel József, Fuchs János stb.

Legyen megörökítve ily úton is azok neve, kik e nemes ügy létesülését elősegítették.

A fentiek támogatásával létesült az az egyesület, melynek előzményeit már ismerjük.

Ezen újonnan megalakult egyesület tisztikarában és választmányában megtaláljuk a társadalom minden rétegét, de látjuk azt is, hogy alapító tagsággal támogatták azok, akiknek már hivatásuk is ily nemes ügyet támogatni. Ott látjuk a város lelkészeit, tanárait, hatósági személyeket is.

Az egyesület tisztikara.

Elnök: *Chernel István* ornithologus.

Alelnökök: *Chernel Istvánné*, dr. *Sissovits Miklós* polgármester.

Titkár: *Kukuljevič József* m. kir. állatorvos.

Jegyző: *Schultz Imre* tanítóképezdei tanár. †

Ügyész: dr. *Hegedűs János* ügyvéd.

Pénztáros: *Wölfel József* takarékpénztári tisztviselő.

Választmányi tagok.

Hölgyek: báró *Babarczy Sándorné*, *Gyömörey Miczi*, *Kukuljevič Józsefné*, *Nykodem Julia*, dr. *Kovács Istvánné*.

Urak: dr. *Dreiszker József* vízgyógyint. igazgató, *Kincs István* plébános, dr. *Mázy Engelbert* szt-benczésrendi rendfőnök, gymn. igazgató, *Michaelis Izidor* ev. plébános, báró *Miske Kálmán* archeologus, ifj. *Seper László* † főszolgabíró,

Vöröss Zsigmond szentszéki ülnök, Waisbecker Ede tkp. pénztárnok, dr. Kemény Zsigmond főtörzsorvos, Törzs István erdőmester.

Az újonnan létesült egyesület első alapítói voltak :

Szábély Gyula udv. tanácsos, v. képviselő (100 koronával), *Barkó Sándor* tkp. főkönyvelő, *Szt-Benedekrend székháza*, *Chernel István* ornithologus, *Cs. és kir. katonai alrealiskola*, *Czeke Gusztáv* földbirtokos, gyulai *Gaal Gaszton* fölbirtokos (Boglár), *Grimm Gusztáv* O. Á. V. E. alelnök, *Grimm Gusztávné* (Budapest), *Kincs István* plébános, *Kleisl Károly* jószágigazgató (Fumicello), *Markovits József* ügyvéd †, dr. *Mázy Engelbert* ren. főnök, *Meszlényi Pál* országgyűlési képviselő (Velence), *Michaelis Izidor* ev. plébános, ifj. *Seper László* főszolgabíró †, dr. *Thomas Lajos* orvos †, mindezek **40 koronával.**

Volt tehát az egyesületnek alapításkor **15 alapító, 8 család és 153 rendes tagja.**

Ezen egyesület működése áldásdús volt úgy a vidékre, mint hazánk legnagyobb részére.

Innen indult ki e nemes ügy eszméje a szélrózsa minden irányában és hogy az eredmény milyen volt, azt egy későbbi leírásban fogjuk látni.

Az egyesület 3 évi működésének ismertetésével itt nem foglalkozhatom, azt részletesen ismerteti ezen egyesület két ízben kiadott évkönyve, valamint számot adnak erről az Országos Állatvédő-Egyesület évkönyvei is.

Igy itt egynehány nevezetesebb momentumot óhajtok csak ismertetni.

A kőszegi egyesület egyik legkiválóbb eredménye, *hogy hazánkban az volt az első, mely Kukuljevič József titkár javaslatára gyakorlatilag megoldotta a „Madarak napja” intézményét.*

Hazánkban egyesületünk elnöke, Chernel István figyel-

---

†-el jelzettek időközben elhunytak.

meztetett először a „madarak napjára“ következő soraival*): „Babcock tanár 1894-ben azt az eszmét vetette föl, hogy célszerű volna az iskolákban az év bizonyos napját teljesen a madártannak szentelni s ez alkalommal az ifjúságot nemcsak a madarak ismeretére oktatni, hanem elterjedésükről, életmódjukról, költözködésükről és főleg táplálkozási viszonyaikról, gazdasági jelentőségükről népszerű, játszi módon a szükséges tudnivalókat előadni.**) Azóta az Egyesült-Államok különböző államaiban évenként tényleg meg is tartották a „madarak napját“, még pedig nagy ünnepélyességgel (madárkiállítás, madarakról szóló költemények elszavalása, kisebb előadások, beszélgetések stb. tartása, kirándulások). Eféle ünnepség az ifjú kedélyre maradandó hatással van s oktatva szórakoztat, fogékonyságot ébreszt benne a madarak iránt, melyből a szeretet fakad s ebből a természetes madárvédelem“.

Nyomban egyesületünk megalakulása után fontolóra vettük az amerikai intézményt s egyengettük az utat nálunk való meghonosulása érdekében. Az első alkalom erre 1902 márczius 11-én kínálkozott, mikor is a Szent-Benedek-rend kertjében Kőszegen, fészkelő-házikókat akasztottunk ki. Mázy Engelbert dr. gymnasiumi igazgató teljes mértékben felfogta szándékunkat s ez alkalomra a III. osztályt tanárai vezetése mellett kirendelte a kertbe, hol egyesületünk elnöke és titkára is megjelentek s megmagyarázták a tanulóknak a fészkelő-házikók hasznát, azok célszerű és helytelen kifüggesztését, mit nyomban a szabadban, a helyszínén bemutattunk. Hogy e mellett a madarak jelentőségéről is szó esett s életmódjuk egyéb nevezetesebb, tanulságos jelenségeiről — azt említenünk sem kell. Meggyőződésünk, hogy ez a szabad levegőben tartott „természetráji óra“ nyomot rovott az ifjakban.

*) „Magyarország madarai“. I. kötet 139. l. (1899).

**) Bővebben tájékoztathat: Circulár Nr. 17. N. St. Dep. of Agr. Div. of biol. survey. Bird day in the Schools.

Ez volt — igaz, hogy szerény kiadásban — de az első „Madarak napja“ hazánkban.

Első választmányi ülésünkön ugyancsak szóba került a dolog s Mázy Engelbert dr. gymnasiumi igazgató készsége és javaslata lehetővé tette, hogy megint egy lépéssel előbbrehaladjunk.

1902. évi június hó 7-én a *herceg Eszterházy Miklós* birtokát képező híres *lékai* várkastélyban levő 5 teremből álló madárgyűjtemény megtekintésére összegyűjtötte a kőszegi szt-benedekrendi gymnasium III. és IV. oszt. tanulóit kik *dr. Mázy Engelbert* igazgató, a tanárok, *Chernel István* elnök és *Kukuljevič József* titkár vezetése mellett megtekintették a muzeumot és meghallgatták *Chernel István* előadását a madarokról.

Meg akarom még említeni, hogy az ünnepély úgy folyt le, hogy a tanulóifjúság nemzeti zászló alatt gyalog vonult ki a remek rőthi völgyön a történelmi nevezetességű lékai várhoz, ott a várudvaron sorba állva levett kalappal a Himnuszt énekelte, innen bevonult a hazánk egyik leghíresebb, 5000 drbból álló madármúzeumába, a hol szakszerű előadásban volt részük. Innen kivonult a várudvarról és *Husztly Ödön* hercegi titkárnak szerenádot adott. Ezután szép menetben hazafias deákdalok mellett levonult a közégben levő hercegi kastély jobb szárnyán lévő templomba, mely egykor a minorita-rend székhelye és plébániája volt. Itt imát mondott és egyházi dalokat énekelt az ifjúság. Innen bevonult a templom kriptájába, a hol kegyelettel áldozott a hazája. szent ügyéért kivégzett *gróf Nádasdy Ferencz* emlékének. A kriptában a Szt-Benedek-rend tanári kara megemlékezett a kriptában eltemetett nagy hősökrol az ifjúságot hazafiasságra buzdítva. Ezen kegyeletes ünnepi rész után vidám énekszó mellett elmentek a hercegi vendéglőbe, a hol cigányzene mellett elköltötte az ifjúság a már jól megszolgált ebédet. Délután társasjátékokkal, versenyekkel telt el az idő, míg végre este 8 órára újult erővel Kőszegre érve, a gymnasium udvarán hazafias énekkel fejezték be az örökké emlékezetes napot.

Az utóbbi években a soproni Á. E. is meghonosította a „Madarak napja“ intézményét és már több iskolában rendezett ily ünnepélyt.

A kívánt eredmény nem maradt el és bebizonyult, hogy ezen intézmény meghonosítása nagyon is alkalmas e nemes ügy terjesztésére.

Egy másik nagy horderejű lépése, melylyel az egyesület az ország nyilvánossága elé lépett, a II. országos mezőgazdasági pozsonyi kiállítás alkalmával történt (Lásd 1. ábra), midőn a kiállítás lezártaival aranyéremmel jutalmazott biológiai csoporttal bemutatta épen a legjobban érdekelteknek, a mezőgazdáknak a madárvédelem eszközeit.

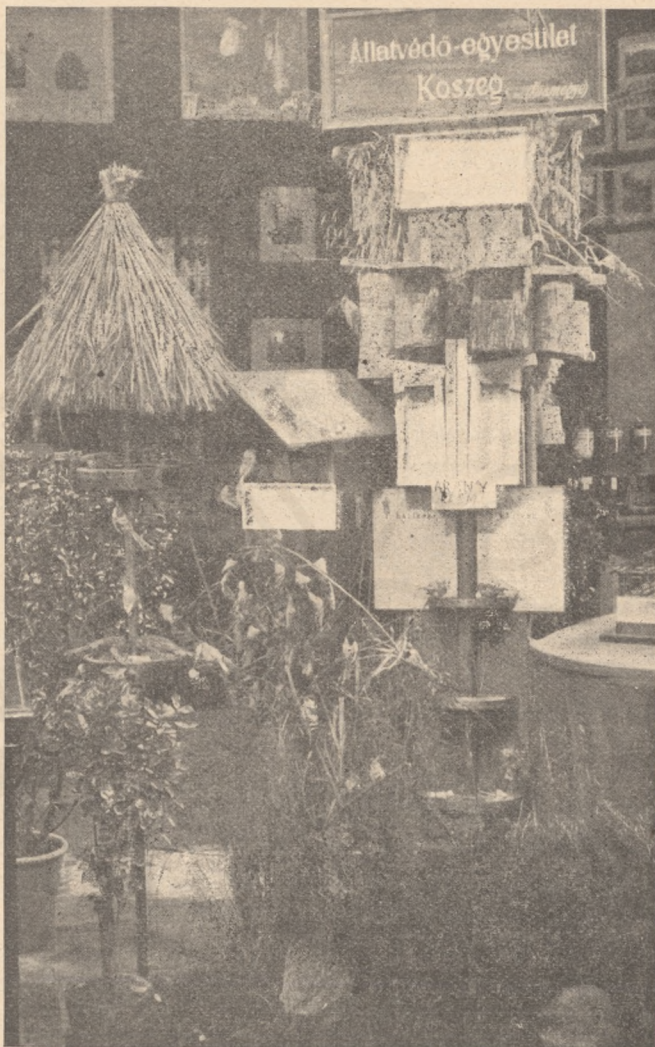
És ezzel kezdődik tulajdonképen az egyesület működése kifelé is. Itt ismerték meg az állatvédelem eszméjét a szomszédos ausztriaiak is, a kik mindjárt nagyobb fészkelő odúrendelést eszközöltek.

A kőszegi egyesület kebelében készítették a természetes harkályodu mintája és Chernel István eszméje után, a gyakorlati életben szerzett tapasztalatok figyelembevételével a házilag előállítható legjobb madárfészkelő-házikók — házi kezelésben és hogy mennyire elterjedtek az országban, azt legjobban az ezen munkához csatolt táblázatok mutatják. (Lásd grafikai táblázatok.)

Ezen egyesület neve elterjedt még Olaszország északi határáig is és ott egy nemesen érző hazánkfia, *Kleisl Károly uradalmi jószágigazgató* révén a madárvédelem a különben ez eszme ellen annyira ellenséges olaszok által is felkaroltatott és ma már *Görz-Gradiskában, Velenczében* is partolókra talált.

Az egyesületet törekvéseiben nagyban támogatta maga *Kőszeg sz. kir. város, herczeg Eszterházy Miklós dr.* és a fűteleki uradalom, a kik nagyobb mennyiségű alkalmas élőfát adományoztak erdeikből, fészkelő odúk készítéséhez.

Ezen egyesület keretében *vett nagyobb fellendülést a madárvédelmi irodalom*, hasznos útmutatások, ismeretterjesztő iratok láttak napvilágot.

1. ábra.

A kőszegi állatvédő egyesület biológiai csoportja a pozsonyi II. országos mezőgazdasági kiállításon.

1903. december hó 22-én megtartott választmány hozzájárult azon javaslathoz, hogy az egész hazai madárvédelmet feltűntető munka készíttessék grafikai táblázatokkal, mely leghívebben tünteti fel a madárvédelem fejlődését. Ezen munka megírásával az egyesület Kukuljevič József akkori titkárt bízta meg és ezen megbizatásnak eredménye ezen munka, mely az Országos Állatvédő-Egyesület áldozatkész támogatása folytán a tervezett terjedelemnél bővebben jelenhetett meg és kiterjedhetett az egész hazai madárvédelemre. (Lásd irodalomfejezet.) Ily utóbbi irányú működést fejtett ki a soproni és a szt-gothárdi egyesület is.

A kőszegi egyesület eszméit belevitte a gazdaközönség körébe is. Ugyanis a rohonczi mezőgazdasági tanfolyamokon 2 ízben a kiscigánynak az egyesület titkára *Kukuljevič József* m. kir. állatorvos, ki ott mint előadó az állatgyógyászatot és állategészségügyrendészetet adta elő, előadása keretében helyet szorított az állat- és illetve a madárvédelemnek is. Megmagyarázta ennek szükségét, fontosságát, bemutatta a fészkelő odukat és etetőkészülékeket, ilyeneket hallgatóival készíttetett is, melyeket a vizsga befejeztével községeikbe hazavittek mintának. A vizsgán a nagyszámú hallgatóközönségnek Vas megye földbirtokosainak és kiscigánynak szintén bemutatta. Ezen a réven is több fészekodu szállítmányt rendelt meg. Az előadások alkalmával népszerű kiadványokat osztott szét a hallgatóságnak az O. Á. V. E. megbízásából.

Az eszme ily uton való terjesztésével a kiscigánynak körében igen elterjedt és számosan készíttetek is azután községeik lakói számára ily fészkelőket.

A kőszegi egyesület működésével veszi kezdetét a rendszeres téli etetés, az erre a célra szolgáló etetők tökéletesbítése és terjesztése, gyakorlati alkalmazása. A gyakorlati életben tett megfigyelések alapján egészen új rendszerű a természetességet mennél nagyobb mérvben megközelítő etetők szerkesztése.

Ezen egyesület háláját és tiszteletét is le akarta róni azokkal szemben, akiktől annyit tanult és akik a madárvédelem-

nek mindenkoron apostolai voltak és így önmagát is kitüntette azzal, hogy oly férfiakat választott tiszteletbeli tagjaiul, a kiknek neve mindig világító fáklyaként szerepel e téren.

Igy megválasztotta 1903. márczius 15-én tartott közgyűlésén első sorban hazánk nagy tudósát, ki Kőszeg lakója is volt és a madárvédelem úttörője:

1. *Herman Ottót*, a magyar ornithologiai központ főnökét, Budapest.

2. *Schmidhöffeni lovag Tchusi Viktort*, a „Jahrbuch für Ornithologie“ szerkesztőjét“ Hallein (Ausztria).

3. *Báró Berlepsch Jánost*, Cassel (Németország).

4. *Dr. Hennicke R. Károlyt*, az „Ornithologische Monatschrift“ szerkesztőjét, Gera (Németország).

Ezévi május hó 15-én tartott közgyűlésén pedig az O. Á. V. E. nagyérdemű elnökét, *marosi Máday Izidor* ny. min. tanácsost, *Grimm Gusztáv* alelnököt és távozása alkalmából az egyesület volt titkárát *Kukuljevič József* m. kir. állatorvost, ez utóbbit az egyesület alapítása és a madárvédelem terén kifejtett működéseért, melyért előzőleg már az Országos és a hódmezővásárhelyi egyesületek is tiszteletbeli tagsággal kitüntették.

Ezen egyesület működése és nemes célja visszhangra talált az ország minden részében mint azt fényesen igazolják az elvitathatlan tények. (Lásd grafikai táblázatok.)

Szt.-Gothárd és vidéke állatvédő-egyesület keletkezésének története.

A kőszegi egyesület hatása alatt Vas megyében *Szt-Gothárdon* is létesült hasonló célzattal egy, különösen a madárvédelmet felölelő egyesület.

Nem volna tökéletes a kép, ha ezen egyesület történetét is nem ismertetném és így arról az alábbiakban lesz módom ismertetést adni.

Mint az eddig ismertetett két egyesület keletkezésénél úgy itt is ugyanazon indító okok szerepeltek.

A szt-gothárdi egyeslet jelenlegi titkár-jegyzője *Fodor Árpád* főgymnáziumi tanár egy hozzám írt levelében azt mondja: „A Szent-Gothárd és vidéke“ állatvédőegyesület *létesítésére a madarak pusztulása s különösen a stájer madarászok és a gyermekek garázdálkodása adta az indító okot.*

Bár a cél ugyanaz volt, mégis a megkezdett irány más alapon kezdődött, mert ezen egyesület főcéljának ismerte az első két évben a tagok gyűjtése útján egy erős testületet alkotni és csak ezután a kitűzött cél munkálkodásához látni.

Ezen egyesület *1902. évi márczius 25-én létesült Marich Zsigmond* faiskolai felügyelő kezdeményezésére. Az egyesület alapításában továbbá nagy érdeme volt *Bognár Lajos* főgymn. tanárnak is, ki az egyesület titkárja lett.

Az egyesület mindjárt kezdetén igen megerősödött, mert már első évében 194 tagot számlált, 2-ik évében 196, de sajnos tagokat illetőleg fennállása 3-ik évében leapadt 176-ra. Ez valószínűleg a szervezés hiányosságában leli magyarázatát.

A sz.-gotthárdi egyeslet évkönyveit lapozva, látjuk, hogy annak élén is mindjárt azon vidék legnevesebb emberei és éppen oly állásu férfiak állottak, kiknek hivatásuk is irgalom és szeretet gyakorlását parancsolja az érző lények iránt, de akik egyszersmind hivatvák minden nemes dolgot, gondolkozást, szeretetet a legfogékonyabb szívekbe beoltani. Így találjuk, hogy ezen egyesület védnöke *Vajda Ödön Pál* a zirczi, pilisi, pásztói és sz.-gotthárdi apátságok apátja. Elnöke *Káposztássy Jusztinián* cziszt. r. áldozópap, alelnöke *Marich Zsigmond* faisk. felügyelő, titkára *Fodor Árpád* gymn. tanár. A választmányban pedig megtaláljuk a keresztényfelekezetek lelkészeit, gymnasiumi tanárokat, orvosokat, ügyvédeket, tanítókat, körjegyzőket, megtaláljuk úgy az iparosokat mint az egész társadalom kiválóbb embereit.

Ezen egyesület működési körébe bevonta a környéket is, és az iskolákat.

Messzire vinne ezen említettem egyesületek és az azok által kifejtett működés leírása, mely már a történettel nincs

is szoros kapcsolatban és ettől e helyütt el is tekinthetek, annál is inkább, mert mind a három egyesület évenként kiadott évkönyveiben hűségesen számol be mindenről és azokat bárki, aki érdeklődik, az egyesületektől beszerezheti.

A kőszegi egyesület példáján felbuzdulva alakult meg 2 évvel ezelőtt a bajai állatvédő-egyesület, mely szintén felvette programjába a madárvédelmet ugyanazon okok által vezérelve, mint az eddig említett egyesületek. Ugyancsak legutóbbi években a szegedi, hódmezővásárhelyi és kolozsvári egyesületek is felkarolták a madárvédelmet és azt ma mindinkább terjesztik és gyakorolják.

A soproni, kőszegi, szt.-gotthárdi egyesület történetéből kiviláglik, hogy a madárvédelem felkarolására nagy *szükség volt és van, hogy azt művelni, tökéletesíteni mindenkor kötelessége, annak aki a közjónak, a humanizmusnak szolgálni akar.*

A leírtakból látható, *hogy főleg két momentum volt a kiinduló pont, úgymint a hasznos, énekes madarak számának napról-napra való rohamos apadása, másrészt különösen az alsóbb néposztály durva, kegyetlen lelkülete e hasznos élőlényekkel szemben.*

IV.

Madárvédelem terjesztésének eszközeiről.

Mielőtt az ezen egyesületek által kitűzött cél eredményeiről beszélnék, fel kell még említenem azon eszközöket és módokat, melyekkel a kitűzött cél megvalósítására törekedtek.

Legelső sorban, mint azt különösen a sz.-gotthárdi egyesületnél láttuk, törekedni kellett az eszmének hívőket szerezni, megbarátkoztatni a még nálunk e nemes ügy iránt közönyös közönséget bizonyítani, hogy a madárvédelem ápolásával nemzetgazdasági hasznot is hajtunk országunk gazdaközönségének. Ezen fő argumentumok mellett a dolog aesthetikai és aethikai oldalát is meg kellett világítani.

Mindezen említettem dolgok *egyedüli eszköze az ismeretterjesztés volt.* Az ismeretterjesztés egyik eszköze volt a II. országos mezőgazdasági kiállítás alkalmával bemutatott csoport, mint azt már az előzőkben ismertettem, és hogy valóban ez egy fő kellék, azt ismét legjobban láthatjuk a 3 egyesület történetéből, mert anélkül, hogy egyik egyesület a másikkal a barátságos testvéri levelezésen kívül összeköttetésben állott volna, anélkül, hogy ezen egyesületek bármelyike is a másik létesülésébe befolyt volna, mindhárom egyesületben az alap az ismeretterjesztéssel népszerű felolvasások tartása alakjában helyzetetett le.

Kiviláglik az abból is, mint ezen leírásom elején előadottakból látható, hogy mielőtt a *kormány*, a törvények és rendeletek a madárvédelem ügyét felkarolták volna, előzőleg *ismeretterjesztő munkák útján egyengette e nemes ügy számára az utat* és csak midőn ez megvolt, gondoskodott

a kivitel módjáról, sőt mondhatnánk, a tulajdonképeni gyakorlati kivitel ideje a kormány részéről 1903 elejére esik. Ekkor vette kezébe az erre hivatott intézet, a magyar ornithológiai központ a gyakorlati kivitel tényleges alkalmazását országos alapon, kiküldvén előbb *Csörgey Titus*, magyar ornithológiai adjunktust *Báró Berlepsch* kiváló német ornithológus madárvédelmi telepének s az ellenőrzése alatt álló Scheid-féle fészekodú-gyárnak tanulmányozására.

A szerzett tapasztalatokat összegyűjtve, az ornithológiai központ Gödöllőn egy kísérleti mintatelepet létesített, lépéseket tett egy Besztercebányán állami kezelés alatt létesítendő fészek-odúgyár ügyében, ez azonban nem létesült. Legutóbb pedig ifj. *Kühnel Márton* kárászi (Baranyamegye) földbirtokossal és malomtulajdonossal lépett összeköttetésbe, ki a kőszegi egyesület működését figyelemmel kísérve, minden felszólítás nélkül saját jószántából és elhatározásából felkarolta a madárvédelem ügyét, útbaigazításokat kért, élénk levelezést folytatott *Kukuljevič Józseffel*, a kőszegi egyesület titkárával, és ebből vette azon impulzust, hogy létesíti az első magyarországi fészkelő-odúgyárt. Azok alapján fúrógépeket állított össze és azokkal a német mintát utánozva, illetve követve, fészkelők gyártásával foglalkozik és szolgálatait az ornithológiai központnak is felajánlotta.

Herman Ottó közbenjárására a kereskedelmi miniszter 29,567/1905. sz. alatt egy a Berlepsch-féle fészekodvak gyártásához szükséges fúrógépet engedélyezett államköltségen. E gépet Kühnel még ezidén oly szerződés mellett veszi át, hogy a gyártást a M. O. K. ellenőrzi. Ugyancsak a M. O. K. adja ki még ez év folyamán a fészekodvak alkalmazásáról szóló „Útmutatást.”

Ezen állami beavatkozást megelőzőleg *az egyesületek is célul tűzték ki az ismeretterjesztésen kívül a fészkelő odvak terjesztésével az üregben költő hasznos, és állandóan nálunk tartózkodó énekes madarak szaporítását elősegíteni.*

Előljárt ezen a téren a soproni egyesület, mely eleinte szűk keretben Sopron város területén terjesztette a házilag,

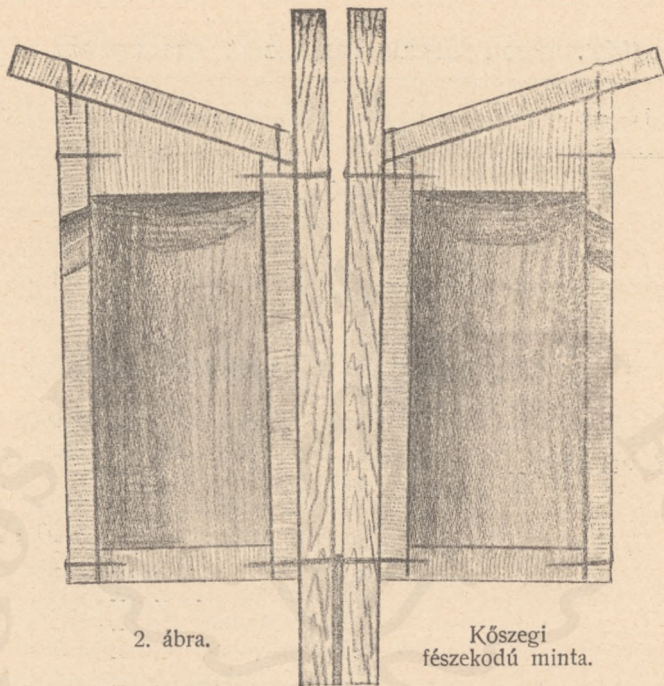
készített fészkelő odúkat. Ezek eleinte nem vállottak be, mert az idő viszontagságai hamar megrongálták. Az egyesület, figyelembe véve, hogy a megromlott fészkelők további forgalomban maradása csak káros lehet az ügyre nézve, visszakérte a kiadott odúkat és azokat *Chernel István* javaslata alapján tökéletesbítette és ilyenekkel kicserélte. Később a megye területén is terjesztette az egyesület a fészkelő odúkat, főleg iskoláknak és a tagoknak adva ingyen ilyeneket. Sajnos, pontos feljegyzések erre vonatkozólag nincsenek, valamint azt sem tudjuk, hogy az ország mely községébe küldettek. A feljegyzésekből *csak annyit tudunk, hogy 1902-ik évben a soproni egyesület 322 darab fészkelőt küldött szét* a következő megyék: Baranya, Fejér, Heves, Abauj, Zólyom, Békés, Nógrád, Komárom, Budapest főváros, Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Brassó, Zala, Kassa, Temes, Arad, Vas, Pozsony és Sopron területére.

Az 1902. év folyamán a forgalomba hozott fészkekodvak száma megkettőződött, amennyiben 642 fészkelő került forgalomba, az 1903. év folyamán 131 darab, az 1904. év folyamán pedig 462 darab. Hogy ezen fészkelők hová küldettek, arra vonatkozó részletes felvilágosítás található a soproni egyesület irattárában.

Négy évi fennállása alatt tehát szállított *az egyesület 1557 fészkekodut*. Nagyobb fellendülést a kőszegi egyesület adott és ennek keretében pontos, kimerítő adatokat találunk a *madárvédelem terjedését illetőleg*.

Ezen egyesület elsősorban a gyakorlati tapasztalatok alapján tökéletesbítette az eddig ismert fészkelő odúkat, de kiindulási pontul szintén a természetes harkályodút vette (lásd 7. ábra) és Berlepsch mintáját, a fészkekodvakat házilag készítette *Chernel István* elnök és *Kukuljevič József* titkár felügyelete alatt és útbaigazítása alapján, kétféle fészkelőt hozva forgalomba (l. 3. és 4. ábra.). Törekedett amellet a fészkelők alkalmazásának fontosságát mennél szélesebb körben ismertetni.

Mindjárt az első év lezajlásával az eredmény *az volt, hogy hazánkban 23 megyében, 83 községben 993 fészkelő került forgalomba, azonkívül ez évben Alsó-Ausztria 1 községében 26 és Görz-Gradiskában 1 községben 5 drb fészkelő került forgalomba, tehát az egész év lefolyása alatt a kőszegi egyesület 1024 fészkelő elhelyezésével kezdte működését.*

3. ábra.
Fészekodú kerek bejárással.

4. ábra.
Fészekodú tág bejárással.

1902. évben forgalomba hozott fészekodvak.

Megye neve	Községek száma	Község neve	Fészek-lők száma	Összesen
Vas vármegye	20	Kőszeg	279	553
		Szombathely	117	
		Bozsok	6	
		F.-Eőr	11	
		Fütelek	1	
		Gyanafalva	2	
		Gyöngyös-Apáti	15	
		Halmos	1	
		Kis-Czell	10	
		Léka	10	
		Nagy-Pöse	5	
		Nemes-Csoó	12	
		Olad	10	
		Rábakövesd	12	
		Rohoncz	4	
		Szarvaskend	20	
Szerdahely	2			
Szt-Gotthárd	1			
Tarcsa	15			
Város-Hodász	20			
Aradmegye	1	Lippa	23	23
Bács-Bodrogmegye	2	Bajmok	2	12
		Új-Verbász	10	
Barsmegye	1	Jankafalva	30	30
Biharmegye	1	Bélád	20	20
Fejérmegye	1	Kis-Velence	12	12
Gömörmegye	4	Dobsina	14	64
		Csetnek	10	
		Inaszó	10	
		Rima-Brezócz	30	
Győrmegye	1	Hecse	10	10
Hajdúmegye	1	Debrecen	20	20
Hevesmegye	1	Abasár	4	4
Átvitel	33		748	748

1902. évben forgalomba hozott fészkelők.

Megye neve	Községek száma	Község neve	Fészkelők száma	Összesen
<u>Áthozat</u> ...	33		748	748
Hontmegye ...	2	{ Kis-Kerestyén ...	10	50
		{ Selmeczbánya ...	40	
Jász-N.-K.-Szolnokm.	2	{ Kunhegyes ...	10	20
		{ Újszász ...	10	
Kolozsmegye ...	2	{ Kolozsvár ...	4	10
		{ Szászfenes ...	6	
Krassó-Szörénym...	1	Orsova ...	5	5
Pest-P.-S.-Kiskúnm.	1	Budapest ...	47	47
Pozsonymegye ...	2	{ Malaczká ...	15	30
		{ Pozsony ...	15	
Somogy megye ...	2	{ Boglár ...	10	20
		{ Nagy-Bajom ...	10	
Sopronmegye ...	1	Hegykő ...	5	5
Tolnamegye ...	1	Kocsola ...	5	5
Torontálmegye ...	1	N.-Kikinda ...	4	4
Zalamegye ...	3	{ Császtá ...	7	30
		{ Csabrendek ...	5	
		{ Keszthely ...	18	
Zemplénmegye ...	1	Lasztomér ...	10	10
Zólyom megye ...	1	Beszterczebánya ...	14	14
Összesen 23 megye	53		998	998
<i>Ausztria :</i>				
Alsó Ausztria ...	1	Hainburg ...	26	26
Görz Gradiska ...	1	Fiumicello ...	5	5
Összesen 2 megye	2		1029	1029

A második év sem maradt el az elsőtől, bár a forgalom nem volt oly nagy, azonban itt ez évben is *16 megye 33 községében 531* fészkelő került forgalomba. Ezek között mint újabb terület 6 megye és 24 helység szerepel.

1903. évben forgalomba hozott fészkelők.

Megye neve	Községek száma	Község neve	Fészkelők száma	Összesen
Bács-Bodrog	2	{ Baja* Feketehegy*	100 20	120
Békés*	1	Véztő*	4	
Csongrád*	1	Hódmezővásárhely*	10	14
Fejér	3	{ Moha* Pettend* Székesfehérvár*	20 20 10	50
Gömör	1	Csetnek	30	
Hajdu	1	Debreczen	30	60
Hont	2	{ Ipolyság* Hont-Viske*	4 6	10
Nógrád*	1	Szivák*	4	4
Pest-P.-Solt-Kis-Kun	6	{ Budapest Czibakháza* Harta* Kecskemét* Rákosliget* Vác*	61 2 4 10 4 2	83
Szatmár*	1	Nagykároly	2	
Szolnok-Doboka*	1	Pánczélcseh*	4	6
Vas	8	{ Borostyánkő* Kis-Czell Kőszeg Rohonc Szombathely Táplánfa* Város-Hodász Vas-Vörösvár	10 3 47 25 17 10 12 2	126
Veszprém*	1	Gicz-Hathalom*	12	
Zala	1	A.-Lendva*	10	22
Zemplén	2	{ S.-A.-Ujhely Tolcsva	6 10	16
Zólyom	1	Selmezbánya*	20	20
	33		531	531

*Jegyzet. A *-al jelölt megyék és helységek a fészkelő odúk terjedése terén mint újjak szerepelnek.

Az egyesület 3. évében, azaz az 1904. évi ciklusban 12 megye 14 községében 317 darab fészkelő került forgalomba, ezek között mint új terület 6 megye és 7 község szerepel.

1904. évben forgalomba hozott fészkelők.

Megye neve	Községek száma	Község neve	Fészkelők száma	Összesen
Alsó-Fehér* --- ---	1	Nagy-Enyed* --- ---	2	2
Baranya* --- ---	1	Kárász* --- ---	2	2
Esztergom* --- ---	1	Esztergom* --- ---	15	15
Hont --- ---	1	Selmeczbánya --- ---	40	40
Fogarás --- ---	1	Törösvár --- ---	10	10
Kolozs --- ---	1	Kolozsvár --- ---	2	2
Maros-Torda* --- ---	1	Póka* --- ---	60	60
Ung --- ---	1	Szivák --- ---	2	2
Pest-P.-Solt-Kis-Kun	2	{ Budapest --- ---	62	
		{ Ujpest* --- ---	2	64
Torontál* --- ---	1	Ó-Lécz* --- ---	16	16
Vas --- ---	2	{ Felső-Lövő* --- ---	10	
		{ Kőszeg --- ---	86	96
Zólyom --- ---	1	Beszterczébánya ---	8	8
	14		317	317

Jegyzet. A *-gal jelölt megyék és helységek a fészkelő odúk terjedése terén mint újak szerepelnek.

A kőszegi egyesület naplói szerint fennállása óta **2363** drb fészkelőt készített. Ebből forgalomba hozott **2000** darabot, meghonosította a fészkelőket **35** megyében **84** községben. Azonkívül-terjesztette Alsó-Ausztriában és Görz Gradiskában 1—1 helyen. Az egyesület révén ily úton is **1904** drb került forgalomba.

Úgy mint az említett két egyesület a szt-gothárdi is terjesztette a fészkelőket, de e téren kifejtett működése csak Szt-

Gotthárd és vidékére terjedt ki és fennállása óta 150 drbot hozott forgalomba.

A bajai egyesület révén 151, a szegesi egyesület révén körülbelül ugyanannyi.*)

A szt. gotthárdi egyesület fő működése inkább az ismeretterjesztésre szorítkozott és e téren igazán nagy szolgálatot tett e nemes ügynek.

Az egyesület elnöksége részéről az alelnök, titkár, az egyesület hatáskörébe tartozó vidéke minden községében tartott igen látogatott felolvasó körutakat és estéket.

A madárvédelem terjesztésének ez volt az egyik eszköze.

Ez azonban egyedül nem vezetett volna a kitűzött célhoz, mert hasznos madaraink száma oly nagy mérvben meggyérült a kultúra haladása folytán, hogy fészekodvak hiányában alig tartózkodnak kertjeink közelében.

Szükséges volt tehát egy másik eszközt igénybe venni a hasznos madarak letelepítésére irányuló törekvéseink megvalósítása céljából és erre legalkalmasabbnak bizonyult a téli etetés.

Ennek a módszernek igénybevételét megtaláljuk az összes egyesületek működésében, sőt az egyesületek iratai között lapozgatva azt is tapasztaljuk, hogy mindazok, akik a madárvédelmet felkarolták, a hasznos énekes madarakat megtelepíteni törekedtek, azok a fészkelőodú alkalmazása mellett a rendszeres téli etetést is eszközölték.

Lényegesen hozzájárul a madárvédelem eszméjének megszilárdításához Sopronmegyének egy rendelete, amelyben megtiltja a kerti bokrok nyári nyesését, hogy a sylvidák második költése meg ne akadályoztassék.

---

*) Ez utóbbira vonatkozólag nem sikerült pontos adatot beszerezni.

V.

A mesterséges fészekodu-minták és etető készülékek fejlődésének története.

Eleinte, míg a madárvédelmet csak kedvtelésből, szórakozás céljából eszközölték, nem helyeztek súlyt arra, hogy a fészkelő házikók megfelelnek-e rendeltetésüknek, megfelelők-e? csak az volt a cél hogy részben, kerteket, gyümölcsösöket díszítsék és esetleg ily úton madarakat a házhoz vagy kertekbe csalogassanak.

Épen ezért a fősúlyt arra helyezték, hogy a fészkelő házikó mennél díszesebb legyen, mennél rikítóbb és feltűnőbb, hogy ezáltal azon helyet, ahol alkalmaztatott feldíszítse. El kell ismerni, hogy ezt a célt nagyon is kielégítően szolgálták ezen házikók, de annál kevésbé feleltek meg rendeltetésüknek.

Ezeket a házikókat főleg olyanok alkalmazták, kik valaha Grácban, vagy más helyütt megfordultak és ott a már évtizedeken keresztül szelídített és elkényeztetett Schlossbergi madarokról vettek példát, nem számoltak azonban a hazai viszonyokkal. Így kerültek forgalomba a külföldi gyártmányok, melyek azonban minden gyakorlati alapot nélkülöztek.

Ezen fészkelő oduk eleinte csak deszkaládikák voltak, melyek mindenféle alakú házikók, villák, tornyok alakjait utánozták, de ezek hiányait csakhamar felismerték. Ezeket felváltották a kéregből készültek, ezek sem álltak ellent az idő viszontagságainak, a madarak ezektől is idegenkedtek. Ezután divatba jöttek a nemezből készült fészkelő oduk, ezek azonban átázva, hasznavehetetlenekké váltak.

Úgy vélték, hogy oly anyagból kell készíteni a fészkelőket, mely jobban ellentáll és így jöttek forgalomba azután, terakottából készült fészkelők.

Mіндеzen említett fészkelők nem váltak be, rövid életűek voltak és sajnos ez a körülmény sokat ártott a nemes ügynek. A mult század 70-es éveiben *Dax János* kőszegi háztulajdonos, ki behatóan tanulmányozta a madarak életét, egész eredeti ötlettel oldotta meg e kérdést.

5. ábra.

Virágcserepekből készült fészkelődű.

6. ábra.

Spárga borítóból és virágcserepből készült fészkelődű.

Ő közönséges virágcserepeket vett, azokat egymásba dugta nyíásuk részével, az egyesülési részt sárral vagy agyaggal töltötte ki és az egyik cserép fenéknyílását kitördelve megnagyobbitotta. (Lásd 5. ábra.) Ezt a cserepekből készített fészkelőt erős ágak villaszerű elágazásába helyezte el. Egy másik kísérlete abból állott, hogy spárgaborítóba helyezett egy virágcserepet, ennek fenéknyílását betapasztotta, valamint az összeillesztési helyet is és a spárgaborító nyílását meghagyta röplyuknak. (Lásd 6. ábra.) Ezeket is úgy helyezte el, mint az előzőket.

Ma is élő kőszegi szemtanúk állítása szerint ezeket a fészkelőket a madarak csakhamar ellepték és tanyát ütöttek bennük. Tehát igen beváltak.

Chernel István nagy művének megjelenése után Sopronban az ottani egyesület természetes fatörzsekből a harkályodu és Berlepsch mintájára fészkelőket készítettett és hozott forgalomba.

Az idő viszontagságainak azonban ezek is csak rövidebb ideig állottak ellent. Lényeges hibájuk az volt, hogy tetejét csak egy egyszerű deszkalap képezte, mely ha megrepedt, az eső befolyt és így a már fészkelő madarakat részben elriasztotta, részben akárhány költés tönkre is ment. Ezen fészkelők alját egy dugasz képezte, mely azonban akárhánszor kiesett, néha az egész fészektartalommal együtt. Később ezen fészkelőket Chernel útbaigazítására javították, a régieket bevonták és újakkal pótolták.

Okulva a soproni tapasztalatokon, de meg több megfigyelésből eredt adat is rendelkezésre állván, a kőszegi egyesület elnöksége a házilag készítettett fészkelőket lényegesen módosította. (Lásd 2. ábra.) A módosítás abban állott, hogy úgy alul mint felül a fúrónyílás kemény fadugóval záratott el, mely szögek útján helyzetében megrögzítettett. Azonkívül a fészkelő felső részén a dugón kívül még egy külön deszkalappal befödött a fészkelő.

A röplyuk kisebbítettett és előlről hátra és felfelé menő irányban furatott ki. Ezen fészkelők igen beváltak, később még egy módosítással tökéletesbítették, amennyiben a fúrás többféle fúróval eszközöltetett, úgy hogy a fészkelő belvilága lehetőségig hasonlóvá lett a természetes harkályoduhoz, azonkívül a fészkelő alja nem furatott ki.

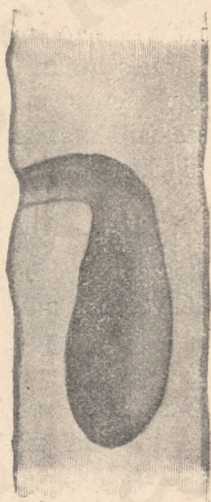
Ezeket a fészkelőket házilag mesteremberekkel, de mindenkoron felügyelet mellett készítettette az egyesület.

A Magyar Ornithologiai Központ időközben arra törekedett, hogy az odvak gyártása a nagyipar útján és állandó szakfelügyelet alatt történjék. Így létesült a baranya-kárászi fészekodúgyár, melyhez az állam oly feltétel mellett adja

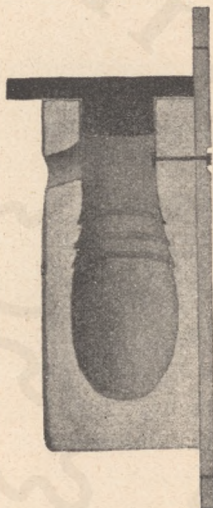
morális támogatását, hogy a gyáros *íj. Kühnel Márton*, szerződésileg kötelezi magát kizárólag a M. O. K. által megállapított odúminták gyártására. Ennek fejében az intézet jegyét M. O. K. alkalmazhatja készítményein.

Az ornithologiai központ legújabb modellje Berlepsch J. báró 20 évi kísérletezése alapján legtökéletesebbnek bizonyult mintának felel meg s leemelhető fedele csak anyagában tér el attól, a mennyiben az nem betonból, hanem fából készült.

7. ábra.

Harkályodú átmetszet.

8. ábra.

A magyar ornithologiai központ modellje.

Az említett gyár létesítésére az első impulzust a kőszegi állatvédő-egyesület adta meg, amennyiben itt nyerte *Kühnel Márton* az útbaigazításokat és első tanácsokat és az egyesület elnöksége jelölte meg az irányt és mutatta meg az utat, melyet választania kell, hogy vállalkozását siker koronázza.

Ezen ismeretek birtokában fordult *Kühnel Márton Herman Ottó*-hoz, ahol az észme tényleges kivitele iránt a módoza-

tokban megállapodás történt és Kühnel Márton gyárának létesítését végleg elhatározta.

Időközben ama tapasztalat alapján, hogy különösen a széncezinkék a nyugodt, csendes helyen fekvő kertekben kitett spárgaborítókban is szívesen fészkelnek, továbbá igen gyakran sziklahasadékokban is fészket raktak, a kőszegi egyesület kísérletet tett fészkelőknek agyagból készült mintáival is. Így azután kétféle fészkelőt készítettett és pedig olyant, mely a fából készült mintának teljes utánzata és sziklát utánzó fészkelőt agyagból. Ezen fészkelőket gerencsérrel

9. ábra.

Égetett cserépből készült
fészkelőodú.

9a ábra.

Cserépből készült fészkelőodú
átmetszete.

készítettette, még pedig úgy, hogy az agyagból gyúrt nyers masszát magas hő mellett kiszárítottatta és külsejét megfelelő színezéssel az élőfakérgéhez hasonló mázzal vonatta be, a 2-ik fajtát lásd 9. és 9a. ábrát pedig czipóalakúra formáltatta, ugyanolyan kezelésben részesítette, külsőleg pedig a sziklát utánzó mázzal vonatta be.

Az 1-ső fajtát fára, a másodikat sűrű bokrok közé, lugasokba és ereszek alá helyezte. Mindkét fészkelő igen bevált, előnye, hogy előállítására olcsóbb, súlya tetemesen kisebb, gyengébb fára is feltehető és jól ellent is áll az idő viszontagságának; hátránya az, hogy szállítása törekeny voltánál fogva nehézségbe ütközik.

Ezek volnának röviden a fészkelők fejlődésének hazánkra vonatkozó adatai.

A madárvédelem fejlődésének folyamánya volt az is, hogy a gyakorlati madárvédelem másik eszköze, az etetési módszerek és ezzel kapcsolatosan az e célra szolgáló eszközök is tökéletesbítették.

Az etetés körül is csakhamar azon tapasztalatra jutottak a madárbarátok, hogy ezen állatok, bár télvíz idején sokat szenvedtek és nélkülöztek, még sem fogyasztották el szívesen a nekik nyújtott eleséget, aminek oka egyedül abban rejlett, hogy ezen etetéseknel sem vették tekintetbe a madarak életviszonyait, szervezetüket és szokásaikat.

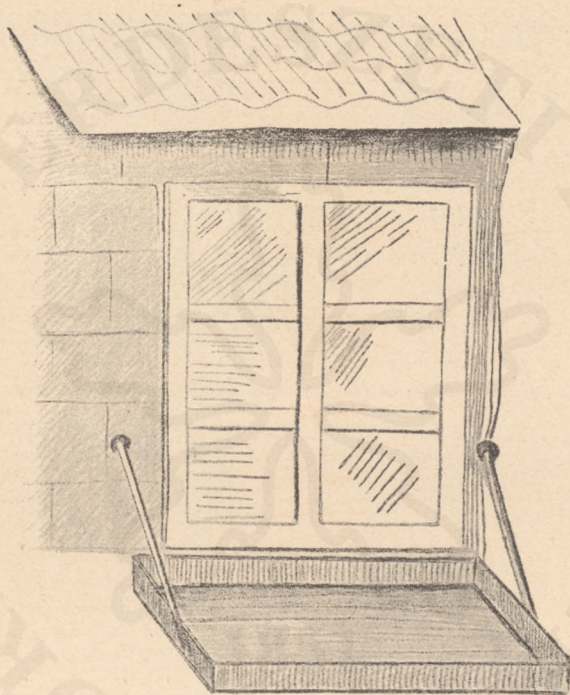
Kezdetben a madaraknak nyújtott táplálék nem állt másból mint kenyérmorzsából, cukor és más oly anyagokból, melyeket a madarak részint nem szeretnek, részint egészségükre ártalmasak.

A madarak közönyössége a nyújtott eleséggel szemben, de főleg a természetben eszközölt megfigyelésekből levont tapasztalatok e téren is haladást eredményeztek. Midőn behatóbban foglalkoztak a madarak életrendjével és ellesték a természetben követett magatartásukat, életmódjukat, úgy csakhamar törekedtek e téren is lehetőleg a természetességet megközelíteni. Így azután az előbbi eleséget lassan felváltották az olajos magvak, napraforgó, kender, tök meg dió, férges gyümölcsök és zsiradék, amit azután a madarak télvíz idején nagy mohósággal el is fogyasztanak. Az etetés eszközlése természetszerűleg maga után vonta az etető módokat és készülékek egész sorozatát.

A gyakorlati madárvédelem kivitelének első idejében az etetés úgy történt, hogy az eleséget vagy padra vagy földre hintették, vagy eresz alá, vagy ablakdeszkára.

Csakhamar belátták azonban, hogy így az eleség nincs megvédve az idő viszontagságai ellen, mert egy nagyobb esőzés elmosta, egy hófuvat vagy szélvihar elsöpörte az eleséget, vagy nagy havazáskor hólepel borította azt. Tehát a jó szándék eredménye elesett. Így azután, hogy az eleséget

némileg megóvják az idő viszontagságaitól egy deszkalapra hintették és azt rózsékkal befedték, így mintegy sátrat képezve. Ez már megfelelőbb volt, mert a madarak veszély idején ide is menekülhettek és oltalmat találtak a sátor alatt. Azonban ez a mód is igen kezdetleges volt.

10. ábra.

Ablak elé való etető (régi minta).

Sokan az eleséget a fészkelő odvakba tették, de ez egyáltalán nem felelt meg, mert a madarakat zavarták, elriasztották és ellenőrizni nem lehetett.

Mіндеzen hiányok többféle eszme létesülésére adtak alapot. Mindenféle különbnél-különb módszert alkalmaztak, rendszer azonban nem volt.

A lelkiismeretes etetés fáradságos volta, az eleség gyors megromlása, a takarékoság szemmeltartása, ezek vetették meg a máig is használatban lévő, igen alkalmas, sőt egyes igazán ideálisan tökéletes etetőkészülékek keletkezésének alapját.

A következők leírásánál eltérek a kizárólagos történeti és fejlődési leírástól, hanem e helyett elmondom ezen készülékek czélszerű alkalmazását, előnyeit és hátrányait, hogy ily úton egyszersmind ezen leírással útbaigazítást is adjak azoknak, kik e munka olvasása folytán szintén a madárvédők sorába kívánnak lépni. (Adná Isten, hogy mennél többen volnának e nemes eszme pártolói)!

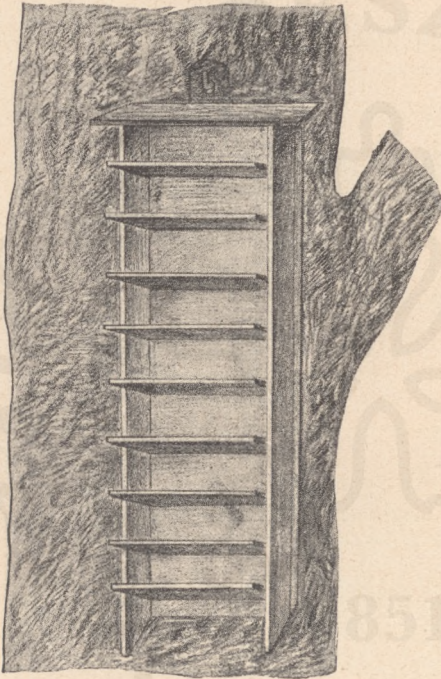
Ezen készülékek a következők:

Mindazon nemeslelkű embereknél, kik házaikhoz, villájukhoz kívánták szoktatni e hasznos, rovarpusztító énekes madarakat, azoknak ablaka előtt legtöbbnyire etetőt találunk. Lásd 10. ábra. Ennek előnye az, hogy mindig szemmel tartható, de különösen alkalmas arra, hogy a gyermekeket nemesszívűségre szoktassuk, mert jól fűtött szobában az ablakból is gyönyörködhetnek azon igazán felséges látványon, amit a lég vándorai nyújtanak azzal, hogy bizalommal fogadják az általunk terített asztalt. Ahol az ablak felett nagy párkány vagy eres van, ott eléggé alkalmas. A kezdetlegesebb etetők közé tartozik az is, mely a 11-ik ábrán van feltüntetve. Ez már azonban tökéletesebb mint az előbbi, mert a táplálék itt védettebb, továbbá rekeszeinél fogva egyszerre sok madárnak nyújt eleséget, azonkívül egyszerűségénél fogva bárki házilag is készítheti és könnyen alkalmazható bárhol, csak arra kell ügyelni, hogy az etető a fatörzs délre néző oldalán legyen.

A madarak, de különösen a czinegék, azon szokásából kiindulva, hogy a még alig megérett napraforgókorongokból kiszedik a magvakat és azokat a legnagyobb előszeretettel keresik fel, létesültek a természetet ily alakban megközelítő és utánzó készülékek.

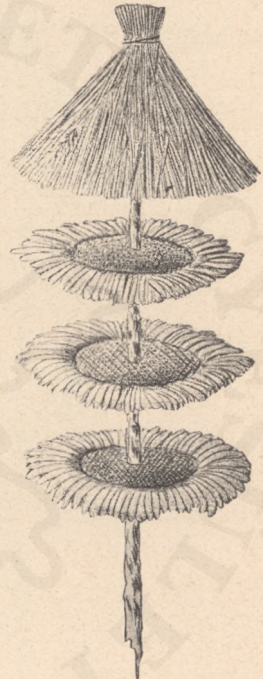
Az ezen alapon nyugvó etetők mind ugyanazon elven alapszanak, csak a kivitel más.

Igy a 12. ábrán feltüntetett etető nem áll másból, mint egy rúdra fűzött 3—4 napraforgóvirág-korongból, melyeket felül a póznára erősített szalmaborító véd meg némileg az esőtől és hótól. Ezen etetőt nemcsak addig lehet használni, míg a napraforgó megvan, hanem ezek elfogytával a magtartóba kendermagot is lehet önteni.

11. ábra.

Rekeszes etető.

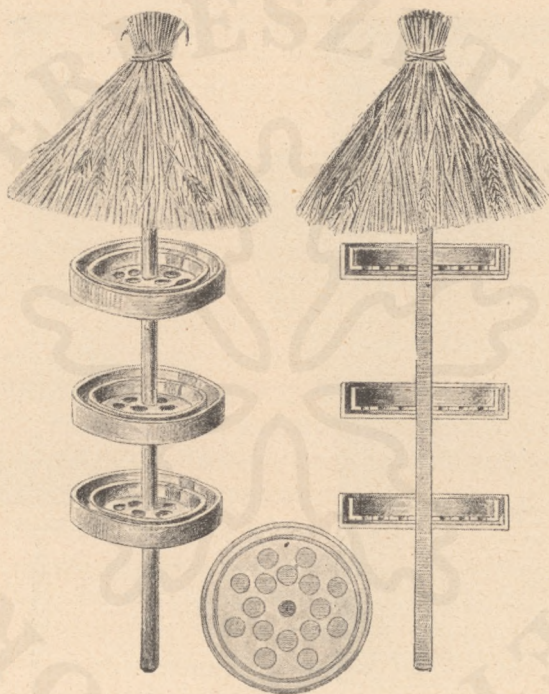
12. ábra.

Napraforgóból készült etető.

Ezen alapon készült a kőszegi egyesület terve szerint a 13. ábrán látható etető, melynek szerkezete a következő. Egy póznán 3—4 kettős korong van. A külső korong fenekesíma, pereméje nagyobb mint a belső átlukasztott korongé, mely forgatható is. Ezen forgás arra való, hogy az eleség kifogytával a belső korong nyílásai más helyre jussanak

mely alatt még eséség van a külső tartóban. Az egészet pedig ismét egy lenyírt szétterjesztett szalmakéve fedi, mely egyszersmind a madaraknak rossz idő esetén menedéket szolgáltat.

Ugyancsak napraforgókorong utánczata a 14. és 15. ábrán feltüntetett etető, az utóbb említett csak abban különbözik

13. ábra.

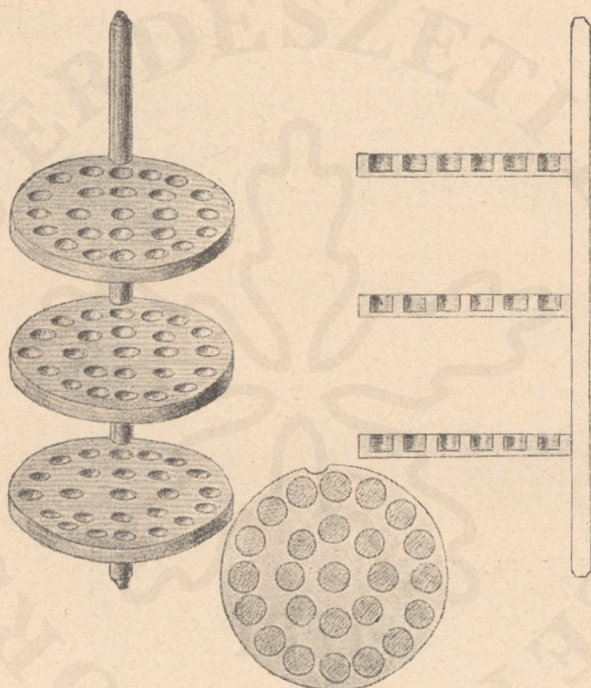
Fából készült napraforgó utánczat etető.

az elsőtől, hogy nincs pereméje. Mindkettő könnyűségénél fogva kifüggesztésre alkalmas, sőt, miután fedővel nem rendelkeznek, csak ereszek alá és védett helyekre helyezendők, míg az előbb említettek szabadban is felállíthatók.

Ezen etetőknél már egy lényeges javulás abban állott, hogy jobban lehetett takarékoskodni, nem szóródott el oly

könnyen az eleség, nem kellett oly gyakran etetni és az eleség jobban meg volt védve.

Bár ezen etetőket a madarak igen szívesen felkeresték, mégis czélszerűbb, újabb etetők szerkesztését tűzte ki feladatúl a kőszegi egyesület, így azután a 16. ábrán látható etetőkészülékkel történtek kísérletek; ez már jól bevált.

14. ábra.

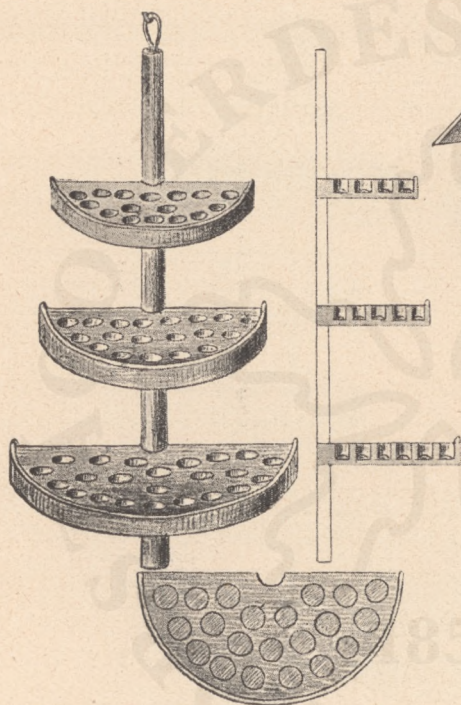
Fából készült korongos etető.

Maga az ábra hűen feltünteti a szerkezetet. Ezen készüléknek igen nagy előnye az, hogy az eleség nagyon is védett, amennyiben az északi és északkeleti része be van üvegezve, nagyobb mennyiségű eleség helyezhető el egyszerre és a madarak rossz idő esetén menedéket is találnak benne. Meg kell jegyezni, hogy a gyakorlat beigazolta, hogy a be-

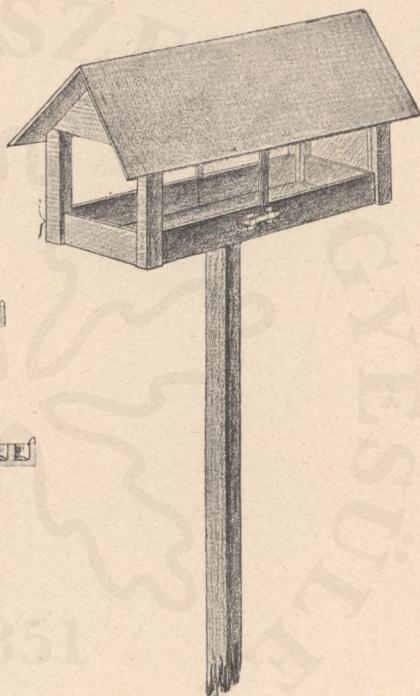
üvegezés a készülékre semmiféle hátránnyal nincs, a madarak azért szívesen felkeresik.

Ezen legutóbb említett etetőkészüléket a kőszegi egyesület elnöksége csakhamar tökéletesbítette és hogy az irány helyes volt, bizonyítja legjobban az a körülmény, hogy ugyanakkor Németországban is, ahol pedig a madárvédelem nagyon is

15. ábra.

Fából készült félkorongos etető.

16. ábra.

Üveges etető (Kőszegi minta).

elterjedt és már régi keletű, csaknem ugyanolyan elv szerint készült etetőket hoztak forgalomba, — mint a kőszegi módosított etető. (Lásd 17. ábra.)

A főtürekvés volt, az eleséget megvédeni az idő viszonyosságától és azért az etető mind a négy oldalon üvegfalal záratott körül. Hogy azonban a madarak ennek dacára

felkeressék, a tulajdonképpeni etetőasztal alatt egy kisebb, pusztán csalogatásra szolgáló lap is alkalmaztatott. Hogy a madarak megtudják azt, hogy a felsőasztalkán van a tulajdonképpeni eleség, tanácsos a fedélzetből egy zsineget leereszteni a felső asztal pereméjének magasságáig és arra zsiradékot erősíteni, hogy a madár ezt a csalogatólapról meglátva, a

17. ábra.

Hesseni etető kunyhó.

zsiradékra szállva, mindjárt meglátja a felső terített asztalt. Ezen etető igen jó menedék éjjelre és rossz idő esetén a madarak számára.

Ugyanezen etetőt tünteti fel némi módosítással a *18. ábra*. Itt csak az a különbség, hogy az oszlopok keresztgerendázzatokkal vannak megerősítve, és hogy a fának a földbe való

beásásával az el ne korhadjon, úgy az oszlopok cement-alapon nyugszanak. (Ez a németek módosítása.)

Ezen legutóbb említett etetőknek igen nagy előnye, hogy nagymennyiségű eleséget lehet elhelyezni, ezen eleség az idő viszontagságainak nincs kitéve és maga az etető menedéket is szolgáltat a madaraknak. Ezen etetővel kettős célt is

18. ábra.

Büreni gyár hesseni etetője.

lehet szolgálni, amennyiben a felső etetőlapon rovarévó énekes madaraknak szórunk eleséget, alul pedig a magevőknek. Mint a 19-ik ábra is mutatja, ilyen esetben az etetőt fenyőkkel és más bokrokkal, vagy száraz galyakkal vesszük körül. *)

*) Rendkívül fontos ezen etetőknél, hogy pontosan legyenek szerkesztve, azért nem ajánlatos házilag készíteni.

Ezen mesterséges etetők alkalmazásán kívül kísérlet történt Kőszegen, egy lehetőleg természetes etetési módozattal is. Ezen etetési kísérlethez igénybe vették nagy és szélesen

19. ábra.

Hesseni etető felszerelve.

elágazó fenyőágak. Egy nagyobb elágazás csomópontjára serpenyőben előbb felolvasztott faggyúba kevert olajos magvak keveréke melegen ráöntetett, mely keverék a kiöntésnél azonnal megalvadt és így az ágról nem folyt le. A madarak

6*

nagy előszeretettel viseltetnek a zsírok, olajos magvak iránt, azonkívül éppen a fenyvesek egyik legkedvenczebb rejtekhelyük, mert télen is sűrűk, ezért szívesen felkeresik az így nyújtott eleséget; annál is inkább, mert veszély idején azonnal jól és biztosan el is tudnak rejtőzni. (Lásd 20. ábra.)

A zárt etetők mintájára azután a falra függeszthetők is

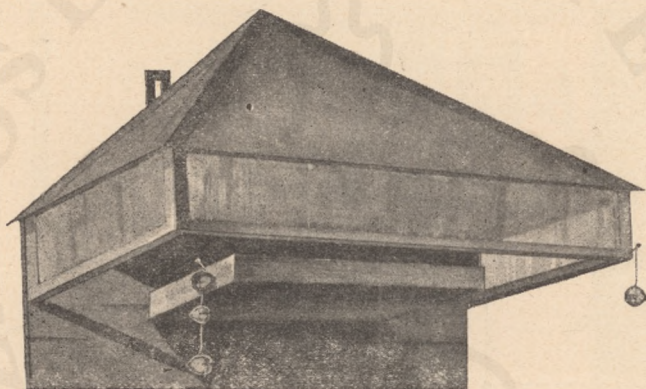
20. ábra.

Olvasztott tápszer fenyőlombon alkalmazva.

készültek és azok most már hazánkban is forgalomban vannak. Egy ilyen mintát a 21-ik ábra mutat be. Könnyen kezelhető, a legerősebb hóvihárban is biztosan működik s e mellett olcsón szerezhető be.

Ezek után, bár nem magyar találmány, de mert Magyarországon is forgalomban van és igen bevált, fel kell említenem

a Berlepsch báró által szerkesztett *etető harangot* (lásd 22. és 22/a ábrákat), melynek szerkezetét a jelzett ábra híven feltünteti. A készülék lényege egy felfordított üvegpalczkhoz hasonló üvegedény, mely felül el van zárva és melynek nyaki nyílásába egy cső van beillesztve, mely alatt egy etetőlap van, melyet több dróthúr tart, ez viszont azon köpenyben van megerősítve, mely a csövet körülveszi. Ezen üveg-hengerből — miután a magvak gördülékenysége a henger szerkezete folytán szabályozva van — csak annyi mag jut ki, a mennyi az etetőlap pereméig ér. Ezen készüléknek előnye

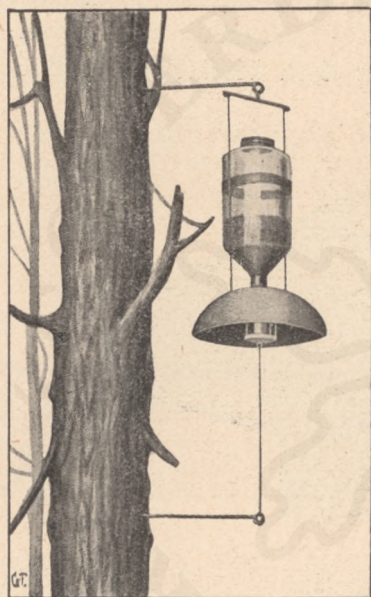
21. ábra.

Etető szekrény (magyar minta).

a könnyen alkalmazhatósága, a *teljes* mértékben kifejthető takarékoság, az eleség teljes konzerválása és az, hogy enyhébb időjárásnál elég hetenként egyszer megtölteni és a benne lévő eleségmennyiség ellenőrizhető, anélkül, hogy a készülékhez nyúljunk.

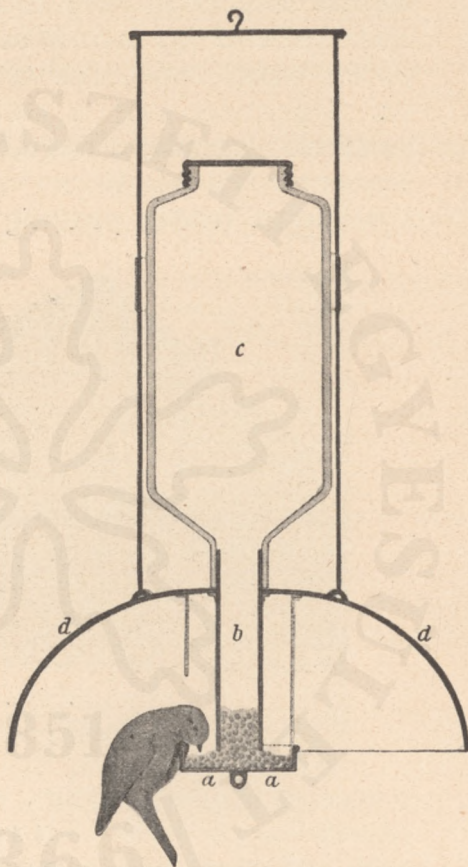
Ezen készüléket *Scheid* gyáros készíti Bührenben, Westphaliában. *Ára 5 márka*. Ezen készülék alapján *Chernel István* egy ennél még tökéletesebbet szerkesztett, törekedve itt is a természetességet lehetőleg megközelíteni. Így Berlepsch eszméjét megvalósította fatörzsön, mint azt a 23. és 23/a ábrák feltüntetik. Az elv ugyanaz, csak a kivitelben van

eltérés, amennyiben ezen fordított palaczkszerkezet magában egy a földbe erősített természetes fatörzsből foglal helyet. Ezen Chernel által módosított etetőnek az az előnye, hogy

22. ábra.

Berlepsch-féle etetőharang.

22a ábra.

Berlepsch-féle etetőharang
átmetszete.

több madár ehetik egyszerre. Földbe szúrt fatörzsről lévén szó, tetszés szerinti ürtartalom vehető, de nagy előnye, hogy természetes fatörzsből lévén, a melyen kívülről az ernyőn kívül más idegenszerű dolog nincs — a madarak annál nagyobb bizalommal keresik fel; előnye az is, hogy rosszindulatból

23. ábra.

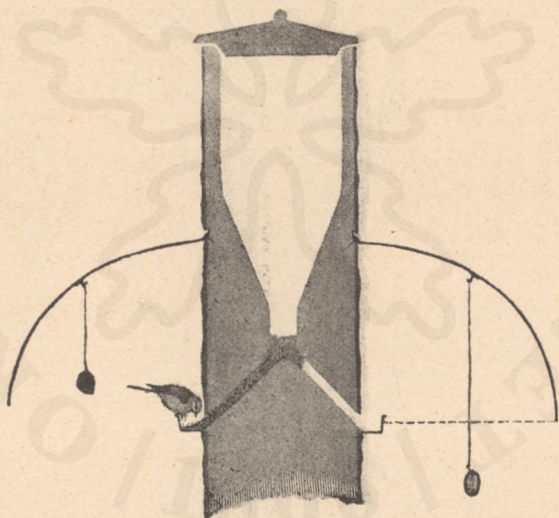
Fatörzsre alkalmazott etetőharang, (Chernel találmánya).

nem keverhet senki semmiféle káros anyagot az eleségbe.)*

Itt kell megemlítenem, hogy immár e téren oly nagy haladást tettünk, hogy most már nem csak az odvakat, hanem a 17. és 21-ik ábrán feltüntetett magyar etetőmintákat is gyárilag állítja elő hazánkban *iffj. Kühnel Márton*, és örvendetes tényként említhetem, hogy országunk egy igen tekintélyes gazdaszövetkezete, a „Magyar Mezőgazdák” is felkarolta és többen közülök a madárvédők sorába léptek.

*) Ily etető készítéshez régi kútsövek is felhasználhatók megfelelő oldal fúrás után ; azonban a fúrási szögnek igen pontosnak kel^l lenni.

23 a ábra.

Fatörzsre alkalmazott etetőharang átmetszete.

VI.

Elért eredmények.

Az eddigiekben, ha csak vázlatosan is, ismertettem mindazt, ami a madárvédelem terén hazánkban történt.

Felmerül ezek után a kérdés, volt-e ezen törekvéseknek eredménye és milyen volt az, várhatunk-e eredményt a jövőben is?

Az eddigiekből is kiviláglik, hogy nagy haladás történt a kitűzött cél felé, az eszme széles ez országban hívőkre talált a madárvédelmet az ország minden részében felkarolták. A *pozitív eredmény*, amit e téren felmutathatunk, a következőkben foglalható össze.

Mint minden eszme, úgy ez is, megtermette a maga nagy irodalmát.

Törvényekben és rendeletekben biztosított ezen eszme létjogosultsága, sőt nemcsak biztosított és elismertett, de egyenesen törvényesen elrendeltetett, hogy a mezőgazdaságra oly fontos és kiható ügy mindenki által a legteljesebb mértékben támogattassék, és azok által, akiket illet, fejlesszessék. Örvendetes tényként jegyezhetjük fel, hogy a hazánk említett ornithologusai, tudósai által összeállított madárvédelmi törvényünk a külföld által is legjobbnak ismertetett el a párisi nemzetközi ornithologiai kongresszuson.

Egyik szép eredménye, hogy hazánkban újabban számtalan új állatvédő-egyesület létesült, az egyes egyesületek között testvéri összeköttetés áll fenn és mint az eddigiekből látható, a madárvédelmet célul kitűzött egyesületek karöltve a legnagyobb odaadással álltak e nemes ügy szolgálatába.

Hazánkra nézve különösen megbecsülhetetlen eredmény az, hogy az alsóbb néposztályt is sikerült az eszmének megnyerni és e téren a legnagyobb eredményt Vas- és Sopron-megye területén találjuk.

Az eredményt hazafias szempontból tekintve is meglepéssel tekinthetünk a lefolyt munkálkodásra, mert megnyugvással mondhatjuk, hogy a hazánkban házilag készített fészkelők igen nagy keresletnek örvendettek, azokat még külföldre is kivitték és ma már mintegy gazdasági szükséglet szerepel, aminek legjobb bizonyítéka, hogy már e téren ott tartunk, hogy üdvös vállalkozásnak bizonyult ezen fészkelőket hazánkban is gyárilag előállítani.

A madárvédelem fejlesztése közben meghonosult egy új intézmény a „Madarak napja“ és hihető, hogy a jövőben ez is nagyobb fellendülésnek fog indulni.

A kőszegi egyesület elnöksége nem elégedett meg ezen eredménynyel és hogy a madárvédelem terén kifejtett munkálkodását tökéletesítse, elhatározta, hogy öszegyűjti az adatokat arra vonatkozólag, hogy gyakorlatilag mily mértékben vált be, mily hibák merültek fel, mi volna még tökéletesbítendő, mit lehetne még szélesebb alapra helyezni, hogy fellendülése még nagyobb mérvben biztosítva legyen.

Ezt szem előtt tartva megkereste a társegységeket, adatokat kért, (amiért a következő felhívást és kérdőívet küldte szét), de ugyancsak felkeresett egy kérdőívvel mindenkit kérelmével, akinek az ügyre valami vonatkozása volt. Az ily úton öszegyűjtött, bár hiányos adatokból állítottam össze az eredményt, mely mégis azt bizonyítja, hogy ezen ügy oly alapra helyeztetett le, mely alkalmas arra, hogy a jövőben teljes mértékben megközelítsük a kitűzött célt.*) Ezen adatokból, bár az eredmény így is szembetűnő, még határozott képet nem alkothatunk, részint mert a kőszegi egyesületen kívül a többi egyesület addig, míg erre figyelmessé nem tétettek, részletes kimerítő feljegyzéseket nem eszközölt és így egy nagy része

---

*) Lásd grafikai táblázatok.

az adatoknak nem volt beszerezhető, másrészt, dacára többszöri felkérésnek azok, akiktől adatokat kaphattam volna, nem tettek eleget, részint a beérkezett adatok sem megbízhatók minden irányban.

Magyarországon a fészkelő odvak forgalomba hozása a soproni egyesület létesülésével veszi kezdetét, amely 1901. évben volt. Így a gyakorlati madárvédelem hazánkban ezidő szerint csak 4 éves multtal bir.

MADÁRVÉDELMI ADATGYŰJTŐ-IV.

A madárvédelem felkarolása óta ezen humánus ügy mind nagyobb mérvet ölt az országban, folyton nagyobb mérvben terjed. Hogy ezen, a gazdaság szempontjából oly fontos ügy minél jobban terjeszthető legyen, hogy mikénti terjedéséről tiszta képet lehessen alkotni, elhatározta a kőszegi állatvédő fiók-egyesület választmánya, hogy egy a madárvédelem mikénti terjedését feltüntető grafikai munkát készített és evégből az adatokat összegyűjti.

Tekintve, hogy Uraságod is résztvett fészkelő-megrendelésével a madárvédelem terjesztésében, tisztelettel kérjük ezen munka elkészítésében segédkezet nyújtani és az adatokat lehetőleg részletesen és kimerítően megadva, egyesületünknek megküldeni. Szíves közreműködését előre is köszönve, maradtunk

a Kőszegi Állatvédő-Egyesület nevében

Kőszeg, 1904 január havában

Kiváló tisztelettel

Kukuljevič József,
titkár.

Chernel István,
elnök.

KERDÉSEK.

1. *Hány darab fészkelő szereztetett be?* .....
Nagy: ..... Kicsi: .....
És honnan? .....
2. *Mennyi készítettett házilag és milyen fából?* .....
Abból kinek a címére küldetett: .....
3. *Fészkelők őszi v. tavaszkor tétettek ki?* .....
Melyik időszakban kifüggesztettek váltak be .....
jobban .....

4. A kifüggesztett fészkelőkből hányat foglalt el hasznos madár, hányat veréb? .....

Kérjük e helyen megnevezni, hogy milyen fajta madárból hány fészket foglalt el egy-egy család.

5. Hány etető volt alkalmazásban? .....

Mivel történt az etetés? .....

Kelt.....(város, község)..... megye.

alíírás

(Kérjük elolvashatóan kiírni.)

Kérjük, ha netán valamelyes különös észlelés történt, úgy azt is egyesületünkkel közölni. Ezen lapot kérjük kitölteni, levágni és külső oldalán feltüntetett címre megküldeni. Ha a kérdéseken kívül közöltetik valami, úgy kérjük ezen lapot 10 filléres bélyeggel ellátni.

Ez volt azon felhívás, melyet a kőszegi egyesület e munka összeállítása céljából az egész országban szétküldött.

Nem mulaszthatom el, hogy ujólag kérést ne intézzek, mindazokhoz, a kik e nemes ügyet bármely irányban pártolták, hogy alkalom adtán észleletükről, a fenti kérdésekre felelve, értesítést küldjenek a *Magy. ornithologiai központ* címére *Budapest, VIII., József-körut 65.* A hazai madárvédelem sokkal fiatalabb, mintsem hogy megállapodhatnánk az eddigi eredménynél, ezt nemzet és közgazdasági célból még nagyon is fejleszteni kell, tökéletesbíteni pedig csak úgy lesz módunkban, ha mennél több tapasztalat és adat áll rendelkezésünkre.

E helyen ujólag kérek mindenkit, ne sajnálják a fáradságot hisz a közért, édes hazánk érdekében cselekszik, ha egy-egy adattal hozzájárul az ily nagy horderejű kérdés teljes tisztázásához.

VII.

Beszámoló.

Az O. Áll.-Egyesület kőszegi, soproni és szentgotthárdi fiókegyletei által szétküldött, továbbá magánosok által házilag előállított *fészekodvak* és *madáretető*k terjedéséről s az ezek által elért *pozitív eredményről*, a beérkezett kérdőívek és naplók alapján, a következőkben adok számot.

Összeállítva a kőszegi fiókegylet részéről 1904. évi január havában szétküldött és csak részben beérkezett *kérdőívek* alapján.

Fészekodvak.

1902 és 1903-ban hazánk 58 különböző pontján kifüggesztésre került összesen 2478 odú. (Házilag készült 553.)

A kitöltötteen visszakerült 58 kérdőív 1377 drb sorsáról ad számot. A többi odúról nem jött hír.

Az 1377 oduból 811-be hasznos madár

220-ba veréb

1-be egyéb állat (pele) telepedett

345 drb üresen maradt

Összesen 1377 drb

A „hasznos madarak“ közt volt *czinege* (P. major, coeruleus, palustris, ater) ($113 + x$); *légykapó* ($10 + x$), *csuszka* ($3 + x$); *nyaktekercs* ($3 + x$); *rozsdafark* ($5 + x$); *harkály* ($5 + x$); *barázdabillegető* ($3 + x$) drb, ill. pár.

Pontos faj és számszerinti kimutatás lehetetlen, mert a

jelentések nem szabatosak. Sokan kollektive „hasznos madárról“ számolnak be; mások a fajok ismeretének hiánya folytán téves adatokat küldenek: *tengeliczékét, csízeket, barátkát* említenek fel, mint az odvak lakóit.

Tanulság.

A magasan alkalmazott odvaktól várható sikert a verebek tömeges betelepédése komolyan veszélyezteti. A verebek ellen nem használ a röplyuknak többektől ajánlott szűkítése. A házi veréb ellen megvéd az odúnak alacsonyra 1—1½ m.-re való függesztése. A mezei verébbel szemben ez se használ föltétlenül; itt lövéssel és riasztással is kell segítenünk. Érdekes az a történet, hogy a magasra szögezett odvakba több helyen első évben még czinege telepedett s csak a második évben verte ki onnan a veréb, melyet a czinege háborítatlan fészkelése tett a mesterséges odúval szemben bizalmasabbá.

Magas függesztés csak *a hegyvidék zárt völgyeiben* lehetséges, hol kevés a veréb, vagy teljességgel hiányzik.

Az őszi vagy tavaszi kifüggesztés előnyösebb voltáról sem érkezett pontos jelentés; mert kevesen voltak olyanok, akik egyik helyen tavasszal, másikon őszzsel rakták ki az odvakat. Legtöbben vagy *csak* tavasszal vagy csak őszzsel végezték a kiszögezést. Fontos adat, hogy egy esetben apr. 20-ika utáni kirakás is sikerrel járt (50% elfoglalva);

A megfigyelési idő (2 év) rövidege miatt az odvaknak, mint gyártmányoknak minősége sem bírálható meg.

Az őszzsel kirakott odvakat nemcsak czinegék, de harkályok és csuszkák is használták *éjjeli szállásul*.

Téli etetés.

Az adatok keveset mondanak. Csak annyit tudunk meg, hogy mivel történt az etetés. De nem tudjuk, hogy a magánosok által készített etetőknek milyen volt a szerkezete, mely madarak látogatták s körülbelül mily számban; továbbá

voltak-e a lefolyt időben nagy hóviharak, ólmos esők? s megállották-e helyöket az etetők?

Hiányos volt különben a *kérdő-ív* is, mert csak az etetők számára s a nyujtott táplálékra vonatkozik,

Végeredmény.

811 pár hasznos madár fészkelésének lehetővé tétele. Sok hasznos madárnak a tél hidege ellen *éjjeli szállás*, valamint táplálék jutott.

Sok becses tanulság is került a jövőre nézve.

1851

1866

VIII.

Irodalom-vázlat.

A magyarországi madárvédelem, bár csak alig egynehány éves múlttal bír, mégis már elég nagy irodalmat teremtett, mely azonban legnagyobbbrészt csak kisebb röpiratok és újságcikkek alakjában jelent meg, nagyobbbszabású munka e téren csak *Chernel Istváné és Herman Ottóé*.

A madárvédelemre vonatkozó irodalom szorosan összefügg az egyes egyesületek működésével és így az irodalmi adatokat az illető egyesületek vidékeinek hírlapjaiban találjuk meg és azokat is igen elszórtan, úgy, hogy azok tökéletes összeállítása úgyszólván lehetetlen, mert nincsenek sehol sem pontos útbaigazító adatok, hogy hol jelent meg valamely madárvédelmi cikk. A legkiterjedtebb irodalmat Vas- és Sopronmegyében találjuk az ottani vidéki lapokban és azok általam összegyűjtettek, azonkívül tudtommal a szegedi, bajai, kolozsvári és hódmezővásárhelyi egyesületek révén is jelentek meg dolgozatok.

Jelen munkám egyik feladatául azt is tekintem, hogy lehetőleg összegyűjtsem hazánk madárvédelmi irodalmát, a meny nyire azt a körülmények lehetőségessé tették és azáltal ebben a tekintetben is forrást nyújtsak azoknak, a kik e tárgy iránt érdeklődnek.

A rendelkezésemre álló adatok alapján az irodalomra vonatkozó gyűjteményt a következőkben ismertetem:

Állatvédő egyesület országos évkönyve 1899-ről.

— *kőszegi évkönyve*. I. (1903.) II. (1904.)

- Állatvédő egyesület soproni évkönyve.* I—V. (1900—1904.)
 — *szt-gothhárdi évkönyve.* I. (1903.) II. (1904.)
- Állatvédelem.* I. évf. 1903. (Szerk. Monostori Károly.)
 — II. évf. 1905. (Szerk. Kukuljevič József.)
- BORNEMISZA ZOLTÁN. *A hasznos madarak védelméről.* (1889.)
- IFJ. BARTAL AURÉL. *Az élővad értékesítés ellen.* „Természet“,
 IV. évf. IV. sz., 1900—1901.
- BEBERCSI. *Madaraink érdekében.* „Természet“, IV. évf. XIII. sz.,
 1900—1901.
- CERVA FRIGYES. *Adatok a fészkelés biológiájához.* „Természet“,
 IV. évf. XIII. sz., 1900—1901.
- CERNEL ISTVÁN. *Vidékeink hasznos és káros madarai.* „Kőszeg
 és Vidéke“, 1883. 25. sz.
 — *Madárvédelem.* Kőszeg és Vidéke“, 1892 5. sz.
 — *Az alvidéki szárnyas inségesek érdekében.* „Vadászlap“,
 1892 22. sz.
 — *A gazdaságilag hasznos és kártékony madarokról.* „Köz-
 telek“, 1896 585—586 lap.
 — *A madarak hasznos és káros voltának fogalma.* „Ter-
 mészettud. Közöny“, 1899 621 l.
 — *Bibliographia ornithologica Hungarica.* „Magyar könyv-
 szemle“, 1889 XIII. 9—51 lap.
 — *Magyarország madarai, különös tekintettel gazdasági
 jelentőségükre.* II. kötet. 12 színes táblával, 63 rajzzal,
 fűzve 15 kor. (Természettud.-társulat kiadványa.)
 — *Az állatok és különösen hasznos madaraink védelméről.*
 (Röpirat.) I. ív. Az O. Á. V. E. ingyenes kiadványa.
 — *Állatvédelem.* „Kőszeg és Vidéke“, XXII. évf. 4. sz.
 — *Az állatok és különösen hasznos madaraink védelméről.*
 Ugyanott, 7. és 8. szám és „Vasvármegye“, XXXV.
 évf. 22. sz. és „Nevelő oktatás“, III. évf. 5. sz. „Termé-
 szet“, VI. évf. III—IV. szám.
 — *Vom Schutze der Thiere, insbesondere vom Schutze der
 nützlichen Vögel.* „Günser Anzeiger“, XXIX. évf. 7., 8.
 és 9. sz. és „Günser Zeitung“, XXI. évf. 7., 8., 9. sz.
 — *Fészkelő üregek kifüggesztése.* „Kőszeg és Vidéke“,

- XXII. évf. 9. sz. „Temészet“, VI. évf. V. szám. Különlevonat. (Kapható a Kőszegi Á. V. E. elnökségénél.)
- CERNEL ISTVÁN. *Die Anbringung der Nistkästchen*. „Günser Zeitung“, XXI. évf. 10. sz.
- CERNEL KÁLMÁN. *Die nützlichen Vögel unserer Gärten*. „Trauendorfer Blätter“, 1854.
- DEMUTH GYULA. *A madarak védelme*. „Bajai Hirlap“, 1904. X/14.
- FODOR ÁRPÁD. *A Szent-Gotthárd és vidéki állatvédő egy működéséről*. „Szent-Gotthárd“, VIII/10., 17. és 24.
- *Állatvédő kirándulás*. „Szent-Gotthárd“, 1903. VIII/2¹
- *Évi jelentés az állatvédő egyesületről*. U. o. 1905. IV/30.
- HERMAN OTTÓ. *A madarak hasznáról és káráról*. 100 kép-pel. (Természettud.-társ. kiadványa.) 2 kor.*)
- *Javaslat a „Madarak és fák napja“ tárgyában*, (Lásd 21. oldal.)
- *Aquila*. (Magy. ornith. központ közlönye és kiadványa.) I—XI. évfolyam. 1894—1905.
- *Állatvédelmi cikkek*. „Budapesti Hirlap“, 1878—1881.
- *A madárvédelem a párisi nemzetközi gazdasági kongresszuson*. Természettud.-társ., 1889. (259—263 l.)
- *A negyedik nemzetközi ornithologiai kongresszus*. (Természettud.-társ. közlöny, 1905. 433. füzet, 566 oldal.)
- JABLONOVSKY JÓZSEF. *Varjúk mezőgazd. jelentőségéről*. „Természettud. Társ.“, február 20. (felolv.) 1901.
- KUKULJEVIČ JÓZSEF. *Madáretető állomások*. „Kőszeg és Vidéke“, XXI. évf. 52. sz.
- *Állatvédő egyesület Kőszegen*. Ugyanott XXII., 25. sz.
- *A kőszegi állatvédő egyesületből*. „Vasvármegye“, XXXV. évf. 29. sz.
- *Az állatvédelem Vasvármegyében*. Ugyanott 45. sz.
- *Birds Day*. Ugyanott 91. sz.
- *Etessük a szenvedő madarakat*. U. o. XXXVI. évf. jan. 28.
- *Gazdasági érdekek és állatvédelem*. U. o. 38. és 39. szám.
- *Miként lehetne télen az éhező madarakon segíteni*. „Nevelő oktatás“, II. évf. 5. szám.

- KUKULJEVIČ JÓZSEF. *A madarak védelméről*. Röpirat, 1^{1/2} ív, 14 ábrával. (O. Á. V. E. ingyenes kiadványa.) „Természet“, VI. évf. XIII. sz.
- *Fészkelő házikókról*. „Természet“, VI. évf. XIX. szám. 1902/1903.
- *Madáretetőkről*. „Természet“, VI. évf. XX. szám. 1902/1903.
- *Madárvédelmi ültetvények*. „Természet“, VII. évf. IV. szám. 1903/1904.
- *Tél küszöbén*. „Természet“, VII. évf. VIII. sz. 1903/1904.
- *Hasznos madaraink téli etetéséről*. „Természet“, XIII. évf. X. szám. 1904/1905.
- *Levél a jó falusi gazdákhöz*. (Röpirat.) O. Á. V. E. ingyenes kiadványa.
- *Hogyan szaporítsuk a hasznos madarakat*. „Mezőgazdák“, XII. évf. XVIII. szám.
- *A madárvédelem történetéről, fontosságáról, a gyakorlati madárvédelem szükségéről*. „Természet“, IX. évf. I—II. szám. 1905/1906. „Kőszeg és Vidéke“, XXV. évf. 40., 41., 43. sz.
- *Allatvédelem*. II. évf. 11., 12. sz.
- *Hogyan védekezzünk a kártékony rovarok ellen*. „Köbányai Ujság“, I. évf. 40., 41. szám.
- KRUMP MIKLÓS. *) *Az állatok védelme általában és hasznos madaraink védelme különösen*. (Magyar német nyelven.) Utasítás 8 ábrával, 1900. „A. V. L.“ kiadványa. (Röpirat).
- *Védjük meg a hasznos madarakat*.
- *Miért lődözik kertjeinkben a madarakat?*
- *A verebeket ne engedjétek elszaporodni*.
- *Madarak napja*. (Röpirat.)
- *A hazai kanáritenyésztés terjesztésének fontossága*. (Röpirat).

*) Ezen állat és madárvédelmi közlemények 1899—1905-ig terjedő időközben „Soproni Napló“, „Oedenburger Zeitung“, „Westungarisches Volksblatt“, „Kismartoni Hírlap“ és „Rábaközi Hírlap“-ban jelentek meg s pontosabb adatot a megjelenést illetőleg nem tudtam beszerezni.

KRUMP MIKLÓS. *A mesterséges madárodúk használatának közgazdasági fontossága.*

— *Felhívás a tanítókhoz, a hasznos rovarok és madarak ismertetése céljából.*

— *Seregély hasznossága és hogyan lehet azt távol tartani ősszel a szőlőktől.*

— *A soproni á. v. e. könyvtáráról.*

— *Állatvédelem — embervédelem, vagy mit akarnak az állatvédő egyesületek.* (Röpirat), Budapest Grimm Gusztáv bizománya 1905.

— *Gazdáinkhoz.* (Röpirat).

— *Emléklap ifjúsági tagjaink számára.*

— *Megyénk intelligentiájához.* (Röpirat az Állatvédő Egyesületek támogatása érdekében).

K. NAGY SÁNDOR. *Adjunk eledelt a téli madaraknak.* „Állatvédelem“, I. évf.

— *A téli madarak deputációja.* „Állatvédelem“, I. évf.

KOVÁTS ISTVÁN. *A harkályok érdekében.* „Erdészeti Lap“, 1884. 610—615. lap.

K. A. *A fekete varjú érdekében.* „Természet“, 1875. 41—42. lap.

LÁZÁR KÁLMÁN gróf. *Hasznos és kártékony állatainkról.* „Házikönyvtár“, XVII. kötet 1874.

— *A lég urai.* Budapest, 1866. 8° 1—134. l.

— *Ingyen munkások.* (Czinkék) „Természet“, 1871. 108—113. l.

LOVASSY SÁNDOR dr. *Még néhány szó a hasznos madarokról.* „Falusi Gazda“, 1874. 7. sz.

— *Apró madaraink érdekében.* „Term. Tud. Közlöny“, 1879. 384—388. l.

MÁDAY IZIDOR. *Referat über den intern. Schutz der Vögel.* Budapest, 1891. 4° 17. lap.

MARICH ZSIGMOND. *Védjétek a madarat.* „Szent-Gotthárd“ 1902. III/30.

— *Védjétek a hazai madarakat.* „Szent-Gotthárd“. 1903. XI/22.

- MARICH ZSIGMOND. *Az állatok védelme törvényeink által.* „Szent-Gotthárd“, 1904. XI/20., és 27., XII/4., 11., 18. és 25., 1905. I/1.
- *Az állatok védelme törvényeink által.* 1905. I/15., I/22., II/5., II/12., II/26., III/5.
- NÁDAS SÁNDOR. *A bajai gyümölcsészeti egyesület a madárvédelem érdekében.* „Bajai Hirlap“, 1903. X/18. II. évfolyam 42. sz.
- *Állatvédelem.* „Bajai Hirlap“ 1903. XII/20., II. évf. 51. sz.
- NYÁRY GYULA báró. *A kiméletre méltó hasznos madarak névjegyzke.* „Gazd. Lapok“, 1880. 337—378. 391—392. l.
- Németből fordítás: Mennyit ér egy madárfészek.* „Szent-Gotthárd“, 1903. III/22.
- NÉVTELEN SZERZŐ. *Állatvédelem eszméje.* „Tudományos Gyűjtemény“, 1820-ban.
- *Állatvédelem.* „Köszeg és Vidéke“, XXIII. évf. 5. szám.
- *A madarak védelme.* „Állatvédelem“, I. évf.
- *A hasznos madarak védelme.* „Állatvédelem“, I. évf.
- *A madarak hasznáról és káráról.* „Állatvédelem“, I. évf.
- *A madarak hasznossága.* „Természet“, 1878. 111. l.
- *Miniszteri intézkedés a madárvédelemre.* „Szent-Gotthárd“, 1902. V/18. VII/6. és 13. VIII/3.
- *A madarak etetéséről.* „Szent-Gotthárd“, 1903. I/11.
- *Közgyűlés az állatvédő egyesületben.* „Szent-Gotthárd“, 1903. II/8.
- *Állatvédelem.* „Szent-Gotthárd“, 1903. VII/19.
- *Madáretetőkről.* „Szent-Gotthárd“, 1903. XII/20.
- *Közgyűlés az állatvédő egyesületben.* „Szent-Gotthárd“, 1904. I/31.
- *Az állatvédő egyesületről.* „Szent-Gotthárd“, 1904. II/21.
- *Az orsz. állatvédő egyesület évkönyve.* „Szent-Gotthárd“, 1904. VIII/21.
- *Előadás az állatvédő egyesületben.* „Szent-Gotthárd“, 1905. I/8.
- NÉVTELEN SZERZŐ. *Madáretetés.* „Szent-Gotthárd“ 1905. I/29.
- *Közgyűlés az állatvédő egyesületben.* U. o. 1994. III/12.

- NÉVTELEN SZERZŐ. *Közgyűlés az állatvédő egyesületben.* „Szent-Gothárd“ 1905. III/19.
- *Az állatvédő egyesületről.* U. o. IV/9.
- *Az országos állatvédő egyesület közgyűléséről.* Ugyanott 1905. IV/23.
- *Az állatvédelemnek előmozdítása az iskola által.* U. o. 1905. V/28.
- *Az orsz. állatvédő egyesület évkönyvéről.* U. o. 1905. VI/4.
- PISO KORNÉL. *A harkályok érdekében.* „Erdészeti Lapok“, 1879. 719—720. 1.
- P. Gy. *A fecskék haszna.* „Természet“, 1870. 125. 1.
- PUMM KÁROLY *Az állatvédelem szükségességéről.* Felolvasott a tanító-gyűlésen, közöltetett 1902. év VI/15., a „Szt-Gothárd“-ban.
- RUPPERT ANTAL. *Kérelem a n. é. közönséghez.* „Bajai Hirlap“, 1903. XII/13. II. évf. 50. sz.
- REISER OTTMÁR. *III. nemzetközi ornithologiai kongresszus.* „Természet“, IV. évf. 1. sz. 1900/1901.
- r*—*r*. *Madáretetés az Erzsébet-téren.* „Állatvédelem“, I. évf.
- *Kevés a fecske.* „Állatvédelem“, I. évf.
- SPORZON PAL — ÉBNER SÁNDOR. *A gazda, kertész és erdész leghasznosabb barátai az állatok között.* (Dr. Gloger L. W. C. munkája nyomán), „Falusi Könyvtár“, 25. köt. (1878.)
- SÁRKÖZY AURÉL. *Körrendelet komárommegye községi előjáróihoz 666/901. sz.* „Állatvédelem“, I. évf.
- SIMON ILONA. *Galambok gyilkolása.* „Állatvédelem“. I. évf.
- SCHENCK JAKAB. *Ornithologusok gyűlése Serajevóban.* „Természet“, III. évf. 6. sz.
- SCHEICHER-SOÓS M. *Gazdasági táblák hasznos és nem hasznos madarak XXX.* (1875.) Hartinger Antal és fia könyvnyomda, Bécs.
- SZALAY LAJOS ELEMÉR. *Madár pusztulás és madárvédelem.* „Természet“, IV. évf. XIX. sz. 1900/1901.
- VERNER JENŐ. *A földmives gazda ingyen munkásai.* („Franklin-Társulat“).
- V. S. *A madarak védelme.* „Vasárnapi Ujság“, 1880. 84—85. 1.

FÜGGELÉK

UTMUTATÁS A MADÁRVÉDELEM
GYAKORLATI KIVITELÉRE.

1851

1866

Ezen munka, mint azt címe is mutatja, nem volt hivatva mást tárgyalni, mint általánosságban a magyarországi madárvédelmet, de egy rövid útmutatás nélkül szerintem hézagos volna.

Szükségesnek tartottam tehát az előbbeni I. résznek mintegy kiegészítésekép ezen „Függelék“-ben rövid vonásokban ismertetni a madárvédelem gyakorlati kivitelének módzatait, hogy így mindenki birtokában legyen azon ismereteknek, melyek nélkül madárvédelmet gyakorolni nem lehet.

Ezen munka keretében nem terjeszkedhetem ki a legapróbb részletekre, mert azokkal a földművelésügyi Minisztérium rendelkezése folytán külön és kizárólag a magyar ornithologiai központ által megírt és a közeljövőben megjelenő „Útmutató“ című munka fog foglalkozni, tájékoztatást és utasítást adni.

Én ezen keretben csak általánosságban ismertetem az alapelveket, melyek a madárvédelem gyakorlati kivitelénél irányadóknak tekintendők.

Meg akarok emlékezni tehát 3 főmozzanatról: *a mesterséges fészkeltetésről, téli etetésről és a madárvédelmi ültetvényekről.*

I. Mesterséges fészekodvak alkalmazásáról.

Jelen munka előző fejezetében megismertettem a fészekodvakat, szólottam az okokról, melyek szükségessé teszik ilyenek alkalmazását, így tehát most csak azok mikénti kifüggesztését akarom ismertetni.

A fészkelők alkalmazásával csak akkor fogunk célt érni, ha azok a madarak természetét és szokását figyelembe véve

készültek és azokat úgy függesztjük ki, hogy a természetességet mennél nagyobb mérvben megközelítsék.

1. *Czinegék, csuszkák, fakúszók, kis harkály, örvös légykapó, kerti rozsdafarkú madarak* megtelepítése céljából *kis kerek bejáróval ellátott odút* függeszszünk ki. (Lásd 4. ábrát.)

2. *Házi rozsdafarkúak, szürke légykapók, barázdabillegetők* számára pedig a *négyszögletes bejárólyukkal* bíró fészkelőket. (Lásd 5. ábrát.)

Ezen odvak kifüggesztésénél a következő dolgok veendőek figyelembe.

A fészkelőket ne nagyon sűrűn elhelyezve alkalmazzuk egy-egy területen, hanem körülbelül *20—30 lépésnyi távolságra lévő fákon vagy helyeken*. Ez azonban nem zárja ki, hogy nagy terebélyes fákra ne helyezzünk 2 fészkelőt is kellő távolságban egymás felett.

Törekedjünk arra, hogy oly helyen alkalmazzuk, *ahol csend van*, ahol a madarakat nemigen háborgatja semmi.

Ezen feltétel magával hozza azt is, hogy a fészkelő-odukat lehetőleg elrejtve, sűrű lombok közé tegyük, ne legyenek nagyon szembetűnőek, hogy vásott gyermekek ne háborgathassák, azonkívül a kis énekesek menedéket is könnyebben találnak ily helyen netalán ragadozó közeledtére.

Az 1. alatt jelzett madarak számára készült fészkelőket *fákra* alkalmazzuk *erősebb ágakra vagy törzsre* és pedig úgy, hogy a fészkelő-odú erősen legyen a fához erősítve, *hogy a szél meg ne mozgathassa*, mert az ingadozó fészkekbe a madarak nem mernek betelepülni. A fészkek-odú hátsó részén levő támaszfa, amely csavarral van a fészkelő-odúhoz erősítve, egyenesen fekdjön rá az ágra v. fatörzsre.

A fészkelő-odú a támaszfa útján csavarral erősíthető a fára, mely megerősítés a legbiztosabb és azonkívül nem ártalmas az élő fatörzsre sem. A fészkelő-odút úgy kell felerősítenünk, hogy az vagy *függélyesen álljon*, vagy előrefelé düljön, de semmiesetre *sem szabad hátrafelé dülnie*, mert így a bejárónyílás ég felé tekint és ilyen helyzetben eső, hó juthat bele,

ami hasznavehetetlenné teszi a fészkelő-odút és a netaláni költést tönkreteszi. A helyes és helytelen kifüggesztést feltünteti a 24. számú ábra.

A kifüggesztésnél ezeket figyelembe véve kell megválogatni azon törzset vagy ágat, amelyre a fészkelőt kifüggesztjük.

24. ábra.

Kifüggesztés módja: Balról fent (helytelen) Jobbról fent (helyes) kifüggesztés.

Nem közömbös az sem, hogy a röplyuk merre tekint.

Ha jó eredményt akarunk a kifüggesztéssel elérni, úgy a fészkelőket úgy függesztjük ki, hogy a röplyuk *kelet vagy délkelet* felé tekintsen, mert így az eső, szél, vihar kevésbé éri. Nagyon figyelembeveendő a kellő magasság is a kifüggesztésnél.

Hosszú megfigyelésekből levont tapasztalatok amellet szólnak, hogy legalkalmasabb a fészkelőket $1-1\frac{1}{2}$ méter magasságban (a földtől számítva) kifüggeszteni, mert a magasabban elhelyezetteket a verebek foglalják el előszeretettel.

Újabbán *Chernel István* az odvak $\frac{2}{3}$ -részét alacsonyra, $1-1\frac{1}{2}$ m.-nyire szögezi. A czinegék szivesen telepednek ilyen alacsonyan függő odvakba, a házi verebek ellenben nem, a mezei verebek pedig csak elvétve. A többi odvat *magasra* függeszti, hogy a verebek ezekbe telepedjenek és az alacsonyan függő odvak lakóit békén hagyják.

Monostori Károly m. kir. állatorvos, főiskolai tanár újabbán szintén ajánlott egy eljárást a verebek elleni védekezésre.*)

A 2. alatt jelzett madarak számára készült odvakat eresz alá, szőlőben lévő hajlékokra is kifüggeszthetjük, az agyagból készülteket pedig sűrű lombzat közé téve a földre is helyezhetjük.

A madarak nyugodt, zavartalan fészkeltetésének biztosítására tanácsos a fészkelők alját *sűrű tövis-* vagy *drót-*koszorúval körülvenni, hogy a macskák hozzá ne férhessenek, az ereszek alá helyezetteket pedig lehetőleg folyondár vagy felfutó növények közé rejtjük el.

Az 1. alatt jelzett madarak számára a fészkelőket *novembertől márczius közepéig* terjedő időközben függeszthetjük ki, az azontul kifüggesztetteket a madarak már a második költéskor fogják igénybe venni.

A 2. alatt jelzettek számára még *márczius és április hónapban* sem késtünk el a kifüggesztéssel, mert ezek később érkeznek vidékünkre.

A fészkelők *kifüggesztése előtt célszerű azokba kevés fűrészport tenni*, mert ezzel némileg utánozzuk a podvás fát és ezt a madarak szeretik.

A fészkelőket a költés idején leszedni és megvizsgálgatni

*) „Állatvédelem“ II. évf. 7. szám (1905). Megrendelhető az Országos Állatv. Egyesületnél Bpest, IX., Ernő-utca 11—13.

nem szabad, valamint csak kivételes esetekben szükséges azoknak tisztogatása; azt a madár végzi el. A fészkelők felesleges bolygatása csak zavarja a költést.

A *Kühnel* által gyártott fészkelők e tekintetben is előnyösek, mert itt a leszedés teljesen felesleges, elégséges a fedél felemelése, ha meg akarunk győződni a költést illetőleg.

Végre ismételten hangsúlyoznom kell, hogy lehetőleg kerüljük a házilag készített fészkelők alkalmazását, mert az sohasem oly tökéletes, mint a jelenleg forgalomban lévők, házi készítése költséges és a vele járó eredménytelenség csak árt az ügynek és elkedvetleníti a legnagyobb madárbarátot is.

II. Téli etetésről.

Az eddig forgalomba került etetőket munkám más helyén ismerttettem, ugyancsak kapcsolatosan azok előnyeit és hátrányait, azt is, hogy hol melyeket alkalmazzuk, ezek újabb ismertetése csak ismétlés volna. Így tehát csak rövid vonásokban fel akarom sorolni az etetés még nem ismert mozanatait.

A rendszeres téli etetés célja, hogy hasznos rovarpusztító énekes madarainkat tűzhelyünk tájára szoktassuk, de főcélja téli fagyos időben megélhetésüket biztosítani.

Az első cél elérésére tanácsos az etetést már késő ősszel, *hegyvidéken november közepén, síkságon december 1-ső napjaiban* megkezdeni, midőn az időjárás meglepetéseinek vagyunk kitéve, mert egy hirtelen bekövetkező jeges ólmos eső jobban megviseli a madarakat, mint egy hosszantartó enyhe tél. A kellő időben megkezdett etetéssel elérjük, hogy a zord idő beálltával a madarak már megszokták a helyet, ahol etetni kívánjuk.

Az etetés kezdeti szakában, míg a mezőkön találnak eleséget, csak keveset adjunk, csak mintegy csalogatót, csak ha már sűrű hólepel borítja a földet, vagy jeges eső köszöntött be, akkor etessük kellő és jóminőségű eleséggel.

A legmegfelelőbb olajos magvakat adni (kendermag, napraforgó, tökmag, dió stb.). Kenyeret, zsemlyét nem tanácsos adni, mert megsavanyodik. Kiváló táplálék a zsiradék és húshulladék, szalonna.*)

Az etetésnél a következő szabályokat kell szem előtt tartani:

1. Az eleség olyan legyen, hogy azt a madarak, de főleg azok melyeknek szánva van, felkeressék, könnyen megtalálják és szívesen fogyasszák.

2. Az etetőnek mindenkor, az idő bármely viszontagságai közepette, használható állapotban kell lennie és a legszélsőségesebb időben, fagyban, hóban, hóviharban, szélben, esőben, ólmos esőben szakadatlanul működni kell, semmiféle körülmények között azt a madarak elől elzárnia nem szabad.

3. Aránylag olcsónak kell lennie, vagyis a madarak táplálására szánt összegnek teljes egészében a kitűzött célt kell szolgálnia.

Ezek a főelvek, melyek az etetésnél figyelembe veendőek.**)

III. Madárvédelmi ültetvények.

Az eddig ismertett két eljárás mellett hathatós eszköz a madárvédelem gyakorlati kivitelére a madárvédelmi ültetvények létesítése. Ezt hazánkban, sajnos, ezideig nem karolták fel, bár külföldön igen nagy sikereket értek el e téren.

Hogy mindezideig hazánkban nem létesültek ily ültetvények, annak egyszerű magyarázata az, hogy maga a madárvédelem is most éli kezdeti szakát és ezen ültetvényeket ismertető közlemény tudtommal ezideig csak egy jelent meg

---

*) A. H. Scheid-féle cég *Bühren* (Westfáliában) gyárt igen megfelelő madárpogácsát.

**) Az etetésről részletesebb leírás található „*Hasznos madaraink téli etetéséről*”. „*Természet*” VIII. évf. X. sz. 1905. I. 15.

a *Természet* VII. évf. IV. számában. Az eljárás, amelyet követünk, a következő:

Oly helyeken, hol sem erdőségek, sem lombosfás területek nincsenek, melyek sem szántóföldnek, sem rétnak nem alkalmasak s parlagon hevernek, kell létesíteni az ültetvényt, mely aztán kedvelt búvóhelye lesz a vadnak is. Kétféle talaj jöhet számításba, ú. m. posványos savanyú növényzettel, vagy száraz, kavicsos jellegű talaj. A talajt ősszel fel kell szántani, hogy a téli fagy átjárja s porhanyóvá tegye. Vizes talajt elég egyszer szántani, kövecseset azonban mélyen kell felszántani. A felszántott talajt trágyával vagy csalittal kell befedni, vagy a talaj minőségének legmegfelelőbb fiatal ültetvényt tavasszal trágyalével megöntözni, hogy ki ne száradjon s további ápolást ne igényeljen.

Legelőször ritka koronájú, gyorsan fejlődő fákat kell ültetni, hogy a fiatal cserjéknek némi árnyékot adjanak s a talaj teljes kiszáradását meggátolják.

A talajnak legmegfelelőbb növényeket: fagyalt, kökényt, vadrózsát, bodzát, fenyőt, vadszőlőt, galagonyát vad csoportba kell ültetni, időnként metszetni, hogy sűrűbbek legyenek.

Kívül kell a vadak eledelét képező cserjéket ültetni, beljebb a madarak részére bogyós növényeket sűrűn keverve kúszó növényekkel, melynek indái a nagyobb állatok behatását akadályozzák.

VÉGSZÓ.

Magyarország madárvédelmére vonatkozó ismertetésemet — amennyire azt a munka szerény kerete engedi — megírtam. Szem előtt tartottam egyrészt azt, hogy egy oly közgazdasági és nemzet gazdasági ügynek, mely hazánkban ezideig kevés figyelemben részesült, ily úton is szolgálatot tehetek, másrészt, hogy nagyobb fokú érdeklődést keltve, a nemes ügy felkarolását előmozdíthatom, de egyúttal megbecsülhetetlen hasznú énekes madarainkat a jószívű emberiség oltalmába ajánlva, létfeltételük biztosításához, szaporodásuk lehetővételéhez hozzájárulhatok. A függelékben felsoroltakkal pedig útbaigazítást akartam adni, hogy megkönnyítsem a nemes szándék keresztülvitelét.

Mielőtt azonban munkámat teljesen befejezve, átadom rendeltetésének, nem mulaszthatom el, hogy hálás köszönetet ne mondjak *Csörgey Titusz* úrnak a magy. ornith. központ adjunktusának, ki időt, munkát és fáradságot sohasem kimélve szives volt számos ábrát megrajzolni s az adatok gyűjtésében és feldolgozásában segédkezet nyújtani.

Igaz szívből hálás köszönetet mondok *Herman Ottó* úrnak, aki szerény munkámat előszóval tisztelte meg s szives volt a M. O. K. részéről néhány klisé is átengedni; továbbá *Chernel István* úrnak, e téren tanítómesteremnek, ki éveken át oktatott, tanácsaival ellátott és fejlesztette bennem a madárvilág iránti szeretetet.

Hálás köszönettel adózom a soproni állatvédő egyesület

I. titkárának: *Krump Miklós* m. kir. posta és távirda főtiszt úrnak; a szt.-gotthárdi és vidéki állatvédő egyesület titkárának, *Fodor Árpád* főgymn. tanár úrnak és *Rechnitzer Pál* m. kir. állatorvos kartársamnak és t. barátomnak, *Ruppert Antal* bajai á. v. e. alelnökének, polg. isk. tanár és *Gáspár János* főgymn. tanár b. á. v. e. titkár uraknak, kik az egyesületük történetére és az irodalomra vonatkozó adatok beszerzésénél voltak segítségemre.

Végezetül mély hálával emlékezem meg a *kőszegi és az orsz. állatvédő egyesületek* mélyen tisztelt elnökségéről s a *magy. mezőgazdák szövetségének* m. t. igazgatóságáról, kik anyagi áldozatot nem kimélve, lehetővé tették, hogy megírjam hazánk — sajnos még csak gyermekkorát élő — madárvédelmének történetét.

“Pátria” r.-t. nyomása Budapest IX. Ullői-út 25.

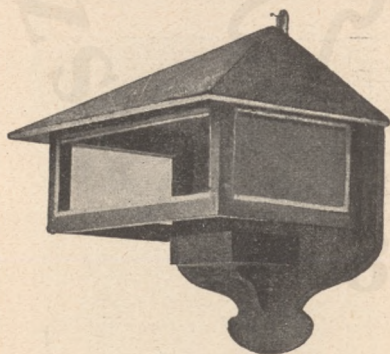
Ifj. KÜHNEL MÁRTON állami támogatással létesült

Első Magyar Fészekodugyára

Baranya-Kárászon (u. p. Szászvár).

M. MEZŐGAZDÁK.

Etetőszekrény.
Falra akasztható.

Szerződésileg kötelezve kizárólag a M. Ornithológiai Központ által megállapított mesterséges fészekoduminták gyártására s ennek fejében a nevezett intézet védőjegyét (M.O.K. betűket) alkalmazhatja készítményein.

1906-tól kezdve gyártja a mellékelt ábrán látható odumintát **A** és **B** nagyságban (A kisebb, B nagyobb).

A minta: Az összes odulakó **csinegék**, továbbá a csuszka, fakusz, nyaktekeres, kormos légykapó, kerti rozsdafarku és a kis fakopáncs számára.

B minta: Különösen a **széncsinege**, továbbá az **A** mintánál felmentettek számára is.

Mindkét minta szerszám nélkül leemelhető fedéllel készül. Legcélszerűbb $\frac{2}{3}$ rész **A** mintát és $\frac{1}{3}$ rész **B** mintát beszerezni.

Készülnek ezeken kívül tágnnyilásu odvak is **C** jeggyel, szürke-légykapó, házi rozsdafarku és fehér barázda-billegető számára.

Téli etetőket is készít a gyár 2 mintában, u. m.: **etetőszekrény** és **etetőgunyó**. Utóbbit egészben is szállítja vagy kívánatra csak a felsőrészt, melyet a megrendelő maga állít lábakra. Mindkét etetőt üvegezés nélkül szállítja, a közönséges ablak-üvegdarabokat a megrendelő egyszerűen szögekkel erősítheti a keretekbe.

Bővebb felvilágosítással a gyár újév táján megjelenő árjegyzéke fog szolgálni. A fent jelzett gyártmányok 1906-tól kezdve a

Magyar Mezőgazdák Szövetkezetében

is megrendelhetők.

A Magyar Mezőgazdák Szövetkezete

Budapest,

Alkotmány-utca 31.,

a mely az összes gazdasági érdekek istápolására alakult, a szaktudomány által legjobbnak ítélt madárvédelmi és baromfitenyésztési eszközök és anyagokszolgáltatásával is foglalkozik jutányos áron.

Árjegyzékeket ingyen küld

==== Egyéb üzletágazatai: =====

Gabonaosztály.

Erőtakarmány osztály.

Tenyészállat osztály.

Szövetkezeti sertéshizlalás.

Vetőmag osztály.

Gazdasági anyag osztály.

Borgazdasági osztály.

Háztartási cikkek.

Gép osztály.

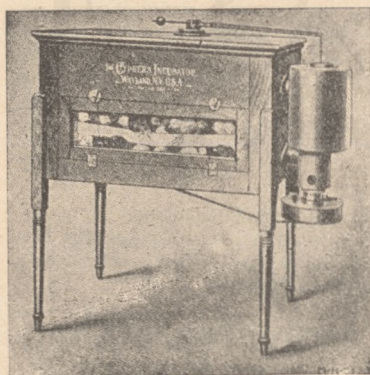
Biztosítási osztály.

Díj szabási osztály.

Baromfitenyésztési cikkek.

Alaptőke 580.000 kor. Tartalékalap: 230,000 kor. Forgalmi
visszatérítési alap: 118,773 kor. Tagok száma: 1186.

**Prospectust ingyen és
bérmentve küld.**

M. MEZŐGAZDÁK

A mesterséges mada Magyarországon

A megye álta

Sorszám	1901	1902	1903	Mesterség neve	Megye neve
1	○			Kertés	Sopron
2	○	▲		Savanyúvíz	"
3	○			Báthorostúr	"
4		▲	□	Sopron	"
5		▲		Kis-Márton	"
6		▲		Szent-Károl	"
7		▲		Kiskörmend	"
8		▲		Edelf	"
9		▲	□	Aszfalt	"
10			□	Cornafalt	"
11			□	Zemélye	"
12			□	Csoma	"
13			□	Levél	"
14			□	Sárhanyag	"
15			□	Szörv	"
16			□	Sárhos	"
17			□	Hajmács	"
18	○			Nóviniégyháza	Pest

Száma	Neve
I	Pao
II	Sopron
III	Pala
IV	Szilyom
V	Savanya
VI	Alany-Corna
VII	Békés
VIII	Kögrád

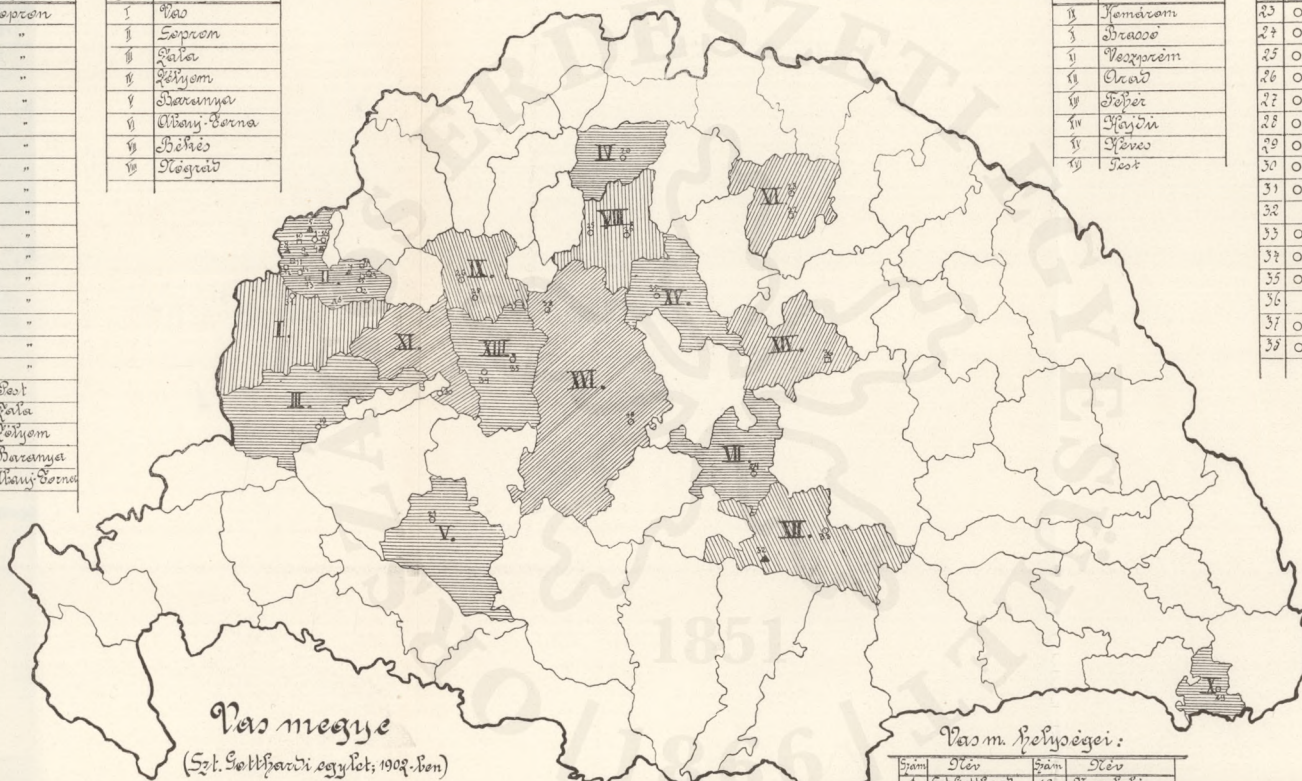
A mesterséges madárfészkelők megyékhözrinti elterjedése Magyarországon a Soproni és Szt. Gotthárdi egyesület által 1901, 1902 és 1903-ban.

Szám	1901	1902	1903	Fészkegysége	Mege neve
1	○			Herbeo	Sopron
2	○	▲		Szanyukút	"
3	○			Szatheszvár	"
4	▲	□		Sopron	"
5	▲			Kis-Kisváros	"
6	▲			Szanyukút	"
7	▲			Makófalva	"
8	▲			Dótf	"
9	▲	□		Csepel	"
10		□		Szanyukút	"
11				Szanyukút	"
12				Szanyukút	"
13				Szanyukút	"
14				Szanyukút	"
15				Szanyukút	"
16				Szanyukút	"
17				Szanyukút	"
18	○			Szanyukút	Szanyukút
19	○			Szanyukút	Szanyukút
20	○			Szanyukút	Szanyukút
21	○	▲		Szanyukút	Szanyukút
22	○			Szanyukút	Szanyukút

Szám	Mege
1	Szanyukút
2	Szanyukút
3	Szanyukút
4	Szanyukút
5	Szanyukút
6	Szanyukút
7	Szanyukút
8	Szanyukút
9	Szanyukút
10	Szanyukút
11	Szanyukút
12	Szanyukút
13	Szanyukút
14	Szanyukút
15	Szanyukút
16	Szanyukút
17	Szanyukút
18	Szanyukút
19	Szanyukút

Szám	Mege
23	Szanyukút
24	Szanyukút
25	Szanyukút
26	Szanyukút
27	Szanyukút
28	Szanyukút
29	Szanyukút
30	Szanyukút
31	Szanyukút
32	Szanyukút
33	Szanyukút
34	Szanyukút
35	Szanyukút
36	Szanyukút
37	Szanyukút
38	Szanyukút

Szám	1901	1902	1903	Fészkegysége	Mege neve
23	○			Károly	Szanyukút
24	○			Szanyukút	Szanyukút
25	○			Szanyukút	Szanyukút
26	○			Szanyukút	"
27	○			Szanyukút	Szanyukút
28	○			Szanyukút	"
29	○			Szanyukút	Szanyukút
30	○			Szanyukút	Szanyukút
31	○	▲		Szanyukút	Szanyukút
32	○			Szanyukút	Szanyukút
33	○			Szanyukút	"
34	○			Szanyukút	Szanyukút
35	○			Szanyukút	"
36	○			Szanyukút	Szanyukút
37	○			Szanyukút	Szanyukút
38	○			Szanyukút	Szanyukút

Vas m. helységei:

Szám	Mege	Szám	Mege
1	Szt. Gotthárd	10	Szanyukút
2	Szanyukút	11	Szanyukút
3	Szanyukút	12	Szanyukút
4	Szanyukút	13	Szanyukút
5	Szanyukút	14	Szanyukút
6	Szanyukút	15	Szanyukút
7	Szanyukút	16	Szanyukút
8	Szanyukút	17	Szanyukút
9	Szanyukút		

A mesterséges madár Ausztriában az

Ezám	1902	1903	Név	Magyar	Ezám	1902	1903	Név	Magyar
1	▲	□	Kőszeg	1	21	□	Ésplanza	1	
2	▲	□	Szombathely	2	22	□	Vasváros	2	
3	▲		Borsók	3	23	□	Vasváros	3	
4	▲		Fehér Évi	4	24	▲	Nógrád	4	
5	▲		Füzes	5	25	□	Moson	5	
6	▲		Veszprém	6	26	□	Leitold	6	
7	▲		Gyánafüves	7	27	□	Érdővár	7	
8	▲		Gyöngyöspatak	8	28	▲	Kecse	8	
9	▲		Halmos	9	29	□	Sz. Katalom	9	
10	▲	□	Nógrád	10	30	▲	Budapest	10	
11	▲		Leher	11	31	□	Érdővár	11	
12	▲		St. Sze	12	32	□	Vác	12	
13	▲		St. Csó	13	33	□	Kassak	13	

A mesterséges madársejtek elterjedése Magyarországon és Ausztriában az 1902 és 1903 években a Közegyi egyesület által.

Szám	1902/1903	Név	Megye	Szám	1902	Név	Megye
1	▲	Kőszeg	3	21	□	Báplányfa	1
2	▲	Szombathely	32	□	Vasvárad	1	
3	▲	Bocsk	23	□	Nagyvárad	1	
4	▲	Fehérvár	24	□	Nyíregyháza	1	
5	▲	Sárvár	25	□	Ménfőcsanak	1	
6	▲	Érd	26	□	Székesfehérvár	1	
7	▲	Győr	27	□	Székesfehérvár	1	
8	▲	Székesfehérvár	28	□	Kecskemét	1	
9	▲	Nagykanizsa	29	□	Közép-Hungary	1	
10	▲	Ménfőcsanak	30	▲	Budapest	1	
11	▲	Sárvár	31	□	Debrecen	1	
12	▲	Székesfehérvár	32	□	Veszprém	1	
13	▲	Nagykanizsa	33	□	Kecskemét	1	
14	▲	Ménfőcsanak	34	□	Nagykanizsa	1	
15	▲	Nagykanizsa	35	□	Nagykanizsa	1	
16	▲	Nagykanizsa	36	▲	Sopron	1	
17	▲	Nagykanizsa	37	▲	Ménfőcsanak	1	
18	▲	Nagykanizsa	38				
19	▲	Nagykanizsa	39				
20	▲	Nagykanizsa	40				

Szám	1902	1903	Név	Megye	Szám	1902	1903	Név	Megye
38	▲		Kőszeg	3	50	▲		Lécsény	1
39	▲		Csákvár	30	51	□		Bécs	1
40	▲		Budapest	1	52	▲		Nagykanizsa	1
41	▲		Nagykanizsa	1	53	▲		Sopron	1
42	□		Ménfőcsanak	1	54	□		Székesfehérvár	1
43	▲		Kőszeg	3	55	▲		Sárvár	1
44	▲		Nagykanizsa	1	56	▲		Nagykanizsa	1
45	▲		Nagykanizsa	1	57	□		Veszprém	1
46	▲		Nagykanizsa	1	58	▲		Sopron	1
47	▲		Nagykanizsa	1	59	□		Kecskemét	1
48	□		Sárvár	1	60	▲		Ménfőcsanak	1
49	□		Nagykanizsa	1	61	▲		Nagykanizsa	1
62	□		Sopron	1	62	□		Sopron	1
63	▲		Nagykanizsa	1	63	▲		Nagykanizsa	1
64	▲		Nagykanizsa	1	64	▲		Nagykanizsa	1
65	▲		Nagykanizsa	1	65	▲		Nagykanizsa	1
66	□		Sopron	1	66	□		Sopron	1
67	□		Nagykanizsa	1	67	□		Nagykanizsa	1
68	▲		Nagykanizsa	1	68	▲		Nagykanizsa	1
69	▲		Nagykanizsa	1	69	▲		Nagykanizsa	1
70	▲		Nagykanizsa	1	70	▲		Nagykanizsa	1
71	▲		Nagykanizsa	1	71	▲		Nagykanizsa	1
72	▲		Nagykanizsa	1	72	▲		Nagykanizsa	1
73	▲		Nagykanizsa	1	73	▲		Nagykanizsa	1
74	□		Nagykanizsa	1	74	□		Nagykanizsa	1
75	□		Nagykanizsa	1	75	□		Nagykanizsa	1
76	▲		Nagykanizsa	1	76	▲		Nagykanizsa	1
77	□		Nagykanizsa	1	77	□		Nagykanizsa	1
78	▲		Nagykanizsa	1	78	▲		Nagykanizsa	1
79	□		Nagykanizsa	1	79	□		Nagykanizsa	1
80	□		Nagykanizsa	1	80	□		Nagykanizsa	1

A megye

Szám	Név
I	Vas
II	Sopron
III	Győr
IV	Nagykanizsa
V	Sopron
VI	Sopron
VII	Sopron
VIII	Sopron
IX	Sopron
X	Sopron
XI	Sopron
XII	Sopron

A megye:

Szám	Név
I	Nagykanizsa
II	Sopron
III	Sopron
IV	Sopron
V	Sopron
VI	Sopron
VII	Sopron
VIII	Sopron
IX	Sopron
X	Sopron
XI	Sopron
XII	Sopron

A megye:

Szám	Név
I	Nagykanizsa
II	Sopron
III	Sopron
IV	Sopron
V	Sopron
VI	Sopron
VII	Sopron
VIII	Sopron
IX	Sopron
X	Sopron
XI	Sopron
XII	Sopron

A megye:

Szám	Név
I	Nagykanizsa
II	Sopron
III	Sopron
IV	Sopron
V	Sopron
VI	Sopron
VII	Sopron
VIII	Sopron
IX	Sopron
X	Sopron
XI	Sopron
XII	Sopron

2020
 2021
 2022

1. sz. sz. sz.	2. sz. sz. sz.	3. sz. sz. sz.	4. sz. sz. sz.	5. sz. sz. sz.	6. sz. sz. sz.	7. sz. sz. sz.	8. sz. sz. sz.	9. sz. sz. sz.	10. sz. sz. sz.
1. sz. sz. sz.	2. sz. sz. sz.	3. sz. sz. sz.	4. sz. sz. sz.	5. sz. sz. sz.	6. sz. sz. sz.	7. sz. sz. sz.	8. sz. sz. sz.	9. sz. sz. sz.	10. sz. sz. sz.
1. sz. sz. sz.	2. sz. sz. sz.	3. sz. sz. sz.	4. sz. sz. sz.	5. sz. sz. sz.	6. sz. sz. sz.	7. sz. sz. sz.	8. sz. sz. sz.	9. sz. sz. sz.	10. sz. sz. sz.
1. sz. sz. sz.	2. sz. sz. sz.	3. sz. sz. sz.	4. sz. sz. sz.	5. sz. sz. sz.	6. sz. sz. sz.	7. sz. sz. sz.	8. sz. sz. sz.	9. sz. sz. sz.	10. sz. sz. sz.
1. sz. sz. sz.	2. sz. sz. sz.	3. sz. sz. sz.	4. sz. sz. sz.	5. sz. sz. sz.	6. sz. sz. sz.	7. sz. sz. sz.	8. sz. sz. sz.	9. sz. sz. sz.	10. sz. sz. sz.

851

866

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or header, including the word "LINTIN".

Handwritten text in the middle section, appearing to be a list or table of entries.

Handwritten text at the bottom of the page, including the year "1851" and the number "71366".

Vertical handwritten text on the right side of the page, possibly a date or a specific entry.

